

תנוכה - עיקון אבית 801

תפא

בראשית לו וישב

אונקלוס

פסלים: אר ויראו אחיו כיראתו אהב אביהם מפל אחיו וישנאו אתו ולא

לקם בהיר

רש"י

אלא קדר העולם לאהוב בן הקטן בין הבנים, ובעבור שנה ונולד לו בן אחר נשכח אותו אהבה וסור לבן זה, וכשפוסק מלהוליד נשאר בן האחרון הבן זקונים, וראה לזה חכמה "לו" שאמר הכתוב, וגם רש"י אמר שגולד "לו" לעת זקנתו שפירושו שגולד להיות לו לעת זקנתו, ואחר שבין יוסף ובנימין היה כמו ו' שנים נשתקע האהבה על יוסף ונשאר עליו (רא"ם). או אפשר שאהב ג"כ את בנימין כמו את יוסף ונפשו קשורה בנפשו אלא שיוסף היה מעורב בין שאר

מסר לו"י (ב"ה) דבר אחר שהיה זה איוקוין שלו דומה לו (ב"ר - חמ"ט): פסלים. לשון כלי מלתי"ם (שבת י"ג), כמו (אסתר א' ו') כרפס"ם ותכלת, וכמו (ש"ב י"ג י"ט) וכחונת הפסלים דתמר ולמנון, ומדרש אגדה (ב"ר - חמ"ט) על שם לרבותיו שנמכר לפוטופר, ולסוחרים, ולישמעאלים, ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום. מתוך גנותם למדנו שנחסי"ם, שלא דברו* טיורי נוסחאות - ח"ו

האחים ולגבי דהו היה בולט ויבדל האהבה יותר (ג"א): (יח) זה יהיה פ"י חכמה "לו" עו"ה (בן) יוסף היה לו בן אשר (זקנים) כל חכמה שקנה (הוא לו) מסר יעקב לו, וכמו דליתא בקדושין ל"ב זקן זה קנה חכמה (רא"ם), והביא רבינו דרוש זה משום דקשה לומר ששבתי ישראל עמודי עולם נתקנאו בחכמה הבן זקנים, אבל בשביל שהיה לו בר חכים שיך יותר קנאה, ול"ח לפי האמת למה מסר לו הלמודו יותר מאחיו, לזה הביא ד"ח וכו' שחכמה זקנים הוא בנוטריקון זו איוקוין, וכבר אמרנו שאין זה זיו איוקוין הגשמי, אלא שופריה דיעקב שהיה מעין שופריה דיעקב קדמאה (ג"א): (יט) פ"י בגדים הנעשים מממר נקי, בן הוא בכמה מקומות בדברי חז"ל כגון שבת נ"ד על מה שאמר שמרבינן אותו מלמל פירש"י לעשות מממרו כלי מלמ, (רא"ם): (כ) ובגמרא מגילה שהוא מן ב' חכמות כר פס פ"י פריש לשיב עליהם מן בלי אמר נקי, והביא הדרוש שאל"כ למה להכתוב לפרקס פרע זה של כחונת הפסלים, ודי היה לומר שאהב אותו, אלא כדי ללמד אופנו של ישנה אדם בנו בין הבנים שהשיטי גרם ליוסף לרמותו המרומזים בפסלים (ג"א), ומה שאמר שנמכר לסוחרים, אין זה סוחרים המזכרים בפסוק כ"ח ויעברו אנשים מדינים סוחרים, שזו שירא אהב רק אמר שהמדינים היו סוחרים כמו הישמעאלים היו סוחרים נכחם וכו' היו הם בסוחרות אחרות, אלא הכוונה על סוחרים המזכרים בפסוק ל"ו והמדינים מכרו אותו אל מדינים פ"י לסוחרים עבדים שצמזמרים והם מכרוהו לפוטופר (מהרש"ל): (כא) שאם רק גנותם היל"ל ולא דברו עמו לשלום או ולא יכלו דברו:

אור החיים

האחים מתווכחים עמו ומוכיחים אותו וסרה קנאתם אלא ללד כי נוסף דבר זה שאהב ישראל וגו' מכל אחיו פ"י יותר מכל יחדי"ם, גם פרסם האהבה והודיעה להם"ם חכמה שעשה לו כחונת פסלים והרי זה מגיד שידעו וידע אביהם שידעו, והוא אומר ויראו אחיו כי וגו', ומעשה צבוא השנאה לא היה לה תקרה לחקן ולשום שלום, והוא

אור בהיר

בשלמא אם השנאה היה בשביל דכחם רעה שסיפר לשון הרע עליהם, אין רע בדבר, אבל בשביל אותו אהב אביהם, היתכן דבר זה בשבטי יה, אם השנאה היה בשביל דכחם רעה שסיפר לשון הרע עליהם, אין רע בדבר, אבל בשביל אותו אהב אביהם, היתכן דבר זה בשבטי יה, ובפרט שאמר הכתוב עטם האהבה כי בן זקונים וגו'. (כא) ואם בן הגם שיתחברו כולם ביחד כנגדו לא ילדקו. (כב) פירושו אם היה האהבה רק בלב יעקב ולא היה ניכר לחזק, אין חשש שיעקב לא ישמע לנענתם נגדו, שהלא הסתיר האהבה, והוכרת לשמוע בהשואה. (כג) שלכאורה היל"ל בשלום, ולדרכינו נכון.

אונקלוס

בראשית לו וישב

תפא

יכלו דברו לשלום: ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: ויאמר יהוה שקעו קעו

רש"י

לקם בהיר

אחת צפח ואחת בלב (ב"ה): דברו. (ב"ה): דבר עמו"ם: (כב) פ"י כיוני הוא במקום חכמה עמו ולא במקום אופו (כי גם חכמה "אח" פירושו בכמה מקומות "עט"ם) כמשפטו כרוב מקומות, לפי שהכתיב שיך ליוסף ולא אל הדיבור, שהדיבור אינו נזכר בכתוב, והוא כמו ממלאתו נפשי שאין פירושו ממלאת אותם אלא ממלאת מהם מעמם, גם הוסיף אות למ"ד לדבר, כי ק משפטו, אבל יכול להיות חסר

אור החיים

לעשות צלמלעות זה שלום:

ה. ויחלום יוסף וגו'. לריך לדעת למה היה יוסף מגדיל השנאה חכמה שהיה מספר חלומות גדולתו מגידות"ם, ומה גם אחר יודעו כי הוא שנאו בעיניהם כחומרם ז"ל (ב"ר פ"ד) בפסוק ויאמר לו הכני שמסר עלמנו למיטה. ואולי כי נתקונו להודיע אותם כי מן השמים העלוכו למעלה ומעשה יעקב היא בהסכמת עליונים ומה יחדלו משגור אותו. או יכוון להודיעם כי עדיין יערכו אליו ויצוהו וישתחו לו, ואולי כי ציודעם בן ירחיקו השנאה לכל ינקום מהם לעת יפלו לפניו, כי השבעים יכופו ראשם לגזירת אל עליון ולמצבייה"ם. או יכוון לקרב להצבות יחד, והוא על דרך אומרים צפרק הרואה (ב"ה): כי כל החלומות הולכים אחר הפה. ואמרו עוד שילך אלל מרחמי ליה ויפתרו לו (ברא"ש שם) ויוסף חשב שצמפרו חלומותיו להם ידונו בעלמם כי לבו שלם עממם כמשפט האחים האהובים"ם. וללד שקדמה שנאה וקנאה נגעלו שערי האהבה בלבם והיו דנים הכל להשתוררות עליהם וכו':

ויחלום יוסף וגו'. הכתוב יעד עליו כי חלם לשלול חשד שהיה בודח מלבו שלחם להשתרר עליהם, גם בחלום ב' הודיע הכתוב

אור בהיר

כד) בשלמא דכחם רעה היה למלתי שישונו מדרכם לפי שטמו. (כד) רלנו ימכרן (דניאל ד'). (כו) אשר על כן סיפר להם דוקא. (כז) כל הכתוב מיותר, שלם, שהגיד, שהוסיפו, שאח"כ אמר הכתוב כל זה בפרטות. (כח) פ"י החלומות היו בעיניהם כגידים מאחר שהקדים לומר שהם טובים ועל כן אמר "ויגד", ולא אמר ויסיפר לחיו, וילא ממנו ויסיפו עוד שגור אותו. (כט) דכחם רעה.

70

יעקב יוסף בן-שבע-עשרה שנה היה רעה את-אחיו בצאן והוא נער את-בני בלהה ואת-בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את-דבתם רעה

רש"י

תולדת יעקב יוסף פר שבע עשרי שנין (פר) הנה רעי עם אחוהי בענא והוא קרבי עם בני בלהה ועם בני זלפה נשי אבוי ואיתי יוסף ית דבהון בישא לות

יחזיקהם וגלגוליהם עד שאלו לכלל ישוב. סנה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו', על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים, וזה אמר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אופניו. ומדרש אגדה דורש, מלה הכתוב מולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים, אחת שכל עמנו של יעקב לא עמד אלא לכן אלא נחמה ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו. וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה נשטם זה נשטם, זה אחיו מבקש להרגו, זה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה צדאשית רעה (פד הו). ועוד נדרש כי ישב בקס יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רגונו של יוסף לדיקים מבקשים לישב בשלוה, אומר הקדוש ברוך הוא, לא דיין לדיקים מה שממוקן להם לעולם הנאל, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה (סא א): והוא נער. שהיה עושה מעשה נערות ממקן בשער, מממשע בעניו כדי שיהיה נראה יפה (סא ב): את בני בלהה. כלומר רגיל אלא בני בלהה לפי שהיו אחיו ממין אומן והוא מקרבן: את דבתם רעה. כל רעה שהיה רואה בלחיו בני

תפארת יהונתן

ויבא יוסף את דיבתם רעה אל אביהם. אמרו חז"ל (בראשית רבה פ"ד, ה) שאמר שאכלו אבר מן החי וכבר תמחו במטה נפשך או שנבלה עשו חיו בני יעקב או שיוסף הצדיק כיוזב חיו לאביו. ונראה כי הם בקשו לנסות את יוסף אם הוא חולק רכיל ומגלה טור, ואמרו בפניו כמה טוב הוא אבר מן החי ובריא לנו וכדומה בשאר דברים בדרך שיחה כמתפאר כאלו אכלו, ויוסף האמין כי הדברים כהווייתן, ואמר לאביו להוכיחן ולשרם, ולכן נאמר דיבתם רעה ולא מעשיהם הרעים רק דיבורם, והכן.

וישב יעקב בארץ מגורי אביו

במדרש (ע"י בראשית רבה פ"ד, כ) וישב יעקב למה נסמכה פרשה של עשו לפרשת וישב יעקב, לומר לך שראה יעקב שעשו ובניו יושבים בשלוה, אמר יעקב גם אני אשב בשלוה, קפץ עליו רגונו של יוסף ואהדר ליה הקבי"ה ליעקב צדיק אתה ואתה רוצה לישב בשלוה, עכ"ל המדרש עיי"ש. והמדרש הזה משולל הבנה מאד, מאי שייך זל"ז משום שעשו ובניו יושבים בשלוה גם יעקב רצה לישב בשלוה. ועוד מאי אהדר ליה הקבי"ה שצדיק אתה ואתה רוצה לישב בשלוה, וכי בשביל שהוא צדיק אינו רשאי לישב בשלוה, בתמיה, וכבר צווחו בזה קמאי דקמאי. ונראה ליישב כך הדנה איתא במס' ברכות (ו ע"א) צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, צדיק וטוב לו צדיק גמור עיי"ש, והזהיר"ק כתב צדיק וטוב לו אם נולד בעת שחמה במלואה צדיק ורע לו אם נולד וכו', ופי' האר"י ז"ל והיינו שהיה חמה במלואה בשמים שה"י לו חלק ממעל אם נולד בעת הזאת או טוב לו, ואם היה נולד בעת שחמה חסרה רהיינו שאין לו חלק ממעל או רע לו, וזה א"א לשום אדם לידע אם ה"י חמה במלואה או לא, אבל אם שנים נולדו ברגע אחד ולאחד מהם טוב ע"כ נולד בעת שחמה במלואה, ומן הדין שיהיה טוב גם להשני. אך כ"ז בצדיק וצדיק או להיפוך ברשע ורשע, אבל בצדיק ורשע אין זה סימן כמובן. והשתא א"ש, כשראה יעקב שעשו ובניו יושבים בשלוה, וע"כ נולד בעת שחמה היתה במלואה, וא"כ מן הדין ראוי שישבו שניהם בשלוה כיון שבעת אחד נולדו שניהם, ולכן רצה יעקב ג"כ לישב בשלוה, אבל באמת זה אינו, וזה הסימן הוא רק בשניהם צדיקים אבל לא בצדיק ורשע, ולכן אמר לו הקבי"ה צדיק אתה והוא רשע, ואין זה סימן לישב אתה בשלוה, ולכן קפץ עליו רגונו של יוסף כנ"ל וק"ל. (עמודי יהונתן)

אל-אביהם: וישראל אהב את- יוסף מבן-בניו כי-בן-זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: ויראו אחיו כי-אתו אהב אביהם מבן-אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: ויאמר אליהם

רש"י

למה היה מגיד לאביו, שהיו אכולין אכר מן המי, ומולוין בני השפחות לקרומן עבדים, ומשודים על העריות ובשלשתן לקה, וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו מי, (כדי שילקה בשחיטה) ועל דעה שקפר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, לעד נמכר יוסף (מסלס קה י). ועל העריות שקפר עליהם, ומשא אשם אלויו וגו' (סא א): דבתם. כל לשון דעה פרלדי"ץ בלע"ז. כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה, היה מספר: דבה. לשון דוגשפמי ישנים (ש"י ש"י סא א): (א) בן זקנים. שולד לו לעת זקנתו, ואונקלוס מרגם כי חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו (כ"י פד ס). דבר אחר שהיה זיו איקונין שלו דומה לו (סא): פסים. לשון כלי מלת, (ש"י י) כמו כרפס ומכלת (מסלס א ו) וכמו כתנת פסים (שמואל ב י ג י) דממך ולמנון, ומדרש אגדה על סס נרומי שנמכר לפוטופר ולקוסתריס ולישמעאלים ולמדיינים (כ"י סא): (ד) ולא יכלו דברו לשלום. ממון גנוסס למדנו שכחם, שלא דברו אמת וחסת בלל (סא ב): דברו. לדבר עמו:

תפארת יהונתן

(ג) וישראל אהב את יוסף מבן אחיו כי בן זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים. הרצון בזה כי בכור זקן מכל אחיו הוא לפי מהשבתו כי מחשבתו היה ביוסף וברחל, כמ"ש חז"ר (ויא פ"ה י"ג), וידוע כי יעקב היה נקרא לפי מעשה ובמחשבתו הוא נקרא ישראל, ולכן נאמר (שמו"ה ד, כ"ג) בני בכורי ישראל, במחשבתו היה בכור. ולכן נאמר וישראל אהב את יוסף, ולא יעקב, ועשה לו כתנת פסים, היינו כי העבודה היה או בכבורים, וא"כ היתה העבודה ביוסף, ולכן עשה לו כנדי כהונה כאמרם (יוסא ל"ה ע"ג) כהן שעשתה לה אמו כתנת פסים עובד עבודת יחיד, עיי"ש. והנה קצת מפרשים פירשו בן זקנים כי נולד בוקנתו של יעקב אשר כבר חלש כל התאוה וחמדת החומר, ולכן אין בולד כל כך מסיא, ויצהיר אשר בעון חילול וכו'. והקשו הא בנימין נולד אח"כ ואותו היה לו לאהוב יותר. ונ"ל דס"ל להנתו מפרשים דהול נתעברה מבנימין אחר שבא יעקב לשכם כנראה מקצת מדרשים, כי נתעבב שם בשכם, וכתיב בכואו לשכם (בראשית ל"ג י"ח) ויבא יעקב שלם, ודרשינן (בראשית רבה ע"ג, ה) שלם בנופו, כי נתרפא ושב חזק לאתנו הראשון ע"י שינוי השם מן המלאך, וע"י

2

לות אביו: וישראל אהב את- יוסף מבן-בניו כי-בן-זקנים הוא לו ועשה לו כתנת פסים: ויראו אחיו כי-אתו אהב אביהם מבן-אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: ויאמר אליהם

תפארת יהונתן - נאמן ל' יוסף א"י ע"י ר' צ"ב
ביאתו לארץ ישראל כנודע כי נעשה מזה בריה חדשה, ולכן לענין עקרה אין שני חוץ לארץ עולין מן המנין (בראשית רבה פ"ד, ה), וא"כ חזר לתוקפו הראשון הדין שלם בנופו ואין בדבר שום נרעון, ואם חסרו כוונותיו אין זה שלם, וא"כ יוסף לבד שנוולד מקודם נקרא זקונים.
(ד) ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מבן אחיו ולא יכילו דברו לשלם. הענין הוא דכתיב ויקרא י"ג, לא תשנא אחיך בלבבך הוכיח וכו', והיינו כשיש לאדם בלבו תלונה ותערופות על חבירו נתרבה השנאה יום ביומו, אבל כשמדבר ואומר לחבירו ראה מה זה שעשית לי, וחבירו יתנצל לפניו או שמודה לו ומבטיח אותו מבלי לעשות עוד כזה או סרה השנאה, ולכן צוונה התורה להוכיח וכוה יתכפל השנאה מלבבו ושב השלום למקומו, ואלו יכלו השכמים לדבר עמו היה נעשה שלום ביניהם, וזה ולא יכלו דברו לשלום. אבל כראותם כי ישראל אהב יוסף ביותר, וא"כ אם ידברו עם יוסף ישוב הדבר לאזני אביו ולר"כ אחבתו יצטער, והצדיקים הללו לא בקשו לעצרו, ולכן לא יוכלו לדבר אתו בזה, עד שהיה על ידי בן מתנולל השלום, וגדלה השנאה כלב יום ביומו תואיל ולא נילה אונז כלל. L

תצא בראשית לז וישב

אונקלוס

מה יהיו חלמתיו: כא וישמע ראובן ויצלהו מידם ויאמר לא נכנו נפש: כב ויאמר אלהם ראובן אלהתשפכו דם השליכו אתו אלהבור הזה אשר

לקט בהיר

רש"י

מלילה ועל פי פשוט אין לו הנכח כמו שמסיק רש"י בסוף הכרת שלחן הכתוב בזה לומר שרץ להעמיק ככוונת הכתוב ולמנוח בו דרוש ולא נאמר שאין בו רק פשט ולא ללמד על עצמו ולא חלה על הכלל כולו ולא שמורחמי הקי מלא וגדוש צפרד"ם, אלא הפשט לא יופשט, שהם אמרו שאמר שנהרגו, יהיה נראה כרוך ובהיר שחלומותיו אינם נבואה אלא פטפוטי דברים (אדה"ח). וזכרנו הא' הגירסא "ואפשר" שאמרו הם, לפי"ז ראונו לפרש בפשוט וכמו שאמרנו: (מא) פי הגוף יכול להיות מוכה בלא אצדון ובלא כליון, לא כן הפשט שמכחו הוא כליונו, כלומר כיוו ומלילה היא על הריגה, גם נאמר בזה חזית מכת, וכאילו אמר לא נכנו מכת נפש (רא"ם). ולא תשיבנו מפסקו ואיש כי יכה כל נפש אדם (ויק' כ"ד י"ז) שפי"ד פירושו יכה כל גוף שיש בו נפש אדם, משא"כ הכא אין לומר כן (ב"ב):

אור החיים

אינם פעורים כי אין להם חומה"ם לזכ נתחכמו להמיתו כולן יחד שצוה אין חיוצ לכולן כמו שכתבנו, אבל לדון השמים הם פעורים מעטם שידעו נאמנה כי הוא צקש להורגם, וכל זה הוא סיבת הסיבות לעשות ה' אשר זמם, וחלוי שרמזו בדבריהם שיעשו תשובה לבסוף ואין לך דבר שעומד בפני התשובה, והוא אומרם ועתה ואמרו ז"ל (צ"ר כ"ח) אין ועתה אלא תשובה חיה דרך דרש: ונראה מה יהיו וגו' (י"ט) נתכוונו להוכיח כי דבר שקר בחלומותיו. או ללד כי רעיוניו על משכבו סליקו והראיה כשיכרהגו זה לך האות כי היה צודק מלבו או רעיוניו וכו':

אור בהיר

שמסיק שיעשו תשובה לבסוף, אין הפי' על רציחת אנוש, שכל זה אין שייך לומר "אין לך דבר שעומד בפני התשובה", וגם אמרו חז"ל אחטא ואשוב אין וכו' אלא על שלא רחמו עליו ולא עשו לפנים משורת הדין במדת ועשית הטוב והישר. (סוה) שלא היה להם עדות מי שחיס את יוסף, אבל לא מפני זה יפטר יוסף מדין נזים, מאחר שהיה ברי אלוהים שבעדוהו היה רוצה להרוג אותם בנזם. (ס"ב) על דרך הפשט הוא דברי האחים לא דברי הכתוב, וכמו שאמר רש"י ז"ל מקרא זה אומר דרשוני. ולדברינו אין פי' ונראה לישן ספק אלא עצמם שהם יראו לעתיד, אלא הפי' שאמרו יראו ויתברר לכל שאמתו הצדק ולא עמו. (ע) הלא קרי ליה, הלא אין לך מיתה משונה יותר מזה שהחיות יאלכו אחוה. (ע"א) פי' בשלמא לפי מעשה ראובן יתבררו חלומותיו, מה שאין כן לפי מעשה שמעון ולוי. (ע"ב) הלא לא אמר להם שרצונו להזילו מיד בחיירי, ואם כן מה טעמו לא נכנו נפש, זה גרוע יותר להזילנו לחיות. (ע"ג) שאם לא יאמר כן לא ישמעו אליו.

אונקלוס

בראשית לז וישב תצב

תושטון בה ברית קשיובא יתה מיריוון קאתבותה לות אבותיה: כג ויקח פד על יוסף לות אחוהו ואשלוהו ית יוסף ית בתוניה ית בתוניה רפסי רי עלוהו: כד ונקבדה ורמו יתה קנבא

רש"י

לקט בהיר

(כג) למען הציל אתו. רוח הקודש העידה* על ראובן"ם שלא אמר זאת אלא להציל אותו שיצא הוא ויעלנו משם, אמר לנו צבור וגדול"ם שצכונו לא יתלכ הסרחון אלא צו (צ"ח): (כד) את כתנתו. זה חלוקה"ם (צ"ח): את כתנת הפסים. הוא שהוסף לו שינוי וטחאת מעד מעידה. על (כב) פי' לא שאמר ראובן להם שכוונתו להציל שא"כ לא היו משגיחים בו, אלא להם אמר טעמו ויד אל תשלחו בו פי' רצונו שלא יהיה יוסף בעולם וכולל לעשות זאת בחופן הכחות לא לשלוח בו יד כרצת, אבל הכתוב מעיד שזה היה מחמתו, ולא כוונתו, וכל זה פשוט הוא ומוכרח הוא מלשון הכתוב שאמר מידם ולא אמר מידכם, ומה שצ"ב רבינו להשמיענו הוא, שאין הפי' שהקב"ה נתן בידת ראובן עצה זאת בעבור שרצונו יתברך היה להצילו, שא"כ אינו מתאים להשיבו אל אביו, כי הקב"ה לא השיב את יוסף אל אביו אלא הביא אביו אליו למצרים, וא"ת מה הצלה היא זאת להפילו לצור עם נחשים ועקרבים, אפשר שלא היה ראובן ידע זאת, אלא הכתוב העיד שהיו עם נחשים ולא נגעו בו (ג"א), או אפשר שהצלה הייתה מיד בני אדם בעלי בחירה ורצון, משא"כ נחשים ועקרבים לא יגעו בו אם הוא נקי בדניי שמים (אדה"ח), ותשב שלא ייתנו עם למות ברעב, ויהודה לא ידע מתשבתו ואמר מה צלע כי להרוג פי' ברעב וצמא: (מג) ב' דברים צבור וגדול פי' צבור ויחשדני אבי שמתמת קנאת הבכורה שנטל ממני עשייתו אני וממני ילא כל הענין, גם בעבור שאני הגדול עלי היה החיוצ למתות, ובי דברים אלו נכללים בצומרו להשיבו אל אביו, וזה ענין בפני עצמו ותפר וא"ו, וכאילו אמר ולהשיבו אל אביו, כלומר ראובן עשה זאת בשביל צו דברים הא' לשם שמים להציל נפש אחת בלי שום נגיעת עצמו, ועוד משום אביו (מ"ל), שא"כ, אלא דבר א' הוא להצילו כדי להשיבו מיותר הוא, שאם הצילו ילך בעצמו אל אביו, ולהפך אם כוונתו בשביל אביו אין טעם לומר למען הציל אחוה: (מד) וכן מציע אצל בגדי הוזה שחלוק התחמוך אשר על הבשר נקרא כחות (רא"ם):

אור החיים

ישחיתו הנחשים והעקרבים ברע יעקב, גם לא יעכבוו עם למות ברעב וכמו שכן תמנא שתיקב וישב ראובן אל הצור שחר אליו להוציאו מהצור: כג. ויפשיטו את יוסף וגו'. לפי פשט הכתוב אומרם כתנתו הוא החלוק, כתונת הפסים הוא לזבש העליון שעשה לו אביו ולפי זה היה לו להקדים הפשעת לזבש העליון שהוא כתונת הפסים, ולהצין כוונת הכתוב יש לדקדק עוד למכ לא אמר ואת כתונת הפסים (י"ט). אכן כוונת הכתוב הוא שהאחים לעולם לא רצו להפשיעו לחלוטין ולהניחו ערום אלא להסיר מעליו

אור בהיר

(ע"ד) בוא"י המוסף. (ע"ה) פי' החלוק היה בלא כוונה. (ע"ו) והוא מיחבר.

לפי שעבודה הראשונה חשובה היא ומכפרת, וזו אינה אלא לפנות המקום (שאין כבוד שיהיו מונחים שם, לפיכך שינה הכתוב בבגדים לפחות - רש"י). ולפי זה צריך ביאור מדוע לא מייתי הגמרא² הך כרייתא דר' ישמעאל דאמר על הוצאת דשן: 'בגדים שמוג בהם כוס לרבו אל יכשל בהם קדירה לרבו, כדמביא לעיל כג, ב³. ומסתברא יותר דרק על הכתונת קאי, שהכתונת היתה מוכתרת בעבודת הבוקר, אבל כל שאר הבגדים היו הם כדאשונים⁴. ולכן כאשר דרשו לקמן עא, א: מה תלמוד לומר "אשר לבש" - שלבש כבר, ומזה דרשו בתורת כהנים (אחרי מות פרק ח, ז) שיהיו כלים אחרים בין הערביים, הוא עיקרו על הכתונת שנאמר בה בפרט לכישה - (פסוק ד) "כתונת בד קרדש ילבש"⁵. וכיון שכל הבגדים היו אותם של שחר, לכן לא מייתי דר' ישמעאל כאן.

שאמר²⁹ שהצדיק בשמעיות³⁰ לא יאונה לו און בשכליות, ולב רשעים בשמעיות³¹ מלא רע בשכליות. "און" הונח ברוב במרמה, כמו "פועלי און" (תהלים צב, ח), "עם פועלי און, דוברי שלום עם רעיהם ורעה בלבבם" (שם כח, ג), "שלח אצבע ודבר און" (ישעיה נת, ט), והוא על דברים שבין אדם לחבירו כמו שביאנו³². ודוק בכל זה. ולזה אמר (תהלים סו, יח) "און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה'", שבוה³³ גם המחשבה גרוע באדם כמו שכתבת.

(טז, ל) (יכפר עליכם לטהר אתכם).
 1. כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישראל בכל דור. הנה בכל תפילה לא נזכר "שבטי ישראל" - הלא דבר הוא! והנה אמרו יומא דף לה, דשל שחר היו בגדי הכד מוכתרים משל ערב וכו' מאי "אחרים", פתותין וכו'.

רב הונא בריה דרב עילאי אמר קרא (ויקרא טז) "בד בד בד" (ארבע זמיני כתיב בלבישת בגדי שחרית, למימר דהוי בד בד המוכחו בד - רש"י). מיתיבי (יהוקאל מד, יט) "ולבשו בגדים אחרים ולא יקדשו את העם בבגדיהם" (וקא סלקא דעתך דהכי קאמר, וכשיחזור ויכנס שם בין הערביים ולבש בגדי בד אחרים, ולא את הראשונים - רש"י), מאי לאו "אחרים" - חשובים מהם (דאי לאו לעילוינהו למה לי למיכתב "אחרים", דמשמע שלא יהיו דומים לראשונים - רש"י). לא "אחרים" - פחותים מהם. 2. במענה על שאלתה מנין לנו שבגדי שחר מוכתרים. 3. תנו רבנן (ויקרא ו, ד) "ופשט... ולבש בגדים אחרים" - מיקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט, מה להלן בגדי קודש אף כאן בגדי קודש. אם כן מה ת"ל "אחרים" - פחותים מהם... כדתנא דבי רב ישמעאל... 4. לא היה הכול בין אלה של בוקר ואלה של בין הערביים. 5. ולכן סביר ללמוד את דין "ולבש" (= בגדים אחרים) על הכתונת עליה נאמר "לבש". 6. כלומר, שאר הבגדים של בין הערביים. 7. כי באמת לובש אותם הבגדים (פרט לכתונת) בשביל העבודה המוכתרת והעבודה הפחותה.

עבירה במעשה, לבין המצוות השמעיות שמתרת המחשבה ("אפשי ואפשי"), וממילא בהכרח יגיע הרשע לירי מעשה עבירה. 29. "לא יאונה לצדיק כל און". 30. אע"פ שמתור לו לחשוב מחשבות "רעות", בכל זאת... 31. "מרמה בלב תורשי דע"... "ורשעים מלאו רע". 32. כך שפירוש פסוק כא כמשלי פרק יב הוא: שלצדיק במצוות שמעיות לא יאונה חטא במצוות שכליות. כלומר אע"פ שמתור לו לרצות בעבירות שמעיות, לא תעבור התאווה אל ביצוע עבירות שכליות. 33. מחשבת און, היא מחשבה רעה במצוות שכליות, וממילא גרועה היא ותרתיק את ה' ממנו, בזה שלא ישמע לו.

(טז, ל) 1. יומא לב, ב (במשנה): ... הביאו לו בגדי לבן, לבש וקידש ידיו ורגליו. בשחר היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה (מדינת פלוסין, שהוא חשוב ומעולה - רש"י). בין הערביים (בגדים שלובש להוצאת כף ומחתה) הדויין של שמונה מאות זוז, דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים בשחר היה לובש של שמונה עשר מנה ובין הערביים של שנים עשר מנה... לה, א (גמרא)... דכולי עלמא מיהת דשחר עדיפי, מנא לן? אמר

אין הבעל דין²¹. "יעזב רשע דרכו"²² - זה הטרוד כיצרו המתאוה, יעזוב דרכו אבל לא המחשבות, כמו שאמר (ספרא לקדושים כ, כו) 'אפשי בכשר חזיר, אפשי לבא על (הערוה), אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר'²³. "ואיש און מחשבותיו"²⁴ - זהו על שכליות, גזל ואונאה וכיבוד אב, שזה מעולה נפש שאינו מתאוה כלל וכדברי הרמב"ם בשמונה פרקים פרק כ"ו²⁵. "וישוב אל ה' וירחמהו"²⁶, ועל שבין אדם לחבירו, "ואל אלקינו כי ירבה לסלוח", שעל בין אדם לחבירו נקרא דיין, שדן בין אדם לחבירו, כמו שאמר (שמות כב, ח) "עד האלהים וכו'". זה שאמר (משלי יב, כא) "לא יאונה לצדיק כל און", שכיון שאינו חושב במרמה ואינו מתאוה, לא יאונה לו. "ואין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"²⁸, שבמצוות שמעיות חושב ומתאוה אי אפשר לו שלא יחטא. זה

(שמואל-א, כה, לח), אלו עשרת ימים שבין ראש השנה ליום כיפור (ראש השנה שם¹⁸). וזהו על שבין אדם לחבירו גם כן תלוי בעשרת ימי תשובה. ולזה דרש ר' אלעזר בן עזריה (יומא שם) "מכל חטאתיכם לפני ה'", וזהו החטאים שבין אדם למקום - ש"לפני ה'" - "תטהרו", תהיו מטהורים. ועוד פירש, "מכל חטאתיכם" - עבירות שבין אדם לחבירו שאדם חוטא לחבירו, כציווי שיטהרו את עצמם לפני ה' שמטהר אותם¹⁹. שמתחילה יטהרו הם בפיוס ובריצוי, ואחר זה יטהרם ה'. שאתר הפיוס לחבירו נשאר העבירה שבוה נגד ציווי המקום, ונעשה בין אדם למקום²⁰.

זה שאמר "דרשו ה' בהימצאו" - נגד שבין אדם למקום, שהוא הבעל דין. "קראוהו בהיותו קרוב" - נגד שבין אדם לחבירו, שהוא

המצוות שעליהן אומרים חכמים עליהם השלום דברים שאלמלא לא נכתבו ראויים היו לכתבם (יומא סז, א). וקורים אותם מקצת חכמינו האחרונים אשר חלו במחלת כת "המדברים", המצוות השכליות. ואין ספק שהנפש השואפת לאיזו מהן ומשתוקקת לו, שהיא נפש בעלת מגרעת, ושהנפש הנעלה לא תתאוה לאחת מן הרעות הללו כלל ולא תצטער בהימנעה מהם. אבל הדברים אשר בהם אמרו חכמים שהכובש את יצרו מהם יותר גדול ושכרו יותר עצום, הם המצוות השמעיות, וזה אמת, שלולי התורה לא היו "רעות" כלל. ולפיכך אמרו שצריך האדם להשאיר את עצמו חושק להם ולא ישים המונעו מהם אלא התורה... (תרגומו של ר"י קאפת). 26. מצוות בין אדם למקום. רבינו ממשין לפרש את הפסוקים על משקל א-ב: א-ב. 27. משלי יב, כ: "מרמה בלב תורשי רע", ולעומתו הצדיק בפסוק כא. 28. קהלת ז, כ: "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". וקשה לרבינו הסתירה בין "לא יאונה לצדיק כל און" וכו' "לא יחטא". יישוב הסתירה הוא בהבדל שבין המצוות השכליות שאסורה בהן מחשבה רעה וממילא לא יגיע לירי

בהימצאו¹⁸. שהמתין לו הקב"ה שיחזור בתשובה - רש"י שם. 19. כלומר הטהרה מחטאים נגד ה' באה ממילא לאחר הפנייה אליו, בעוד יש לעשות מעשה ופעולה (פיוס חבירו) עד שזוכים לטהרה מחטאים בין אדם לחבירו. "תטהרו" הוא ציווי לאדם לעשות את פעולת הפיוס. 20. כי כל חטא נגד חבירו הוא ממילא נגד רצון ה', אשר על כן יש לכפר גם על חטא זה, ובוה מועיל יום הכיפורים. 21. אלא "קרוב" לענין. 22. המקביל ל"דרשו ה'", כלומר חטאים בין אדם למקום. 23. כי במצוות שמעיות תביעת התורה מאתנו היא להימנע מן המעשים האסורים בלבד, כמו שמבאר הרמב"ם בהרחבה בשמונה פרקים פרק ו. 24. המקביל ל"קראוהו בהיותו קרוב" - בין אדם לחבירו. 25. כהבדל בין החסיד והכובש את יצרו... הרעות שהם אצל הפילוסופים רעות, הם אשר בהם אמרו שמי שאינו שואף להם, יותר נעלה מן השואף להם וכובש את יצרו מהם, והם הדברים המפורסמים אצל כל אדם שהם רעות כגון שפיכות דמים, גניבה, גזל, ואונאה, וההוק למי שלא עשה רע, וגמילת המטיב ברעה והזלזול בהורים, וכיוצא בהם. והם

והרמב"ם פסק כן, דרק על הכתונת קאי, יעויין שם בהלכות בית הבחירה⁸ ובמשנה למלך⁹.

[ורבינו משה פסק¹⁰ הפירוש בזבחים יח, ב: יש מהם למצוה, יש מהם לעכב¹¹, שבהנך בגדים שנאמר בהם "כד" ולא נאמר בהם "שש", סגי שיהא חוט אחד לבדו, ורק למצוה היו כפול ששה. אם כן בגדי כהן גדול ביום

8. צריך להיות הלכות כלי המקדש פרק ח הלכה ג: בגדי לכן הם ארבעה כלים שמשמש בהם כהן גדול ביום הכיפורים: כתונת ומכנסים ואבנט ומצנפת. וארבעתם לבנים וחוטם כפול ששה, ומן הפשתן לבדו הם. ושתי כתונות אחרות היו לו לכהן גדול ביום הכיפורים, אחת לובשה בשחר ואחת בין הערביים, ושתיהן בשלושים מנה משל הקדש, ואם רצה להוסיף מוסיף משלו, ומקדיש חוטפת ואחר כך עושה בה הכתונת⁹. ד"ה ומה שכתב רבינו "ושתי כתונות אחרות" ... איכא לעיוני טובא בדברי רבינו הללו... דמנא ליה שדין זה הוא דוקא בכתונת ולא כלל לכל הבגדים, ורש"י ז"ל... לא חולק בין בגד לבגד... ואולי שיצא לו לרבינו ממאי דאמרינן התם דף לה: אמרו עליו על רבי ישמעאל בן פאבי שעשתה לו אמו כתונת של מאה מנה וכו', ואמרו עליו על רבי אלעזר שעשתה לו אמו כתונת משתי ריבוא וכו', ונראה דסבירא ליה (רמב"ם) רטעמא דהני שעשו הכתונת משיעורים מופלגים הללו, הוא משום דראו שהכתוב הקפיד בכתונת של בגדי לכן שיהיו מעולים משאר בגדים, משום הכי רצו להפליג בהם. 10. הלכות כלי המקדש ח, יד: כל מקום שנאמר בתורה "שש" או "שש משזור", צריך שיהיה החוט כפול ששה, ומקום שנאמר "כד", אם היה חוט אחד לבדו - כשר, ומצוה מן המובחר שיהיה כפול ששה, ומקום שנאמר בו "משזור" בלבד צריך שיהיה חוטם כפול שמונה. 11. בד - שיהו של כרן, חדשים, שזורים, שיהו חוטם כפול ששה... בד - חד לתודיה משמע! (מלשון לבדו!) אלא, יש מהם למצוה, יש מהם לעכב. לפי הרמב"ם גם כפול ששה הוא אחד מהדינים שאינם אלא למצוה ולא לעכב (נגד פרש"י בגמרא שם שגם

הכיפורים שלא נאמר בהם "שש" סגי לעכב אם אין בהם רק חוט אחד. וכן בהוצאת דשן, ולהרמב"ם בהמה¹², שנאמר בהם (ויקרא ו, ג) "מדו בד ומכנסי בד", סגי גם כן אם אינם כפולים ששה. לכן אתי שפיר מה דדריש ר' דוסא¹³: 'בא ללמד שבגדי כהן גדול כשרים לכהן הדיוט', מפני ששניהם נאמר "כד" בלא "שש"¹⁴. והא דבעי¹⁵ במה נתחנך כהן גדול

כפול ששה הוא מעכב). 12. הלכות תמידים ומוספים ב, י: הרמת הדשן מעל המזבח בכל יום מצות עשה, שנאמר (ויקרא ו, ג) "והרים את הדשן", והיא עבודה מעבודות כהונה. ובגדי כהונה שחורם בהם הרשן יהיו פחותים מן הבגדים שמשמש בהם בשאר עבודות, שנאמר (שם) "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים והרים את הדשן", אינו אומר "אחרים" שיהיו בגדי חול אלא שיהיו פחותים מן הראשונים, לפי שאינו דרך ארץ שימוזג כוס לרבו בבגדים שבישל בהם קדירה לרבו. 13. יומא יב, ב: "על בשרו" - מה ת"ל "ולבש" ("ולבש כהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו", והוה ליה למיכתב "מכנסי בד על בשרו", דהא כתוב ברישיה דקרא "ולבש" - רש"י)... ר' דוסא אומר להביא בגדי כהן גדול ביום הכיפורים שהם כשרים לכהן הדיוט (שלא תאמר "והניחם שם" שיהיו טעונים גניזה, אלא שלא ישתמש בהם ליום כיפור אחר - רש"י). 14. שכפול ששה אינו מעכב. בזה עונה רבינו על קושית ר' יהודה בגמרא שאבנטו של כהן גדול ביום הכיפורים לא זהו אבנטו של כהן הדיוט! (עיין להלן). 15. יומא יב, א. פשיטא אירע בו פסול קודם תמיד של שחר מחנכים אותו (זה שבא במקומו בתמיד של שחר, שיעשה הוא תמיד של שחר כשמונה בגדים ויהא מחונך לכהונה גדולה קודם שיגיע עבודת יום הכיפורים - רש"י). אלא אירע בו פסול אחר תמיד של שחר במה מחנכים אותו (הרי עבודת יום הכיפורים שאחר התמיד בארבעה בגדים, ובמה הוא ניכר שהוא כהן גדול מעולם. והיכן יצא מהדיוטות שחאה עבודת היום נעשת בכהן גדול - רש"י). אמר רב ארא בר אבהו - באבנט (באותם ארבעה בגדים עצמם יש היכר

ביום הכיפורים, ולא אמר¹⁶ בבגדים שאין חוטם כפול ששה, מפני שלמצוה בעי שיהיו כפולים ששה¹⁷. ודו"ק.]

ויש להבין מדוע נשתנה רק הכתונת? ובירושלמי פרק בא לו (יומא פרק ג הלכה ג): מפני מה אינו משמש בבגדי זהב? מפני הגאווה. א"ר סימון, על שם (משלי כה, ו) "אל תתהדר לפני מלך". א"ר לוי, שאין קטיגור נעשה סניגור, אתמול כתיב בהם (שמות לב, ח) "עשו להם עגל מסכה", ועכשיו עומר ומשמש בבגדי זהב?! נראה דלמאן דאמר דאבנט של כהן הדיוט היה של כוץ, אם כן היה ממש ככהן הדיוט, נאות טעמו דר' סימון משם "אל תתהדר" וכו'. אבל למאן דאמר אבנט של כהן הדיוט היה של כלאים, אם כן לא היה נכנס הכהן גדול כהדיוט ביום הכיפורים לפניו, וצריך טעמו דר' לוי, משום שמוכיר עון העגל.

לכהונה גדולה, שאבנטו של כהן גדול בעבודת יום הכיפורים של כוץ הוא כרתיב¹⁸ ובאבנט בד יתגורר, זה עד עכשיו היה רגיל לעבוד בשל כלאים - רש"י). הניחא למאן דאמר... 16. למאן דאמר שאבנטו של כהן גדול ביום כיפור הרי הוא אבנטו של כהן הדיוט בכל השנה, כלומר גם זה וגם זה של כוץ ולא כלאים, ושוב אין היכר ביניהם, ויכלה הגמרא לומר כי בכל זאת יש היכר בבגדי כהן הגדול בזה שאין החוט כפול ששה משום שלא נאמר בהם "שש". 17. יש להניח כי הכהן הגדול יקפיד לעשות לפי דין לכתחילה, כך שממילא לא יהיה היכר בבגדיו אם כהן גדול או כהן הדיוט הוא. 18. על חטא העגל. 18. לשון הגמרא אצלינו כך היא: אמר ר' יצחק אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון שנאמר: "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם" [עיין רש"י]. והעיר התורה תמימה שבירושלמי תענית פרק ד' הלכה ה' (דף, כב, ב מדפי הירושלמי): ר' יודן בשם ר' יסא, אין כל דור ודור שאין בו אונקי אחת (משקל

ועליו¹⁸ נאמר (שמות לב, לד) "וביום פקדי ופקדתי", וכמו שאיתא בחלק (סנהדרין קב, א) 'אין לך כל דור שאינו נוטל אונקיא אחת מחטא העגל¹⁸. והנהגה אמרו במדרש משלי (שחר טוב סימן א): ר' אבין אומר, בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים. עיין שם¹⁹. ונמצא, דהכפרה על האומה בכללה לפני ולפנים עדיין שם רושם החטא ממכירת יוסף. ולכן לשון של שעיר המשתלח משקל שתי סלעים²⁰, רמז למה שאמרו בשבת פרק קמא (י, ב): (אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים), שבשבייל משקל שני סלעים²¹ מילת שנתן יעקב ליוסף (יותר משאר בניו) נתקנאו בו אחיו (ונתגלגל הדבר ויררו אבותינו למצרים). ולכן יתכן כי הכפרה²² היתה לפני ולפנים בבית הכפורת וההיכל, מקום של בנימין, משום שהוא לא היה בהחטא של מכירת יוסף. ולכן לא היה²³ בעזרה, חלקו של יהודה, כמפורש יומא דף

קטן) מחטא של עגל. 18. אחר התקדמות בענין ההבדל בין הכתונת לבין שאר בגדי כהן הגדול ביום הכיפורים, והקשר בין חטא העגל ובגדי כהונה ביום כיפור, עובר רבינו לפתור את הבעיה בה התחיל, כלומר נוסח התפילה "מחלן לשבטי ישראל". 19. על הפסוק: "כל הון יקר נמצא נמלא בחינו שלל" - זה מכירתו של יוסף... אמר ריב"ל, לא נמשכו עשרה הרוגי מלכות אלא בחטא מכירתו של יוסף. רבי אבין אומר, בכל דור עדיין החטא קיים. הרי ששני חטאים מהדהדים בהיסטוריה של עם ישראל ותובעים כפרה בכל דור ודור... 20. יומא מב, א (לשון זהריות) של פרה משקל עשרה זוז (דבעי כוכד - רש"י), ושל שעיר המשתלח (דבציא חלוקה - רש"י) משקל שני סלעים (ודי בכך - רש"י). ואמנם מעיר בעל התוספות ישנים: תימא, אי טעמא דבעי חלוקה, בשני שקלים סגי, דהא במצורע לא בעינן אלא שקל. ושמא גמרא גמר לה דבעינן הכי. 21. רש"י: לאו דוקא נקט. 22. על חטא העגל וחטא מכירת יוסף, אותה כפרה שהיתה בהקטרת הקטורת בלפני ולפנים. 23. לא

6

יב, א²⁴ משום שאמרו ריש סנהדרין (ו, ב) המברך את הבורע הרי זה חוטא, יעויין שם²⁵. וקרוב לזה מפורש בספרי ברכה (סוף פרק יב): מפני מה זכה בנימין (שתשרה שכניה בחלקו)? לפי שכל השבטים היו במכירתו של יוסף (ובנימין לא היה, אמר הקב"ה) אם אני אומר (לאלו שיבנו בית הבחירה, כשהם מתפללים לפני) איני מתמלא עליהם רחמים שלא היו מרחמים על אחיהם, עכ"ל.

נמצא שאמרו "פוקד עון אבות על בנים" - כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם (סנהדרין כז, ב). וכשישראל חוטאים בדברים שבין אדם למקום, אז פוקד עליהם חטא העגל. ואם ישראל חוטאים בדברים שבין אדם לחבירו - אז פוקד עליהם חטא מכירת יוסף. ומפני טעם זה לא נכנס²⁶ בחושן, ששמות השבטים חקוקים על לבו לזכרון לפני ה', והשבטים בעצמם הם הזכרון (ותוספות ראש השנה כו,

היתה הכפרה על חטאים אלו בעזרה. ²⁴ דתניא, מה היה בחלקו של יהודה? הר הבית הלשכות והעזרות (שלשתן - עזרת נשים ועזרת ישראל... - רש"י מגילה כו, א). ומה היה בחלקו של בנימין? אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. ²⁵ רבי מאיר אומר לא נאמר "בוצע" ("בוצע ברך נאץ ה'") אלא כנגד יהודה, שנאמר "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו", וכל המברך את יהודה הרי זה מגאץ (שהיה לו לומר נחזירנו לאבינו אחר שהיו דבריו נשמעים לאחיו - רש"י). וממילא אי אפשר שכפרה על החטא שהוא היה הגורם לו, תיעשה בחלקו. ²⁶ הכהן הגדול לפני ולפנים. ²⁷ דאמר רב חסדא, מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה? לפי שאין קטיגור (זהב העגל, ואפר של פרה נמי קטיגור דעגל הוא - רש"י) נעשה סניגור. ולא? הא איכא דם פרו הואיל ואישתני (להיות רם ואין מראית חור ניכר) אשתני. והא איכא ארון וכפורת וכרוב ו חוטא כל יקדים קאמרינן (האדם לא יקריבנו הלום שהוא חטא בו - רש"י). והא איכא כף

²⁷ א. מפני שזה יהיה קטרוג, שהם בעצמם לא ריחמו על אחיהם, והיו מתנגדים ושונאים זה לזה, ולפני ולפנים עדיין חקוק חטאם בכל דור. וזוה באמת טעם רב הונא שאחרי מות הראשונים דוד ושלמה פסקה אורים ותומים²⁸, מפני שהשבטים נתחלקו לשני מלכים²⁹, ולא היו יכולים לתמם בדריהם, שיצטרפו שמות השבטים זה עם זה, כיון שהיו חלוקים זה עם זה ושונאים זה את זה³⁰, ודו"ק. ולכן להורות על כפרת החטא של מכירת יוסף היה כתונת מובחרת, וכמו שאמרו זכחים פת, ב³¹: כתונת (מכפרת) על שפיכות דמים שנאמר (בראשית לו, לא) "וישחטו שעיר עזים ויטבלו את הכתונת ברם"³². ודו"ק.

וזה שאמרו "כי אתה סלחן לישראל - היינו על כל החטאים שבין אדם למקום, שהרושם הוא משרוש העגל, שנאמר (שמות לב, ד) "אלה אלהיך ישראל", ושם נאמר (במדבר

ומחתה! חוטא כל יתנאה קאמרינן (להתקשט בו בקרבו הלום - רש"י). והא איכא בגדי זהב מבחרין! מבפנים קא אמרינן. שופר נמי מבחרין הוא! כיון דלזכרון קא אחי (כבגדי כהן גדול שלפנים דמי - רש"י). תוספות ר"ה כיון דלזכרון קאחי: תימה, איפוד וחושן נמי לזכרון קאחו כדכתיב בקרא! יש לומר, דהשבטים זכרון הם. ²⁸ סוטה מה, א (במשנה): משמתו נביאים ראשונים בטלו אורים ותומים... גמרא (עמוד ב): מאן נביאים ראשונים? אמר רב הונא, זה דוד ושמואל ושלמה. ²⁹ כמבואר במלכים א, יב פסוקים טז, כ. וזה היה אחרי מות שלמה המלך - מלכים א, פרק יא. ³⁰ "וקריאת" האורים ותומים נעשתה על ידי צירופי אותיות שמותיהם של השבטים, ולכן כאשר לא חיו בשלום אלה עם אלה, בטלה האפשרות לחבר יחד את האותיות. ³¹ ואמר רב עיני בר ששון, למה נסמכה פרשת הקרבנות לפרשת בגדי כהונה (דפרשת צו), לומר לך מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים. ³² רמו הוא לעתיד שכפרת שפיכות דמים בכתונת: טבילה היינו כפרה -

ד, כ) "סלחתי כדבריך"³³. "ומחלן לשבטי ישורון" - היא על חטאים שבין אדם לחבירו, ששרש שלהם הוא חוטא מכירת יוסף, שחטאו שבטי ישורון. ודו"ק בכל זה, ואין כאן המקום להאריך. **ל** **מ** **ז**, **ל** **א** **ש** **ב** **ת** **ח** **ו** **ן** **ה** **י** **א** **ל** **כ** **כ**.

בכל מקום אצל יום הכיפורים כתוב לשון זכר (ויקרא כג, כח) "היום הזה", "שבת שבתון הוא" (שם פסוק לב), וכן בכל מקום, לבר כאן שכתוב בלשון נקיבה. ומה יאות הדבר לפי מה דהרשו ריש פרק יום הכיפורים (עד, א): מנין ליום הכיפורים שאסור בחיצה וסיכה ותשמישי המטה ונעילת הסנדל? תלמוד לומר "שבתון" - שבות. ועיין רבינו נסים שפירש בשם

רש"י. ³³ יצויין כי "סלחתי כדבריך" נאמר בענין חטא המרגלים ולא בחטא העגל. אמנם גם רש"י הביא פסוק זה ביחס אל חטא העגל בפירושו לדברים עקב ט, יח ד"ה ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום - עיין שם ברלינר ומפרשי רש"י. ועיין בבעלי התוספות ובריב"א וברבינו בחיי המפרשים "ויאמר ה'" = כבר אמר ה' בחטא העגל - "סלחתי כדבריך".

(טז, לא) 1. רש"י: וגבי עינוי כתיב, וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו בזה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינה מלאכה גמורה, הכי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב (ויקרא כג, לא) "שבתון היא לכם ועיניתם" - להוסיף על עינוי אכילה ושתייה קאתי. 2. פירוש הר"ן ריש פרק יום הכיפורים: ... ובאריך כולו דהיינו רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמישי איסורא הוא דאיכא אבל כות ליכא. ויש מי שאומר עוד דהני מדרבנן בעלמא הוא דאסירי, ואע"ג דבגמרא מפקי להו מקראי, אסמכתא בעלמא נינהו, והיינו דמקילינן בהו... לפיכך היה נראה לי דכולהו מדאורייתא נינהו, אלא דכיון דלאו בכלל עינוי דכתיב בקרא בהדיא באורייתא נינהו, אלא מרביא דשבתון אתו, קילי טז ומסין הכתוב לחכמים, והם הקלו בהם כפי

הרמב"ם רהוי דבר תורה, רק שמסר זה הכתוב לחכמים כפי מה שיראו גם כן להוסיף מה שהוא עינוי, יעויין שם. ולכן אמר "שבתון היא לכם", פירוש, השביתות בפרט לפרשן תלוי בכס ומסור לכם כפי מה שתראה לכם על פי דרכי התורה ושקול דעת הישר. ולשון "היא" קאי על השביתה בעצמה, שהיא מסורה לכם, ולא מדבר על היום, שלהלן מדבר על היום ואמר "שבתון הוא לכם" - היינו היום. ודו"ק.

טז, לד **ו** **י** **ע** **ש** **כ** **א** **ש** **ר** **צ** **ו** **ה** **א** **ת** **מ** **ש** **ה**.
בכל מקום שכתוב שעשה אהרן כאשר צוה ה', כתוב שרבר משה אל אהרן: כפרשת צו² ושמייני. רק כאן ובמנוחה (במדבר ה, ב) כתוב

מה שראו והחירו כל שאינו נעשה לחענוג. וכן דעת הרמב"ם ז"ל בפרק א מהלכות שביחת עשור דכולהו מדאורייתא נינהו. אלא דלא מיחזורא לי... וכך לשון הרמב"ם בהלכות יו"כ ד, ה: מצות עשה אחרת יש ביום הכיפורים והיא: לשבות בו מאכילה ושתייה... וכן למדנו מפי השמועה שאסור לרחוץ בו או לטוץ בו או לנעול את הסנדל או לבעול, ומצוה לשבות מכל אלו כדרך ששבת מאכילה ושתייה שנאמר "שבת שבתון"... ואין חייבים כרת או קרבן אלא על אכילה ושתייה, אבל אם רחץ או טוץ או בעל או בעל - מכים אותו מכת מרדות. 3. כך גם פירוש הרמב"ן בענין מלאכות בחול המועד - עיין דבריו לויקרא כג, ז ד"ה כל מלאכת עבודה. נואין כאן המקום להרחיב את הכתיבה בסוגיא גדולה ורחבה מני ים - לא מסין הכתוב אלא לחכמים. עיין בספרנו 'פשוטו של מקרא' מדרו א פרק 9.

(טז, לד) 1. כלומר, ה' ציוה את משה, משה מסר לאהרן, ואח"כ אהרן פעל בהתאם. 2. פרק ח פסוק ב: "קח את אהרן" וכו', פסוק לא: "ויאמר משה אל אהרן" וכו', פסוק לו: "ויעש אהרן ובעני את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה". 3. פרק ט פסוק ב: "ויאמר אל אהרן", פסוק ז: "ויאמר משה אל אהרן", פסוק ח: "ויקרב אהרן אל המזבח".

עד כאן. אבל שבעת ימים. אבלות זו קודם קבורה היה. שכן כתוב אחר כך: וישאו אותו בניו ויקברו אותו¹⁸. אבל האבלות שנצטוונו בדין תורה הוא אחר הקבורה לאחר שיסתם הגולל.

(יב) כאשר צום. אמר להם¹⁴: הזהרו במטתי שלא יגע בו אחד מבני הכנעניות, ואתם בעצמכם תשארו אותה בענין כך: יהודה ויששכר וזבלון מן המזרח, ראובן ושמעון וגד מן הדרום, אפרים ומנשה ובנימין מן המערב, דן ואשד ונפתלי מן הצפון, יוסף אל יטעון מפני שהוא מלך¹⁵, לוי אל יטעון שהוא עתיד לטעון ארונו של מקום ואינו בדין* שיטעון ארונו של מת, אם אתם נושאים את מטתי כמצותי עתיד הקב"ה להשרות אתכם דגלים במדבר. וזהו שארז"ל¹⁶: וישאו אותו בניו¹⁶, ולא בני בניו.

(יד) וכל העולים אתו. רמז בכאן המלחמה החזקה שהיה להם בקבורת יעקב¹⁷, ועל כן הוצרך לבאר כי "הוא ואחיו וכל העולים אתו" חזרו בשלום. לא נפקד מהם איש¹⁸ לא באותה המלחמה החזקה ולא בדרך כי עמד להם זכות הצדיק בהיותם מתעסקין בו. וכן רמז הכתוב בענין זה במלחמת שכם כי שם הוצרך יעקב להגודל כלי מלחמתו כנגדם. וכמו שדרז"ל¹⁹: שאלמלא כן היו נהרגים שמעון ולוי. ולכן הוצרך לבאר: ויבא יעקב לווה אשר בארץ כנען וגו'²⁰, והוסיף לכתוב: הוא וכל העם אשר עמו²⁰, כוון לומר שלא נפקד מהם איש באותה המלחמה העצומה. אחרי קברו את אביו. מה היה הצורך שיפרוט הכתוב את יוסף בדברי הקבורה, והלא הזכיר למעלה: ויעל יוסף לקבור את אביו²¹, ואמר עוד: וישאו אותו בניו²², והנה יוסף בכלל כי הוא הארון המנהיג והגדול שבכלן. אבל יתכן לפרש שהוצרך לפרש ולהזכיר "אחרי קברו את אביו" כדי שלא יסתפק אדם בשבועתו של יוסף, ולפיכך תלה ענין הקבורה ביוסף לבדו כאלו לא היו שם שאר הבנים, ומוזה הזכיר: אחרי קברו את אביו, ולא אמר: אחרי קברם.

(יז) ויבן יוסף בדברם אליו. תפך שהזכירו לו אביו בכה לגודל האהבה ונכמרו רחמיו²³. והנה אחיו בקשו ממנו מחילה, ולא באר הכתוב שמחל להם²⁴, וכבר בארו דר"ל²⁴: שכל מי שחטא לחברו ועשה תשובה אינו נמחל לעולם עד שירצה את חברו. ואע"פ שהזכיר הכתוב: וינחם אותם וידבר על לבם²⁵, שנראה בזה שהיה להם רצון מיוסף, מכל מקום לא ראינו שיוזכר הכתוב מחילה ביוסף ולא שידה להם שישא משעם וחטאתם, ואם כן מתו בעונשם בלא מחילת יוסף ואי אפשר להתכפר עונם רק במחילתו, ועל כן הוצרך העונש להיותו כמום וחתום להפקד אחר זמן בענין עשדה הרוגי מלכות²⁶. וקרוב אני

18 פסוק יג. — בפסוק: וישאו אותו בניו ארצה כנען ויקברו אותו. 14 כל הפסקא בתנחומא במדבר יב. והוכח ברש"י. 15 כו ברש"י פסוק יג. ורא מצאתי לישן זה במדרשים. 16 פסוק יג. 17 עיין לעיל בדברי רבינו פסוק ט: עד שערבו מלחמה ותנבר יד יוסף וכו'. 18 ע"פ במדבר לא. ט. 19 כ"ר פ. ט: והיכן מצונו שנמל יעקב אבינו חרבו וקשתו כשכם, שנאמר אשר לקחתי מיד האמורי בתרכי ובקשתי. ועיין רש"י שם (סח, כב). 20 לעיל לה. ו. ועיין שם בדברי רבינו. 21 לעיל פסוק ז. 22 פסוק יג. 23 לא מצאתי סיוע לפירושי נאה זה. — ובכ"ר ק. ט: אמר (יוסף) כך אחי תשריון אחותי (ולפיכך בבה). 24 כבא קמא צ"ב. א. 25 פסוק כא. 26 עיין בדברי רבינו סוף

וכו'. ונאות מאד שם קרית ספר על פומבדיתא. גמ שם יעבץ על רב. האיי שבאו אליו תלמידיו הדבה (ש"ד). אבלות זו קודם קבורה היה וכו'. וכן כתבו התוספות במועד קטן כ, א, על מה שלמדו ראבלות שבעה מדכתב והפכתי חגיכם לאבל, מה חג שבעה אף אבילות שבעה. וכתבו התוס': ומיעש לאביו אבל שבעת ימים לא מצי לאתויי דהתם קודם קבורה

וכו'. ונאות מאד שם קרית ספר על פומבדיתא. גמ שם יעבץ על רב. האיי שבאו אליו תלמידיו הדבה (ש"ד). אבלות זו קודם קבורה היה וכו'. וכן כתבו התוספות במועד קטן כ, א, על מה שלמדו ראבלות שבעה מדכתב והפכתי חגיכם לאבל, מה חג שבעה אף אבילות שבעה. וכתבו התוס': ומיעש לאביו אבל שבעת ימים לא מצי לאתויי דהתם קודם קבורה

לומר שיש מזה רמז בכתוב ממה שנכפל הלשון ועשה בזה שני חלקים: פשע אחיך וחטאתם, פשע עבדי אלהי אביך, והיה ראוי הכתוב לומר: ועתה שא נא לפשעם. אבל כיון הכתוב לרמוז: אם תשא פשע אחיך וחטאתם יהיה פשע עבדי אלהי אביך נמחל, ובאר הכתוב: כי פשע עבדי אלהי אביו הוא פשע אחיו, כי יזכיר להם הש"י עונות דאשונם, והבן זה.

(יט) אל תיראו כי התחת אלהים אני. יאמר: אין לכם לירא מפני כי ירא אלהים אבי משועבד אליו ותחת עבדותו*, וזה דעת אונקלוס שתרגם: ארי דחלא דה' אנא, לפי שתרגום של יראה' דחלא, וכאלו אמר: גוף של יראת ה' אני, ואין הה"א של תמיה, אבל היא ה"א ודאית, כה"א: הנגלה נגליתי אל בית אביך*. וחזר והזכיר שנית: אל תיראו²⁷, כי הראשון* יראת יוסף, והשני יראת הרעב, ומוזה אמר: אנכי אכלכל אתכם²⁷, לפי שכיון שמת יעקב חזר הרעב ליושנו, וכמו שהזכרתי למעלה²⁸, והוא דעת רז"ל.

(כא) וינחם אותם וידבר על לבם. דרז"ל²⁹ בדברי תנחומין הללו: היה אומר להם עד שלא ירדתם לכאן היו הבריות מדנינין עלי לומר: עבד הוא, ועל ידיכם נודע שאני בן חורין, ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות עלי: כת של בחורים מצא ואמר אחי הם, לסוף הרג אותם, כלום יש אדם הורג אחיו. דבר אחר: עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד, נר אחד איך יוכל לכבות עשרה נרות.

(כג) וירא יוסף לאפרים בני שלשים. ראה יוסף לאפרים בנים רבעים, זלמנשה ראה בנים שלשים, שהרי מלת "בני" סמוכה ל"שלשים", והכונה בזה שראה מזרע אפרים בנים רבעים, והיה לו ליוסף בחייו רמז מזה בברכת אביו שיהיה אפרים לגוי גדול ועצום יותר ממנשה, הוא שאמר: גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו³⁰. ומלת "גם" יורה כי הבנים כולם בני אפרים ובני מנשה כלם נתגדלו בביתו של יוסף, אבל לאהבת יוסף למנשה הבכור, יחס גדול לבני ליוסף, ולפיכך הזכיר בהם: יולדו על ברכי יוסף. ומה שהוצרך להזכיר "בני מכיר", שהוא גלעד בן מכיר בן מנשה, זקנן של בנות צלפחד³¹, כדי להורות כי יוסף הצדיק גדל בביתו צדיקים שמהם יצאו בנות צלפחד שהיו חכמות וצדקניות שבורר³².

(כה) וישבע יוסף את בני ישראל. היה הכתוב ראוי לומר: וישבע יוסף את אחיו, אלא מלמד שהשביע לכל מי שהוא מבני ישראל ואפילו העתידים להיות³³, ואמר להם: פקד

פרשת מקץ. 27 בפסוק כא: ועתה אל תיראו. 28 לעיל כפרשת ויגש מז, יד. 29 הספנון של כל הפיקא הוא ברש"י כאן. ומקורו בכ"ר ק. א. 30 לעיל מה, יט. 31 במדבר כו, א. 32 במדבר רכה כא, יא: ותקרננה בנות צלפחד וכו'. נדולה להן ונדולה לאביהן, נדולה למכיר ונדולה ליוסף, שכן יצאו ממנו נשים חכמות וצדקניות וכו'. 33 כו במדרש הגדול: וישבע יוסף את בני

גבוה, וכן כתב הרב חיד"א ז"ל בברית עולם דפ"א וכו' (תורת חיים). (יט) ותחת עבדותו. ואף כי אכין להרע לכם יתפוך עליכם הקללה לברכה ("מדרשי התורה"). הנגלה נגליתי אל בית אביך. שמואל-א בן כו. ענינה לשאול בדבר מפורסם שיודה בו הנשאל על כרחו, אם נגליתי לבית אביך ובהרתי בכס, אם ידעתם זה (וודאי שאתם יודעים זה, אם כן:) ולמה תבעטון בזבחי ובמנחתי (שם) (רמב"ן חקת כ, י, עמ' דעת).

וכו'. ונאות מאד שם קרית ספר על פומבדיתא. גמ שם יעבץ על רב. האיי שבאו אליו תלמידיו הדבה (ש"ד). אבלות זו קודם קבורה היה וכו'. וכן כתבו התוספות במועד קטן כ, א, על מה שלמדו ראבלות שבעה מדכתב והפכתי חגיכם לאבל, מה חג שבעה אף אבילות שבעה. וכתבו התוס': ומיעש לאביו אבל שבעת ימים לא מצי לאתויי דהתם קודם קבורה

לְאָחִיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלֹמְתֵי חֲלוֹם עוֹד
וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאֶחָד עֹשֶׂר
כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי: וַיִּסְפֹּר אֶל־
אָבִיו וְאֶל־אָחִיו וַיַּגְעִרֵבוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר
לוֹ מָה חֲלֹמֶיךָ הַזֶּה אֲשֶׁר חֲלַמְתָּ הַבּוֹא
נָבוֹא אֲנִי וְאִמְךָ וְאֶחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ
אֶרְצָה: וַיִּקְנְאוּ־בּוֹ אָחִיו וְאָבִיו שֹׁמֵר

לְאָחוּיו וַאֲמַר הָא חֲלֹמְתֵי חֲלוֹמֵי
עוֹד וְהָא שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ וְאֶחָד
עֹשֶׂר כּוֹכָבִיא סִגְדוּ לִי: וְאִשְׁתִּיעִי
לְאָבוּיו וְלְאָחוּיו וַיַּגְעִר בֵּיה אָבוּיו
וַאֲמַר לֵה מָה חֲלֹמְתֵיךָ הַזֶּה הָא
חֲלֹמְתֵיךָ הַמִּיתֵיךָ נִיתִי אֲנִי וְאִמְךָ
וְאֶחֶיךָ לְמִסְגֵּד לְךָ עַל אֶרְצָא:
וַיִּקְנְאוּ בֵּיה אָחוּיו וְאָבוּיו שֹׁמֵר

לקט בהיר

כנשה מהדסה (ג"א): בו פשוט הוא שסיפרו לאחיו כי פעמים כי כן כחייב, אבל בפעם השני לא שייך לומר סיפור אלא חזרה, לכן בהכרח שיוספר קאי על אביו, ואל אחיו פירושו שגם הם שמעו, וזה הקדמה על דלהלן דכתיב ואביו שמר את הדבר, אי"כ למה אמר הבוא נבוא, ולמה גער בו, לזה אמר הכתוב שהיה זאת בפני האחים וגער בו כדי להנחיל השנאה מלבם (רא"ם). (בד) אין הפי' שהגערה הייתה חובתה ליוסף למה חלם כזאת או למה סיפר החלומות, שא"כ נכון יותר במשאי צינו לצינו, אלא בעבור שהיה יוסף מביא שנאה על עצמו גער בו שידמה לאחים שהם רק פטופוטי דברים ולא יקנאוהו (רא"ם): (כח) פי' הדגוש מונח על מיצת אמך ועליו חזר ה"א הפמיה שעל זה יש לתמונה שהוא דבר שאי אפשר, וזהו יאמינו בניו שכוונתו לנצל החלום, אבל אין לומר שהתמיה סובב על ההשתחוויה, כי מה זה חימה אמת שהוא רחוק אבל אפשר: (כט) ולפי"ז מה שאמר הכתוב ואביו שמר את הדבר פירושו כמו דליתא שם צביר דסבור יעקב אבינו שיחיו המתים בימיו וישתחוו ליוסף הוא ורמל אמו, אבל חז"ל צברות הלכו בשיטה שהחלום מאמו הוא דברים בטלים, ועל צ' הדרכים כאלה מקיים רש"י ויעקב נסכוון להנחיל וכו' (מ"ל):

אור החיים

הדברים) ולזה גדלה שנאתם והיב מה שביב: י. ויגער בו וגו' (י"ג) להסיר קנאת האחים. וסתר החלום בקושיהו אנו ואמך"ם. כי מהמניעה המוחלטת היא, והטעם כי לא יעלה על הדעת כי בני יעקב תשיגם הגדולה מהחלומות אלא דוקא מאצויכס ומעתי און מליאות שישתחוו לו

אור בהיר

ירצה. (כ) פי' לא עלה על דעת יוסף שאחיו הגדולים יקפידו עליו בשביל זה. (כא) למה גער, ומה הטא, וכפרט יעקב ידע האמת ושמר את הדבר. (כב) שלדני רש"י ויל עדיין אינו מיושב מיצת אנו. (כג) קנאה בשביל מה, וכי עלה על דעתם

אֶת־הַדְּבָר: שְׁנֵי יָב וַיִּלְכוּ אָחִיו לְרַעוֹת
אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם בְּשֹׁכְמָם: וַיֹּאמֶר
יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אֶחֶיךָ רַעִים
בְּשֹׁכְמָם לָכֵה וְאִשְׁלַחְךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר
לוֹ הִנְנִי־הֵן וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ־נָא רְאֵה אֶת־
שְׁלוֹם אֶחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וְהַשֶּׁבִּי

יָת פִּתְנָמָא: יב וַאֲלוֹ אָחוּיו
לְמַרְעֵי יָת עֲנָא דְאָבוּיוֹן
בְּשֹׁכְמָם: יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף
הֲלֹא אֶחֶיךָ רַעֲוֹן בְּשֹׁכְמָם אֶתָּא
וְאִשְׁלַחְנָךָ לְיוֹתָהוֹן וַאֲמַר לֵה הָא
אֲנָא: יד וַאֲמַר לֵה אִיזֵל בְּעֵן חַוִּי
יָת שְׁלָמָא דְאָחוּךָ וְיָת שְׁלָמָא
דְּעֲנָא וְאֶתְבְּנֵי פִתְנָמָא וְשְׁלַחְהּ

רש"י

(יב) לרעות את צאן. נקוד על אח"י שלא הלכו אלא לרעות את עמקן (צ"ח): (יג) הנני. לשון ענוה וחרחור"ם, מדרו למנחת אביו, ואע"פ שביב יודע (יז) לרעות את צאן. נקוד על אח"י שלא הלכו אלא לרעות את עמקן (צ"ח): (יג) הנני. לשון ענוה וחרחור"ם, מדרו למנחת אביו, ואע"פ שביב יודע

לקט בהיר

(ל) פעולת מיצת. "את" הוא להראות בלשון ולקשר יפה מיצת צאן למיצת לרעות, הגם שיכול לחסור ואין סקריו חסרון אבל יותר מפורש אם ישנו, לזה אם לא היה כתוב כלל לא היה עלה על דעתנו לדרוש כלל אבל מאחר שכתב ונקוד והנקודה עושה אותו כאלו אינו מראה הכתוב בזה כוונתו שרצה בהתקשרות וגם אינו רוצה, שלגבי אציהם הוא נקשר שאמרנו לו שילכו לרעות את צאן, אבל בלמח לא הלכו אלא לרעות ולא את הצאן אלא לרעות ולהתעון עצמם באכילת צאן אציהם (רא"ם), והשמייענו הכתוב בזה שמממת שירדו ממדריגת קדושתן לאכול ולשחוח מלא היצר מקום לגרות בס, כי מלי כריסיה וני צישי (ג"א): (לא) פי' יעקב לא חפץ את יוסף היכן הוא נלצח אי"כ ח"ן צ"י הנני שכאן אני אלא ודאי פירושו מוכן אני, וגם זה לא די שהרי לא שאלו אם מוכן הוא אם לא, לזה קרא רש"י דבר זה וזיוות שהיא יותר מהכנה, וכן הוא בכל מקום, שידע משה דע"ה בסנה שאין הקב"ה מבקשו ואמר הנני ודאי שפירושו מוכן אני, ובמכוון פירש רבינו דבר זה כאלו, לפי שעניית יוסף היה אחר שידע ענין השליחות כי צנפשו הוא ואע"פ"כ אמר הנני (מ"ל), וכן בעקידה כשאמר אע"ה הנני פירש"י כן, לפי שהיה הקב"ה רגיל

אור החיים

הודעת דבר מהכמים ולזה נכנסה צהס קנאה: יג. לכה ואשלחך וגו' (י"ג) פירוש לכה אלל אחיך, ואם אחי חושש לשנאתם היינו מלווך ושולחך בדבר מנזה שתלך בשליחותי ושלוחי מנזה אינם נחוקים (פסחים ח'). יד. לך נא ראה וגו'. עתה הוא מפרש שליחות המנזה שעושה, ואמר והשיבני דבר עשאו שליח להחזיר לו חשובה שצוה אפילו למאן דאמר (שם ח'): שליחי מנזה אינם נחוקים דוקא בכליכתן אבל לא בחרותן, במליאות זה עשאו שליח גם בחרות"ם, ומעתי הכי הוא בעוה שישוב

אור בהיר

שחלומותיו אמת הם. (מד) מאמרנו לכה, הרי כבר שלחו, ולמה כפל לומר ואשלחך, ובפסוק הסמוך אמר עוד הפעם לך נא וגו'. (מה) ואין כאן חזרה, שער שיבא אל אביו הוא בשליחות המנזה. (מו) ובאופן זה אין מנזה, שהרי סובר פלימו שפטור ממנזה בדיקת מתן. (מז) פי' הגם שהקושיא והסיוך הנ"ל הוא לדעת פלימו, אבל מביא ראיה משמאל הנביא, ומה יענו חכמים

בראשית לו וישב תפח

אונקלוס

אָנאָ בעי חוי כען לי היקא אנון רעון: וי אומר נברא נפלו מקא ארי שמעית דאמרין גיזל דרתן ואזל יוסף בתר אחוהי ואשבחננו

לקט בהיר

רש"י

(יז) נסעו מזה. הסיעו עלמן מן האחור (מחז): אמר וראה אותו איש, או ומלא איש שמשמע שאיש זה היה מושלם לבקשו וימלאהו, כי למה אמר איש כי פעמים ג' יוסף אמר לו בפשיטות הגידה נא לי ואם הוא אדם פשוט היה לו לשאול אם ידע להגיד, ד' כל הענין מיותר מה לנו אם הלך ביושר אל אחיו או איש אחד עז לו, ומאמר שידענו שהוא מלאך נלמד מאיש איש לגילוי מלאכה שהוא גבריאל הנקרא איש (רא"ם): (לז) אין מקרא יולא מידי פשוטו כמאמר רבינו בדיבור הסמוך, ופירושו אל חנקס אותם בעיר האחת, כי נסעו מזה, ור"מ מנין אני יודע, כי שמעתי אומרים זה לזה נלך למקום דותן, אבל המקרא אומר דרשוני מחמת דקרות שיש בפשטו, למה השיב מה שלא שאל ממנו, נסעו מזה, והשאלה הייתה איפה הם, גם חיצה "מזה" אינו מתאים כאן שה"ל נסעו מפה או ממקום זה גם נתינת טעם של חיצה כי מה זה ועל מה זה, הלא הם ב' דברים נסעו מזה ושמעתי שהם בדותן, לזה בהכרח לומר שהמלאך דיבר דברים ליוסף המרומו בהם שנסעו מו"ה גימטריא י"ב פי' שלא ראו עוד להיות י"ב אחים אלא י"א (או אפשר שפירושו מה שאמרת את "אחי" אנכי מבקש הם נסעו מזה הענין) ועל זה נתן טעם מה פעולה עשו ובאיהם אופן הסיעו עלמם מן האחור כי שמעתי וכו', ור"מ מה העיל המלאך בדבריו אם יוסף לא הבין, ואם הבין למה הלך אללם, זה לא קשה כי גם בתחילת השליחות הלך במקירת נפש, וכדי לקיים מצוה ריבד אב דנס לוחם, ומפני שידע המלאך שיוסף לא יזור אחור אמר דבריו בלשון זה כדי לנסותו עוד יותר ולהרבות שכרו (אדה"ח): (לז) פי' לא שמיטתוהו

אור החיים

טז. הגידה נא וגו'. לריך לדעת צמח ידע כי שאלו יודע איך מקום כבודם לומר אליו בפשיטות הגידה נא. ואולי כי דייק דברי השואל באומרו לאמר מה חבקש כי חיצה לאמר מיותרת, נחזון לומר כששאל אותו כי הוא יאמר אליו מבקשו כי זולת זה אין מקום לשאלת איש נכרי אשר לא אחיו הוא לבקש לדעת מה הוא מבקש, אלא שנתכוון לומר כי שאלו להגיד לו דבר נעלם ממנו, ולא השיבו את אחי אנכי מבקש ויבא דצריך עתה"י להגיד לי איפה הם רועים: יז. נסעו מזה כי שמעתי וגו'. לריך לדעת לאחיה ענין הולך לומר נסעו מזה ולא הספיק אומרו שמעתי אומרים נלכה וגו'. ור"ל דרשו (חוכר, נחזומא) כי הגיד לו שנסעו מהאחור והלכו לבקש נכלי דחות"י שמיטתוהו בהם.

אור בהיר

שכס. (ג) ומדוייק חיצה נא שהוא לשון עתה. (גד) פי' בלבוז להרנו על פי דמ, חזי פי' מיצח דותינה. (גה) פי' ור"מ יוסף לא הבין ור"ל הבינו בחמיה. (גו) פי' הגם שעלה על דעת יוסף פירושו של מו"ל, אבל לא יספן, שהיפך אדם פשוט יודע

בראשית לו וישב תפז

אונקלוס

ממישר חברון ואתא קשכום: ויאשבחה נברא והא חעי בחקלא ושאלנה נברא קמימר מה את בעיני טו ואמר ית אחי

לקט בהיר

רש"י

באחיו ששואליו אותו (כ"ט): (יד) מעמק חברון. והלא חברון צהר שנאמר (במד' יג כ"ט) ויעלו בנגב ויבא עד חברון"י, אלא מעלה עמוקה של אותו לדיק"י הקצור בחברון, לקיים מה שנאמר לאברהם בין הצפתים (ע"י י"ט) כי גר יהיה זרעך (ב"ר - סופר י"ב): ויבא שבמה. מקום מוכן לפורענות"י, שם קלקלו השבטים, שם ענו את דינה, שם נחלקה מלכות בית דוד, שנאמר (דב"י י"א) וילך רחבעם שכמה (חגי' - סופר ק"ב): (טו) וימצאהו איש. זה גבריאל"י, שנאמר (דניאל ב' כ"א) והאיש גבריאל (מחז): לדבר עמו ועשיו אמר לו אברהם אברהם שפירושו שמע נא כי דבר גדול אני אומר לך והבין אברהם ואמר הנני (אדה"ח): (לב) דייקו מחיצה "עד" שלא אמר ויבא לחברון, משמע שעלייתו הייתה עד חברון כלומר בכל משך בואו היה עולה (ג"א): (לג) ונקרא הגלות ענה אברהם, לפי שהוא ע"ה בחר הגלות לבניו (במ"ח). ועיקר ההכרח לדרוש שבכלל מיותר הוא לומר וישלחו מעמק חברון, ופשוט שאין זה פשוטו, אלא לומר עד העמק (ספר"י): (לד) דיוקו מלות ה"א המיותר, והגם שגא מחז למ"ד שבראש החיצה, כאן מיותר גם הלמ"ד שהיה די לומר ויבא שכס, אלא ודאי שפירושו שכס הידועה לענינים כאלה (לבוש), ודווקא דכתיב בקרא היינו כבר הסמוך לשכס ונקראת על שם אי נמי כמדדשו שהיו דנין עליו להרגו (לשון רש"י) פי' לפי המדרש אין כאן מקום דותן כן כח רש"י בטוטה י"ג: עיי"ש ומה שאמר קלקלו השבטים זה מכירת יוסף, ונחלקה המלכות עיין בד"ה ובמ"א י"ב פסוק כ"ה ויבן: (לה) מתוך בזה ד' דיוקים, אי אמר וימלאהו, ולא

אור החיים

שמא הגוי יעליל עליו אינו קרוי שכית החיקא. וממנה נשמע למה שלפנינו שאחים לא היה ודאי שכית החיקא כי לא יעלה על דעת יעקב שכל כך ישאובו צבד שלא יזיל מודם שליחות מלוא. וגם הדיא דסולס רעוע שאמרו בקדושין (ל"ט) שכית החיקא הוא יותר מצדיקת חור שבין יהודי לגוי וממליחות האחים שאינם חשודים כל כך להרע לאחיהם. ואולי גם לסברת פלימו יש לומר שאינו חשוב שכית חיקא צמליחות זה של בני יעקב"י ושליחות מלוא מללת מן החזק, ואם תאמר אם כן למה היה מה שהיה לעבד נמכר יוסף. יש לומר שזק שתכליתו העצה ומעלה גדולה"י אינו חשוב חזק, ועוד טעם יש בדבר, והוא כי יעקב ע"ה דקדק בדבריו בשליחות הלא אחיך רועים בשכס לכה

אור בהיר

על זה. (מה) מזה אינו שכית כמו חור שבין העכו"ם. (מב) שהרי נעשה מלך שמונים שנה על ידי זה. (ג) והמתבר ו"ל מביא ראה לשיעורו בזה, שכלאורה למה לומר ויבא שכמה, אלא ודאי לומר שלמקום ששלחו אצו על כל פנים בא, בני שזם טעם, וכל המאורע היה רק אחר שהלך משם על דעת עצמו. (מא) שהיה מחור אחריהם. (מב) ואם כן אין לומר שהיה טועה בבקשת עיר

עולם ותעלומות סתרי כל חי כו' ובכן יהי' מלפניך שתמחול לנו כו' מה שייכות הדברים הללו שאנו מספרים שבחו ית"ש שהוא יודע תעלומות ורוי עולם לכן ימחול לנו. אכן הנ"ל עפ"י דברי זוהר חדש (שיר השירים פו, ג) וז"ל חכמתא דאיצטריך ליה לבר נש למנדע לאסתכלא ברזא דמארי' וחד למנדע ליה לגופא ולאשתמודע מאן איהו ואין איחברי ומאן אחי ולאן יהך וחד למנדע ברזא דנשמחין מאי איהי האי נפש דבי ומאן אחי ועל מאי אחי בהאי גופא טפה סרוחה דהיום כאן ומחר בקבר וחד לאסתכלא בהאי עלמא דאיהי בי ועל מאי תתקן וכי'. נמצא זה עיקר עבודת האדם בעוה"ז לדעת כי עיקר ביאתו לזה העולם לתקן אשר עוות בגלגול הראשון. ואם היה האדם יודע מה זה ועל מה זה בא לתקן היה עיניו הדואות אין הוא עומד תמיד בנסיון כי הדבר הזה בעצמו אשר פגם בגלגול הקודם הוא מושך אותו תמיד לחזור לטורו ח"ו. וזה שאנו מתנצלים בתפלתנו על מחילת העונות כי אין עול בכפינו יען כי אתה יודע רוי עולם ותעלומות סתרי כל חי. הם הגלגולים הנסתרים ונעלמים. והן המה היו בעוכרינו למשוך אותנו לכל דבר רע ח"ו כפי אשר פגם בגלגול הראשון לכן יהי' שתמחול לנו וכי'. והדברים הללו מבואר ביותר בס' אור החיים פ' אחרי בדי' דבר ואמרת כו' וז"ל בשם האר"י ז"ל והוא כי לפעמים יתהפך האדם וישתנה מטוב לרע בטבעו ומוגו ולא ידע מאומה מאיזה סיבה והוא בעצמו יפלא בזה איך נהפך בדעתו. ואמר כי זה יטוב מצד שלפעמים יאכל האדם מאכל שיש בו חלק מחלקי הרע או נפש רע מגלגולים לסי' התחלואים וכאשר נכנס נפש הרעה אזי מתנוצץ הרע בקרבו ותטהו מטוב לרע ותגבר בו בחינת הרע. מעתה השומר עצמו ממאכלות הרעות יתגבר החפץ בו בדברים הנוגעים לנפש. והוא שאמה"כ (תהלים מ, ט) לעשות רצונך אלהי חפצתי וזה היה לי להיות תורתך בתוך מעי וגו' ע"ש. ובהו יבואר פ"י הפ' שהתחלנו. ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם וגו' כי ראובן היה יודע בעצמו שהוא גלגול קין וכן הוא בס' הגלגולים שראובן היה לו נשמת

השגיחה להטיב להם. אך כאשר יעקב אמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן להשפיע להם. לזאת השיב אל המלאך הדובר עמו (שם טו) את אחי אנכי מבקש להשפיעם כל טוב: **לך** נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר. הנ"ל לרמוז בזה עד כמה האדם צריך לשמור את עצמו לכל ימים עוול ודבה על חבירו רק יסתכל במעלת חבירו ויעלים עינו מחסרונו. וז"ש (תהלים לד, ג). מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב. פ"י יסתכל רק הטוב אשר בחבירו. נצור לשונך מרע. סור מרע ועשה טוב. כי כאשר האדם מוציא דבה על חבירו אזי הוא גורם רעה לעצמו להיות נופל ח"ו ברשת היצר. כמו שמצינו גם כן במלאכים שקטרגו בשעת בריאת עולם (תהלים ת, ה) מה אנוש כי תזכרנו. אף שהיו אז במעלה גדולה מאד אח"כ נפלו למטה כמ"ש (בראשית ו, ב) ויראו את בנות האדם וגו'. גם בירבעם שהוכיח לשלמה המלך אי' במד"ר שהשיבו לו הוא נכשל באחת ואתה בכמה. והענין הוא כי מלחמת היצר רבה היא מאד ולולי הקב"ה עזרו לא היה יכול לו. לכן אם האדם מספר בגנות חבירו ודימה בנפשו ובלבבו ירים כי הוא בטוח להנצל מפיתוי היצר. לכן הקב"ה מסיר ממנו העזר ונופל ברשת ח"ו. לכן כאשר תסור מלהסתכל ברע של חבירך אז תוכל לעשות טוב. וזה הרמז ג"כ כאן שאמר יעקב אבינו ליוסף לך נא ראה את שלום אחיך. פ"י השלימות והטוב אשר באחיך תראה ולא תביט בחסרונו. ואת שלום הצאן רמוז ליהודי הויה אדנ"י בגימ' צ"א. גו"ן רמוז לני' שערי בינה. והשיבני דבר. לשון תשובה. תשובה. אך טוב תראה בבני' תמיד: **ויאמר** אליהם ראובן אל תשפכו דם וגו' למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו. יל"ד בפ' זו מה צריך לומר בכוננת ראובן שהיה למען השיבו אל אביו הלא העיקר היה להציל את נפש אחיו לבל ישפכו דם ומה נ"מ מה שיהיה אח"כ בחודאי ישיבנו אל אביו. אולם לבאר הענין זה נקדים לפרש בתפלת יו"כ בוודאי אתה יודע רוי

ציון שדה תחרש והיו מצפים רק על רוממת כבודו ית"ש. וז"ש ג"כ כאן הלא אחיך רועים בשכ"ם ר"ת ברוך שם כבוד מלכותו. וז"ש לו יעקב לך נא ראה את שלום אחיך לראות בטובתם ולהשפיע להם בעודם בגלות. וז"ש (בראשית לו, טו) וימצאהו איש ויאמר לו מה תבקש. ר"ל מהו עיקר בקשתך. כי על צער גלות השכינה לבד איננה צריכה לרחמנות שלנו כי כביכול הש"י הוא פל יכול לעזור א"ע כרגע כמ"ש (תהלים קב, ג) ואתה ה' לעולם תשב. רק למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים. עיקר הצער על אורך הגלות שאנו בני' דושים וסחופים. לכן כאשר שמע יוסף דברים הללו השיב לו (בראשית לו, טו) את אחי אנכי מבקש. פ"י טובתם של בני' אני מבקש ומצפה לראות בטובתם וישועתם לנצח. ולעזור רחמים עליהם: **א"י** לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן וגו'. והנה מצינו צדיקים גדולים וטובים אשר מעולם המה שלא כווננו כל ימיהם רק על רוממת כבודו ית"ש ולא שחו את לבבם לטובת עוה"ז להשפיע לדורם כמ"ש באלהי הנביא כנ"ל. וכן היה ענין נדב ואביהוא כתיב (ויקרא טו, א) בקרבכם לפני ה' וימותו. ומפני כי כל עבודתם היה רק על כבודו ית"ש כנ"ל. לכן לא היה להם הנהגה בזה העולם. וכן היה ענין ער ואונן שהיו נשמות גבוהים מאד כנודע. וחטאו בזה שלא חשבו בטובת אחיהם בעוה"ז כמ"ש (בראשית לה, ט) לבלתי נתן זרע לאחיו. זרע הוא בחי' האור וזרע לצדיק להצמיח בקרב ישראל יראת שמים והשפעות טובות לכן לא הוטב בעיני ה' כי רוצה ה' בעמו ומרבה להטיב להם ובטובם נתגדל ונתקדש שמו ית' בעולם והנה כן יוסף הצדיק מתחלה לא שת לבו רק לקנא את קנאת ה' צבאות על גדולת הבורא לבד לכן יבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם (שם לו, ב). כי העבירה הקטנה שגראה לו מהם היה גדול בעיניו מאד וקנא הוא להשי"ת לכן כתיב (שם ד) וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום. פ"י לא יכלו להתנהג כמדתו. רברו לשון הנהגה. כי לא הוטב בעיניהם מה שלא

הענין היה גם במשרע"ה שאמר (דברים א, יא) יוסף ה' עליכם וגו'. פ"י בחי' יוסף הוא צדיק הדור יהיה עמכם. ועי"ז יבדק אתכם כאשר דבר לכם בשעת מ"ת: **ויאמר** ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכ"ם וגו' לך נא ראה את שלום אחיך וגו'. יש להמשיך הכתובים הנ"ל בדרך רמו. עפ"י הגמרא (ברכות ג, א). אמר ר' יוסי פעם אחת כו' ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל בא אליהו כו' ושמר לי על הפתח כו' ואמר לי בני מפני מה נכנסת לחורבה זו אמרתי לו להתפלל ואמר לי היה לך להתפלל בדרך. יבואר עפ"י מה שמצינו בספרים פ"י על המאמר בפרקי אבות (אבות ב, א) דע מה למעלה ממך. פ"י לפי גודל הצער שהאדם יש לו ברוחק ובצער יש להתכוון מה שנוגע למעלה בכפלי כפלים בצער גלות השכינה כביכול עמו אנכי בצרה (תהלים צא, טו). וזה רע מה למעלה ממך מן הצער שלך תדע הצער שלמעלה כביכול. לכן היו כמה צדיקים אשר לא הסתכלו כלל על דוחק וצער של בני' רק על כללות צער השכינה וכל ימיהם רק זאת הם מצפים ומיחלים על גדולת הבורא ב"ה בקנאת ה' צבאות כמ"ש באלהי הנביא ע"ה (מלא' יט, י) קנא קנאתי וגו'. אכן בדור שלאחריו יונה בן אמיתי שהיה תלמידו של אליהו לא רצה ללכת בשליחות הנבואה אל נינהו שלא יהיה ח"ו קטרוג על בני' כידוע. כי באמת לא זו הדרך ישכון אור הצלחת הצדיק רק כאשר יסתכל ג"כ על טובת בני' לעזור עליהם רחמים וחסדים ולהצטער בצרתם. ועיין בעין יעקב בהכתוב בפ"י הגמ' אר"י פעם אחת נכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים. פ"י מחשבתו היה להצטער בצער גלות השכינה וזה חורבות ירושלים. ובא אליהו ושמר על הפתח. אמר לו היה לך להתפלל בדרך. פ"י בעוד שהם הולכים בדרך שהם בגלות להתפלל עליהם להשפיע להם כל טוב להצילם מעניים ומרודם וזה הרמז בפ' הנ"ל באחי יוסף (בראשית לו, ז) והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה. פ"י שהיו מצטערים בצער גלות השכינה ועל חורבן ירושלים דכתיב (יזמיהו כו, יח)

לאהוב לכל נפש מישראל למגדול ועד קטן, ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש, מצד שורש נפשם בה' אחד, רק שהגופים מחולקים עכ"ל.

היינו שכוונתכם תהיה עלי, וגם אני ונערותי אצום כן, שגם אני אצום עבורכם ולא עבורי, ואז כאשר כל אחד יתפלל בעד חבירו בודאי תבוא הישועה עכ"ל.

ביאור האבודרהם לגבי עשרה בטבת

ויש לצרף לזה מענינא דיומא, דהנה כתב הבית יוסף (סי' תקנ) בשם האבודרהם (בהל' תענית עמ' רנד) שעשרת בטבת הוא משונה משאר תעניות, שאם היה חל בשבת לא היו יכולים לרחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו (יחזקאל כד, ב) בעצם היום הזה כמו ביום הכפורים. ומסיים הב"י: ולא ידעתי מנין לו זה.

ורואים מזה ששורש הישועה הוא האחדות, וזה בא כאשר כל אחד דואג בעד צרכי חבירו יותר מצרכי עצמו, כיוסף שבכה על חורבן המקדש שבחלקו של בנימין ובנימין שבכה על חורבן שילה בחלקו של יוסף כמו שנתבאר.

ביאור האברבנאל במעשה הגביע

וזה היה הענין במעשה הגביע, כפי שכתב האברבנאל שעם כל הנסיון שעשה יוסף לאחיו בעלילת המרגלים, עוד נשאר ספק בלבו האם יש להם אהבה עם בנימין או שהם עדיין שונאים את בני רחל אמו, ולכן רצה להביא את בנימין בפרט בנסיון הגביע, לראות אם ישתדלו להצילו. והיינו שרצה לבחון ולנסות את האחים אם באמת חזרו בתשובה שלימה, ושוב אין להם שום שנאה על בני רחל, עד שידאגו לבנימין כמו לשאר האחים, או שעדיין לא תיקנו ענין זה.

וכתב החתם סופר (מובא בסידור החת"ס בפירושו לסליחות לעשרה בטבת) לבאר הענין, כי בשנה שנחרב הבית בט' באב כבר נגמר הדין בי' בטבת לפניה, וכן בכל שנה ושנה נגזר הדין בעשרה בטבת אם יהיה אבילות תשעה באב בשנה זו. וידוע דעל צרה שעברה, כמו יום שמת בו אביו ואמו, אין מתענין בשבת, אבל תענית חלום מותר להתענות, דבשביל עונג שיש לו שמבטל צרה העתידה לבוא עליו לא מעונה הוא, הילכך תענית ט' באב, דזהו רק על צרה שעברה לא דחי שבת, אבל תענית י' בטבת זהו על ביטול צרה העתידה, ועונג הוא, על כן היה דוחה שבת, עכ"ל, והיינו שמכיון שבי' טבת דנים למעלה אם יבנה בית המקדש בשנה זו, הרי זה תענית על צרה העתידה לבוא, וזה מותר להתענות, כיון שיש לו עונג שעל ידי תעניתו אולי יוכל למנוע את הצער.

משל הירושלמי ודברי התניא בענין אחדות

7 ובאמת יסוד ושורש ענין האחדות מתבאר מתוך דברי הירושלמי במס' נדרים (ט, ד), כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך, היך עבידא, הוה מקטע קופד ומחת סכינא לירוי תחזור ותמחי לידיה. וביאר הקרבן העדה בזה"ל: היה חותך בשר וירד הסכין לתוך ידו, וכי תעלה על הדעת שינקום מידו ויחתך ידו השנייה על שחתכה הראשונה, כן הדבר הזה, כיון שכל ישראל גוף אחד הם, דין הוא שלא ינקם מחבירו שהוא כנוקם מגופו.

ביאור הבית ישי בענין צום עשרה בטבת

ובספר דרשות בית ישי להרה"ג ר' שלמה פישר שליט"א (חלק א' סי' ל') כתב, שרואים בכל התעניות כמו י"ז בתמוז וט' באב שהיה מאורע ביום זה בעבר שעל ידו הושרש פורענות ביום זה, י"ז בתמוז הוא יום חטא העגל וט' באב הוא יום חטא המרגלים, אמנם לא מבואר מה אירע בעבר בעשרה בטבת, שעל ידו הושרש פורענות ביום זה. והציע הבית ישי שיש לומר כי מכירת יוסף אירע ביום זה, וז"ל: הנה מכירת יוסף לא פורש באיזה יום היה, ואילולי דמסתפינא אמינא שהיה ביום עשרה בטבת,

וזהו היסוד לאחדות ואהבת ישראל, לדעת שכלל ישראל הם אחד, נשמה אחת וגופים מחולקים, כמבואר בארוכה בספר התניא (פרק לב) שעל ידי שיהיה גוף האדם נבזה ונמאס בעיניו, ושמחתו תהיה רק שמחת הנפש לבדה, הרי זו דרך ישרה וקלה לבוא לידי קיום מצות ואהבת לרעך כמוך,

חי וקיים, ורגשים אלה נתעצמו בקדכו כל כך עד שלא היה יכול להתאפק והרגיש צורך להתודע להם תיכף, למען יודיעו לאביהם כי עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים. וזהו כוונת השאלה העוד אבי חי, בלשון תמיה, כלומר בודאי ידע שהוא חי, אלא שהוא מתמיה ושואל איך יתכן שאחרי שנים רבות כל כך, אבי עדיין חי אף שגרמתי לו כ"כ הרבה יגון וצער בזה שלא הודעתי לו מקומי איה. ועל דרך זה פירש גם במלבי"ם עה"ת, וכתב שזה כאילו אמר העוד אבי חי מרוב הצרות, שעכשיו התודה על חטא זה שלא הודיע לו כי הוא קיים.

ונראה שיש להוציא מוסר מזה, שעל האדם לחזור בתשובה, לא רק על המעשים הרעים שעשה, אלא גם על הדברים הרעים שנגרמו על ידי מעשיו, כפי שיוסף התודה על מה שגרם צער ליעקב, אף שבודאי כל השתלשלות המאורעות היה שלא באשמתו כלל.

ביאור הענין של חמש חליפות שמלות

ובענין זה של עשיית תשובה אפילו על גרמא, מצינו עוד בפרשתינו במקום אחר, דהנה כתיב (בראשית מה, כב) לכולם נתן לאיש חליפות שמלות ולבנימין נתן שלש מאות כסף וחמש חליפות שמלות, וטעם הדבר מבואר בחזקוני (שם), ואלו דבריו: נתן להם מלבושי בגדים לפי שגרם להם שקרעו בגדיהם שלא כדין כשצוה לתת הגביע באמתחת בנימין ונתבייש על שהיו קרועי בגדים. ומה שנתן חמש חליפת שמלות הוא, אחת על שקרע בגדיו עם אחיו, והשנית על שהוא בן אמו, והשלישית על בושחו שהוציא עליו שם גניבה, ושתיים שהיה מחייבו תשלומי כפל.

ביאור המהרי"ל דיסקין בענין השמלות

ובספר מהרי"ל דיסקין על התורה שביאר אף הוא כדברי החזקוני, שהשמלות היו תשלומין בעד זה שגרם לאחיו שיקרעו שמלותם. ועיי"ש שכתב לבאר בזה דברי הגמרא (מגילה טז.) אמר רבי בנימין בר יפת רמז לו שעתיד בן לצאת ממנו שיצא מלפני המלך בחמשה לבוש מלכות. ולכאורה יש לדקדק הרי לכולם נתן לאיש חליפות שמלות, ומה רמז להם,

ואעפ"י שאין ראייה לדבר זכר לדבר איכא, כי חודש טבת מזלו גדי, וגדי מסמל את חטא מכירת יוסף, על שם הכתוב (בראשית לו, לא) וישחטו שעיר עזים, וכמו שביארנו את דברי הגמרא (שבת פח:) עון גדי שכרמתי לו, עכ"ל.

הרי מבואר מזה שבעשרה בטבת נשרש בו שנאת אחים על ידי מכירת יוסף, ועיי"ו נגרם מה שנגרם, ובעוונותינו הרבים עדיין לא נושענו ועדיין לא נבנה הבית. על כן מחובתינו להרגיש את דברי הירושלמי והתניא הנזכרים, שכולנו חטיבה אחת, אחים ממש, וצריכים אנו לדאוג זה לזה, ועיי"ו יפסקו בשמים בעשרה בטבת שנה זו, שיבנה ביהמ"ק במהרה, וצום החמישי יהפך לששון ולשמחה, אמן.

מאמר ג

עשיית תשובה על גרם צער והיזק

ביאור דברי יוסף - העוד אבי חי

כאשר יוסף התודע אל אחיו, מסופר בכתוב (בראשית מה, ג) שהמילים הראשונים שאמר היו אני יוסף העוד אבי חי. וכבר הקשו המפרשים איזה מקום היה לשאלה זו, והרי יהודה כבר הזכיר לפניו הרבה פעמים שאביו חי. (עי' בבית הלוי בדבריו המפורסמים בענין זה).

וראתי בספר שפתי כהן על התורה, להרה"ק רבי מרדכי הכהן זצ"ל, מגורי האר"ז"ל, שמבאר הענין, דהנה הכתוב אומר (שם, א) שלא היה יכול יוסף להתאפק וגו', וסיבת הדבר הוא, כי בכל פעם שיהודה היה מזכיר לפניו "אבי", היה יוסף מרגיש כאילו תקעו חרב בליבו, כי עיי"ו התעוררו אצלו רגשי אשמה על שלא התקשר עם אביו כל השנים, להודיעו כי הוא

ז"ה היום עש"ה יהו"ה נגיל"ה ונשמח"ה ב"ו, הם כ"ז, ופסוק זה היום וגו' כל הפסוק עולה מנין יגומרי"ן ההל"ל כ"ל שמונ"ה ימ"י החנוכה"ה.

"לשמך הגדול" אומר לשמך, ולא אמר לך, רמז בזה כאשר נזכר לעיל שמלת חנוכה הוא מנין שם הוי"ה כמ"ק (ומרמזו בזה להודות ולהלל לשמך הגדול שהוא שם הוי"). עוד שארי שמות הרמזים בשם חנוכה כנ"ל (עי' לעיל בד"ה ימי חנוכה בא"ד שם). מזה נלמוד שימי חנוכה הם כולו לה' כנזכר, וכשמרבים במעודות הרשות, יעסקו בתורה לזכרון הנס שנעשה בזכות לומדי תורה, כמ"ש בעל צרור המור פ' ואתחנן כנ"ל (בד"ה ימי חנוכה) גם זכרתי, שמלת חנוכה מלא, עולה מנין חיי"ב בתור"ה.

עוד רמז במלת לשמך, שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה ומן התמחוי, לזה או שואל או מוכר כסותו, כנרמז במלת לשמך נטריקון לזה שזאל מ'זכר כ'סותו, כולי האי מוטל על האדם לפרסם הנס לשם ידו"ה, ולכן באים מספר הנרות חנוכה כמנין שם ידו"ה מלא בצירוף השם (היינו מס' נרות חנוכה מ"ד, ושם חנוכה - סה"כ מ"ה, יו"ד היא וא"ו היא), כמנין אד"ס, וכן מלת לשמך, עולה מנין שמ"ך.

ד ← וכבר זכרתי שמלת שמ"ך בא"ת ב"ש, מנין ב"ש, מנין שם אהי"ה, הבן סוד נפלא שהנוכ"ה בא"ת ב"ש מנין סו"ד צדק"ה, שעיקר צדקה צריכה להיות ניתן בסוד, כמו ברכת שמן שהיה סמוי מן העין, ובחנוכה מחוייב ליתן בפרט לנערים לומדי תורה, שמד שמ"ך המו"ב משפיע עליהם, לכן מ"ב נערים, שחוזרים על הפתחים, בחנוכה בזמרים, (המוכא במג"א ריש הל' חנוכה בשם ספר זה), מלות מ"ב נערים עולים מנין שמ"ך, שהנס נעשה כפך קטן רמז על הפכים קטנים הם הנערים, החוזרים לפרסם הנס, שהם מלאים שמן זית זך כמו שיבא בעז"ה אח"כ כדרוש צפחת השמן (דרוש זאת חנוכה שבסוף הספר).
שמ"ך מנין דו"ד שלום, עש"ה (ישעי' ל"ב) והיה מעשה הצדקה שלום, רמז הכתוב כל הנזכר מסוד חנוכה, והי"ה אותיות שם הוי"ה, מנין חנוכה

במ"ק, מעש"ה רמז לנס שנעשה בסוד, מעש"ה מנין שמ"ך - כ"ה, ר"ל בכ"ה בכסלו נעשה הנס בשמן, הצדק"ה רמז לסוד הצדקה הרמוזה במלת חנוכה כנזכר. שלום רמז להשמנאים שנצחו וגרמו שלום על ישראל, (במש"כ הרמב"ם שעד אז לחצום היוונים לחץ גדול) בזכות סו"ד צדק"ה - מנין ר"ע חסר אחת, שמו"ד צדק"ה מחסר הרע אחת אחת, ונמצא לפי"ז במספר מועט מסוד אחת נתמלאו השמות הנרמזים במלת חנוכה שהם ידו"ד אדנ"י המשפיעים ד"י שלום מנין שמ"ך. מעש"ה מנין שמ"ך ידו"ד כנזכר, ואם לא, אז נהפך ה"ו המעשה לר"ע בציווי הש"ם המכ"ה מנין מעש"ה, לזה נאמר (קהלת ב') רע עלי המעשה, כי כאשר לא יחסר האדם בעצמו סוד האחד, מנין מו"ב עם הקריאה (עם הכולל) ממלת הרע, להיות נשאר סו"ד צדק"ה, אשר בזה החסרון אחת, נתמלא השם ידו"ד אדנ"י, שייסיר המכה בחסרון הרע, בהכרח נשאר שמה המכה במעשה רע, כי הש"ם המכ"ה מנין מעש"ה, וסוד שמן משפיע על האויב, שמ"ך בא"ת ב"ש, ב"ש, מנין באו"ב, ומסוד האחד נעשה מנין חמ"א, הוא שנאמר (דברים ט"ז) וקרא עליך אל ה' והיה כך חמ"א - עם הקריאה (היינו עם התיבת) מנין או"ב, שע"י מספר אחד, נהפך סניגור לקמיגור, שהסניגור יש לו יתרון אחת על מלת קמיגור (היינו שמספר סניגור הוא אחד יותר ממספר קמיגור), ע"ש סו"ד הצדק"ה עם מלת ר"ע, ומי יתן אל לבו סוד רמזי הלכה זו, יוסיף לקח, ויתן הודאה לשמו ית', וזהו שדקדק הרא"ש ז"ל וחוסף בנוסח לומר לשמך "הגדול" שע"י סוד חנוכה, שמו יתברך מתגדל, שרמזי חנוכה וסודותיו כנזכר, מגדילים שמו יתעלה.

"על נסוך" רמז לחצר שיש לו שני פתחים, שחייב להדליק בשניהם, לפרסם הנס בזה ובזה, כדאיתא בברייתא שם (כ"ג ע"א) ת"ד נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ וכו' א"ר הונא חצר שיש לו שני פתחים וכו', זהו אמרו על נסוך (יתכן שהרמזו בלשון רבים ולא אמר על הנס) ר"ל פרסום הנס צריך שיהיה לכל הבאים ומתעסקים ברוחות ועוברים ושבים כדי שלא יחשדהו (צריך להוציא א"ע מחשד כנ"א) יותר בנרות, מתפילה (בא ליישב קו' הב"י מוכא במג"א סי' תרע"א סק"ב)

ואפשר דטעמא דעל ידי המילה נעשה מרכבה לשכינה, כמו שהאר"י הרב מהר"ם אלשיך, גם אמרו בתיקונים¹³, ושמרו בני ישראל את השבת לדורותם¹⁴, לדירתם, ששורה כביכול עמם, וגבי החדש אמרו ז"ל¹⁵, אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחדש דיים, וגם אמרו ז"ל¹⁶, דמלאכי עליון הם שואלים על קביעות החדש ומועדים, וכביכול אמר לו אני ואתם נשאל לבית דין של מטה. נמצא דשלש מצוות אלו סגולתם לקבל פני שכינה ולהיות מרכבה לשכינה, וממילא בורחא טעמא דיוסף הצדיק אשר התחיל בשלש מצוות אלה וחמ"ש ארץ מצרים, כי הם עיקר גדול להיות מרכבה לשכינה, ובזכותם יצאו מגלות מצרים, וזאת היתה עצת השעים מלכות יון, דחשבו לבטל מישראל המצוות הללו, כי בביטולם ח"ו יהיה מחיצת ברזל מפסקת בין ישראל לאבינו שבשמים, ונראה כי ח"ו אין לנו חלק באלהי ישראל, וע"ן יוסף הצדיק הראשון להתחיל במצוות אלו, ואמרו ז"ל שור זה יוסף, אז אמרו בגוים כתבו על קרן השור אין לכם חלק וכו', כלומר, אשר יסד המלך בכור שורו משום איקרוכי קרבת אלהים, עתה בטלו אותם, להורות כי אין רצונכם לירבק בן יתברך ח"ו, ולהיות כל מגמתם לזה, לכן ביטעת ישראל נעשה הנס למינהו במנורה, שהרי היא עדות שהשכינה שורה בישראל, ובמו שאמרו פרק כמה מדליקין¹⁷, מחוץ לפרוכת וכו'¹⁸, וכי לאורה הוא צריך, אלא עדות היא שהשכינה שורה בישראל, וכלפי מחשבת יון ח"ו להפסיק דביקות ישראל והשראת שכינה, לכן מדה כנגד מדה אתרחיש ניסא במנורה, שהיא עדות שהשכינה שורה בישראל, ולכן תיקנו זכר לנס בנרות, רמו למנורה.

7 ויתכן לומר כפי בעלי הרמז, אשר רמזו וחמ"ש את ארץ מצרים תרש מילה שבת, אשר מראש מקדם שם פניו אליהם, ותחילת דבריו לפרעה שבת ואמר וחמש את ארץ מצרים, ודברים שבלב לרמזו על שלשה אלה, כי היתה הכונה שידע יוסף הצדיק כל גלגולי מקרים אלו להביאם לשעבוד מצרים, וברוח קדשו ידע את כל התלאה אשר ימצאנו שם במצרים, וישראל מסוכנים גוי מקרב גוי, והצלת נפשם תלוי אם קושי השעבוד יעלה לתשלום מספר ת"ל שנה, וקושי השעבוד אינו עולה אם אין לנו דין בנים, כאשר הארכנו בעניינתנו במקומות אחרים, ומהשבת מוכח דיש לנו דין בנים, שאנו משתמשים בשרכיטו דכביכול שבת בן, ולכן גוי ששבת חייב מיתה כמו שאמרו ז"ל¹⁹, ואות ברית קדש, אמרו בזהר²⁰, דאי נטרין ברית אינון בנים, וקביעות חדשים ומועדים, דכתיב אשר תקראו אתם²¹, וככל

13. תיקוני זוהר מזהר חדש דף קל"ז ע"ב. 14. שמות ל"א, ט"ז. 15. סנהדרין מ"ב ע"א. 16. דברים רבה ב', י"ד. 17. בראשית רבה ע"ה, י"ב. 18. דף כ"ב ע"ב. 19. ויקרא כ"ד, ג'. 20. סנהדרין ג"ח ע"ב. 21. שלח לך, דף קס"ה ע"ב. 22. ויקרא כ"ג, ד'. והכונה למה שדרשו בראש השנה כ"ה ע"א, תקראו אתם.

פרשת מקץ

במתניתא תנא, לא מאסתים¹, כימי כשרים וכו', לכלותם, כימי יונים, שהעמדתם להם שמעון הצדיק ומתתיה כהן גדול חשמונאי ובניו, להפך ברית אתם, כימי רומיים וכו'².

להוא שמה דאלהא מבדך, דלא מנע טיבותיה וקושטיה, ומסגי למעבר טבוון. אתרחיש לן ניסא, איכא בי חס"א הוה צובדא וח"ס רחמנא עלן. הני כהני שלוחי דרחמנא ניגהו בריש כל אסוון, סליקו ואתו הנך ספונאי משביית רשעין, מלכותא קטיעא מלכותא דיוון, כי מטו ארעא דישראל, כל קב"ל דנא סליק אבקא וכסי ליומא, ומלאת כל ארעא רבו רבוון, עז"י מסגן ברישא קמייתא בטול אתו אינהו גזור אגזירתא ושבתא וריש ירחא, ומלכא שם טעם בכתב הנשתווין. עבדו קרבא ורב"ו יחירא, אתגור"י אתגור"ר וארעא חלחולי מחלחלא, אסתתום דרכים ומבועי עינוון, דא עקא, אכלה ומדקא, מידי לא שבקא, נפיש נפיש שכיב"ן אפנותיא דספסירא וחריפי איזמלוון, ברם איתי אלה בשמיא, די יכל להצלח, ושזיב לעברוהי כהנא רבא, ובנוהי די התרעצו עלוהי נצחי קרבא, ועבדי יומא טבא, מנהיר שרגין שיתין הלולי דרחוון.

וצריכין אנו למודע"י מה זה היה למלכות יון הרשעה, אשר עיניהם ישיתו לבטל מישראל הני תלתא, שבת חדש ומילה, ומה נשתנו אלו יותר מכל המצוות, ותו, דאמרו רז"ל בבראשית רבה³, וחשך"י, זה יון, שהיו אומרים כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל, ולא אשחן שהיונים גזרו לעבוד עבודה זרה, רק גזרו לבטל חדש ושבת ומילה, הן אמת כי דורשי רשומות אמרו בפסוק וחמ"ש את ארץ מצרים⁴, ראשי תיבות חדש מילה שבת, ובזכותם יצאו ממצרים, אך לא ידענו מה היה לו ליוסף הצדיק דקפיד אהני תלת.

1. ויקרא כ"ו, מ"ד. 2. מגילה י"א ע"א, לפי גירסת העין יעקב. 3. עיין רש"י בבא מציעא פ"ד ע"ב ד"ה ספונאי. 4. שבת ע"ז ע"ב. 5. כן איתא במגילת אנטיוכוס, הובאה בספר בני מדרשות חלק א' דף ש"כ, ובסידור בית עובד דף קס"ה ע"ב. 6. על פי סנהדרין ז' ע"א. 7. כלומר איזמלים. 8. על פי הניאל ב', כ"ה. 9. כלומר כלי זמר, עיין הניאל ו', י"ט. 10. ב', ד'. 11. בראשית א', ב'. 12. בראשית מ"א, ל"ד.

עדלתו, ויצו אלהים למול את הבן, ואל השלשה, קביעות חדשים ומועדים נמסר כיד בית דין כאמור, זאת היתה למלכות יון הרשעה, בקשו לעקור שלש אלה, כי השתות יהרסון פנת יקרת הדת, דמעשה אדם עדיף, ואחרי התמדת ביטולם ח"ו מרעה אל רעה יצאו, להיות כגויים עובדי עבוד זרה, כסברתן של אומות העולם דסברי מעשה שמים עדיף, ואם אין לו חפץ בעכו"ם למה אינו מבטלה, וכאשר גברו רחמיו ויט אלינו חסד והצילנו מיד צר, תקון רבנן הנרות הללו לדמח דבר זה, דהמנורה אף תשיב אמריה טובה תוכח"ת דמעשה אדם עדיף, כי עין בעין ניהוי אנן נהורא עמיה שרה, ורוצה בנר ישראל, זהו תורף דברי הרב הנזכר.

ואחשבה לפתור בזה נבואת ישעיה סימן נ"ו²⁹, אף כי שמץ מנהו נרמו על ספר, אנן בעניותין נשכיל להטיב, ואתהלכה ברחבה דבר דבור על אופניו בס"ד, וזה תואר סדרן של כתובים, אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה, שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע, ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל ה' לאמר, הבדל יבדילני ה' מעל עמו, ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש, כי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי, ובחרו כאשר חפצתי ומחזיקים בכריתתי, ונתתי להם זכר, ובני הנכר הנלוים על ה' לשרתו, ולאהבה את שם ה', להיות לו לעבדים, כל שומר שבת מחללו ומחזיקים בכריתתי, והביאותים אל הר קדשי ושמתים בכית תפילתי, עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי, כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים, נאם אדני אלהים מקבץ נדחי ישראל, עוד אקבץ עלי לנקבציו, ואם אמרנו נבא העי"ר הצרות והקדוקים, זה מעלה ארוכה, אך נקדים מה שכתב הרשב"ץ בתשובותיו חלק א' סימן כ"א, גבי הא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם שבת³⁰, דהר"ה תרגמא דהפלגה בים, וכן לצור על עיירות של עכו"ם י"א אי אפשר שלא יבואו לידי חילול שבת, כי מקומות סכנה הם, ותוך ג' ימים אסור להפליג, דתלתא יומי קודם שבת קמי שבתא מיקרי, ונראה כמתנה לדחות שבת, ומכאן אני אוסר למול את הגר בחמישי בשבת, כהי שלא יבא יום ג' למילה בשבת ויצטרכו לחלל שבת, והוא הדין לתינוק שחלה ונתרפא בה' בשבת ואפשר למולו כה, שממתינין לו עד למחר, עד כאן דבריו.

ומקחה בה אקהייתא, דממקום שבא תכרא כצידה, דשם נאמר בכריתתא, כמה דכריים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שרי, ונראה לישב, דהתם גבי אין מפליגין, בשגם מפליג, ביום ג' אי אפשר שלא יבא לידי חילול שבת, אלא שלא גזרו משום ישובו של עולם, דאורח כל ארעא לפרש בים, היתה כאניות סוחר, וכיון דראו חכמים להתיר מיום ג', ולא אסרו אלא מיום ד' או מיום ה', התירו בדבר מצוה, משום דאף בדבר הרשות מיום ג' לא סגי בלא חילול שבת, ולא גזרו, אמנם

29. פסוקים ב' - ח'. 30. שבת י"ט ע"א. 31. שם.

היוצא מפי סנהדרין יעשה כביכול הוא יתברך, זה מורה וכו' כי בניס אנו וחביבים אצלו, עד שהוא יתברך באהבתו ובחמלתו שומר יום קביעות בית דין, כמו שאמרו ז"ל בירושלמי דר"ה²³, ולכן בהיות לנו הין בניס, קושי השעבוד השלים ארבע ירות, ולא נשתעבדנו כי אם פ"ו שנים²⁴, שהם חומש ת"ל, וזה הקדים רפואה למכה יוסף הצדיק, וכמו שאמרו ז"ל שעשה כמה סימנים לגאולה, ללקט כל הכסף ולקנות כל מצרים לעבדים, כמו שאמרו ז"ל, וכמו שנבאר בס"ד במקומו, אף אנו נאמר כי כרוח מבינתו על הסימנים האמורים הוסיף חומש, וחמ"ש את ארץ מצרים, ורמז חדש מילה שבת, כי על ידיהם ניפר שאנו בניס, ועל ידי זה השעבוד יהיה חומש מת"ל, ומלכות יון הרשעה מחל"ה ונוע"ה אעיקרא קאי, כשם שיוסף הצדיק מראשית כזאת פתח טוב פתח בהני תלת, להורות שאנו בניס, כל קבל דנא רצו לשרש נצר משרשיו, לבטל חדש שבת ומילה, כי בכיטולם אין בידינו הכר שאנחנו בניס, ודח"ו יהיו ישראל ככל הגויים, ואבינו שבשמים הפר עצתם, וכתחם אב על בניס הצילנו מידם.

וכבר כתבו כח הקודמין, דלהכי תקון שמנה ימים, אף דבלילה הראשונה לא היה נס, דהיה שמן כפך להדליק לילה אחת, והנס היה לשבעת הימים דוקא, משום שרצו לעשות זכר למילה שניתנה בח, וכשמנת ימי חנוכה יש שבת וראש חודש, ואומרים על הנסים במוסף שבת וראש חודש, רמז לשלש אלה, שבת מילה וחדש, שרצו לבטל ולא עלתה להם, זהו תורף דבריהם, ומן האמור יראה דרך דרש לישב חקירת הרא"ם בתוספותיו לסמ"ג, דאמאי לא עבדינן ספיקא דיומא בחנוכה, דבשלמא בפורים, תירץ המרדכי²⁵ דכתיב ולא יעבור²⁶, אך בחנוכה קשיא, ולפי מה שנתבאר איכא מעין דוגמא רפורים דכתיב ולא יעבור, דהרי מן הראוי היה לעשות חנוכה שבעת ימים, דהנס היה ז' ימים, ועשאוהו ח' לרמוז למילה, אם כן אי נעביד ט' משום ספיקא דיומא, אפסדתן לקמייתא, שהוסיפו יום אחד לרמוז למילה, וכשם דלא תקון שבעה כדי שיהיה רמז למילה, הכי נמי לא תקון למעבד ספיקא דיומא, כדי שבכל המקומות יזכרו המילה.

והרב מהר"י אלגאזי טעמא טעים, כי כוונת היוונים לבטל הני תלתא, משום דאומות העולם סברי מעשה שמים עדיף, והם אמרו אם אין רצוננו כעבודה זרה למה אינו מבטלה²⁷, אבל ישראל סברין מעשה אדם עדיף, ועלי דידן רמיא לשרש אחרייה, והני תלתא הם יסוד מוסד לדין, שמורי"ם לכל בני ישראל דמעשה אדם עדיף, קדושה ראשונה שבת, היא מורה וכו' דמעשה אדם עדיף, דכמה אותות בשמים ובארץ המורים חידוש העולם, ובחר בישראל לשבות בשבת, להורות כי ששת ימים עשה וכו'²⁸, וזאת שנית זאת אות הברית, כי הן האדם ילד יולד בבשר

23. פרק א' הלכה ג'. 24. סדר עולם רבא פרק ג'. 25. למסכת מגילה סימן תשע"ה. 26. אסתר ט', כ"ז. עבודה זרה נ"ד ע"ב. 28. שמות כ', י"א.

אֲלֶפְנוֹן פְּתָנְמִי אֹרְיָתָא נְטָרָנוֹן יִצְרָנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָו: יֵא כְּנִשְׂרָ יַעִיר

לקט בהיר

שם בחורה ובינה (שס): יצרנהו. מנחם שרף ועקרב ומן האומות (שס): כאישון עינו. הוא השחור שבעין (שס) שהמאור יולא הימנו, ואונקלוס תרגם ימלאכו (סיפק לרכיחו) יספיקו כל זכרו במדבר, כמו (במד' י"א כ"ג) ומלא להם, לא ימלא לנו" הכר (יהושע י"ז פ"ז): יסבבנהו. אשריון סחור סחור לשכינתיה (אונק) אהל מועד באמצע (ו' דגלים ל' רוחות (ספרי): יא) בנשר יעיר קנו. נכנס ברחמים

הס: נא כבר פירש זאת רבינו לעיל, ואפשר שלוונו לומר אפשר שמה שאמר לעיל וסבבס דגלים פירושו שהעמיד את ממוניהם דגלים כפי כוונה כד' ופי'

אור החיים

ההולאים ממקום הרע שהוא נעמנו שם, עוד שבאותו מקום עלמנו (כשהיה מצוי ה' המכות על מזרים היה שומר אותם, על דרך אומרו (שמות ע' ו') וממקנה ישראל וגו', רק בארץ גושן וגו' (שם כ"ו), ולכל בני ישראל היה אור וגו' (שם י' כ"ג), ולא יתן המשחית וגו' (שם י"ג כ"ג), והוא אומרו יסבבבנהו, ואומרו יבוננהו פירוש על ידי שנתן להם תורה שהוא מקור הבינה שבזה ילרנהו כאישון עינו על דרך אומרו (משלי ז') תבונה חננרכה, ואומרו כאישון עינו כמאמר הבינה (זכרי' ז') כל הנגע צבס נגע צבבה עינו, והכוונה בזה (שם) כדרך שאין העין סובלת נגיעת אלבע האדם צב והטעם לז' כי גוף האלבע עכור והעין זכה ואין הרוחני סובל בגשמי, והוא סוד מאמר הרשב"י (זוהר ח"ב ר"א) שאמר ווי לה לנשמתא דסבלא אשא ונכראח פירוש שהאש שבו נכנסת לבענייה היא אש נכרית בערך אש הגשמה, ולזה חמלא (שם) שנפש האדיק תצול צאש הנקרא נכר

אור בהיר

וכו' אלא גם אותנו וכו'. עב) פירוש מן ממה שהולאים משם, גם עורש שם שמרם. עג) וזה כלל ב' דברים, היליאה, והשמירה שם. עד) פי' תבונה שכן שהיא המורה תלמוד אורח. עה) פי' למה למשל הזה. עו) והוא אש רוחני. עז) פירוש אפילו בלא מכה, אלא נגיעה. עח) שאל לא כן היה הנצירה קודם חייף כשילאו, ולמה תלפס הכתוב, וגם כפל, שכבר אמר יסבבנהו וזה סביבה וזה נצירה, אלא ודאי מה שסבבס היה קודם קבלת התורה, וזה היה שלא לכוונת צהם, אלא אמר קבלת התורה גם ילרנהו שלא לנגע צהם, וכן כדרך הב', הגם ששמרם מקודם, אלא אמר שנעשו בני תורה נריכים שמירה על שמירה. עט) שמי

חבל נחלתו: ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו

לקט בהיר

הכמוז והשייכות גם לפי דרך הב' במאמר הקודם (רא"ם), ועיין עוד בלות מ"ג: מו) בלשון רבים הם בניו של יעקב האמורים, והכתוב אומר ימצאהו בלשון יחיד שייך על עמו הנזכר בלשון יחיד, ואמר מלא לו "נאמנים" כמו (נחמ' ט' ח') ומלאח את לבבו נאמן לפניך, שהלא לא במדבר מלא אותם אלא במצרים, גם הוא נתינת טעם למה באמת לא לקח בני עשו וישמעאל לעמו ונתלתו, לפי שאלו מלא נאמנים לא כן בני ישמעאל ועשו (רא"ם), וזה יש לתם טעם למה שיה הכמוז את הסדר לומר קודם שקבלו את התורה ואח"כ שילאו לתוה ילל ישמון, משום שלא שאל הקב"ה מעשו ומישמעאל שילאו למדבר, ואין להוית מיליאת ישראל למדבר שדוקא הם נאמנים, אלא מקבלת התורה, לזה סמן קבלת התורה לאומרו כי חלק ה' עמו, ואח"כ אמר שילאו באמונה למקום תוהו וסכנה וסמן לו שבשכל זה סבבס בעננים וילרנהו כאישון עינו: מז) ליה פירושו של תוהו, ושממה פירושו של ישמון, ותיבה ילל פירושו ילל וקולות של נחשים וזיות הזורקים סחד על שומעיהן, ונתן הכתוב אותו באמצע, גם חסר לומר ילל חיות, כי כן דרך המשורר להמליך ללע ולערב דברים המובנים, וכן פירושו ראב"ע ז"ל: מח) אמר ב' מיני סיבובים, שהוא כביכול סבבס מבחוץ בעננים והס בתוך, גם סבב אותם בדגלים סביביו והוא באמצע (ועיין לקמן בלות נ"א), כי שניהם נכנסים בפי' מיבנת יסבבנהו, ואמר עוד וסבב עליהם את ההר, לפי שקביצת העננים נכלל באומרו ילרנהו כאישון עינו, גם הוא הקדמה לאומרו יבוננהו, יסבבנהו בזה כדי

אור החיים

חן כי כל נפש החיונית שבאדם יש לה חוט אחד דבוק עם שורשה והוא יולא מהנחיריים ודבוק בשורשו למעלה ומשם יונקת הנפש לחיות, ועל נפש הרשע אמר הכתוב (במדבר ע"ו) הכרת חכרת וגו' פירוש שאוחו השורש הדבוק מהנפש למקום שממנו חולצה וכריתנו ה' ושוב אין לה יניקה חו היא מיתת רח"ל, ובנדיקים נאמר (דברים ד') ואתם הדבקים צה' אלהיכם חיים וגו', והוא אומרו חבל נחלתו וכו':

אור בהיר

י. ימצאהו בארץ מדבר וכתבו וגו'. נראה כי יכוון הכתוב על דרך אומרו ז"ל (פסחים ק"ט.) לא ילאו ישראל ממזרים עד שטארו כמלולה שאין צה דגים וכו', ואמרו עוד

אור בהיר

שגמר אומר. סו) אם הוא ארץ איט מדבר, ואם הוא מדבר איט ארץ. סא) ר"ל היה ריק מקדושה, והיה מלא שוממה. סב) ואינו פי' חסר ריק. סג) יסבבנהו, ולא אמר סבבו. סד) והוא נחמיות, כמאמר בעל ההגדה לא את אבותינו

בפרשתה בני אנשא קיים תרומי אדם יצב גבלת עמים למספר בני עממא למנון בני ישראל: ארבי חלקא רבי עמה יעקב ערב ישראל: אפ כי חלק יהוה עמו יעקב

לקט בהיר

שכשהנחיל לדור אנוש דוד המבול נמלחם מה הנחילם הלא הליפס ושטפס (סד"ו): מא) ויש גורסין היה "בדין", וכוון הוא, ופירושו או בהפרידו את דור הפלגה לנכלל לשונם להפרידם ולהפיסם היה ראוי להעבירם שאינו מותר לשום מרד ושפע וכמו שעשה דוד המבול דוד אנוש ולא משום וותרנות עשה לקיימן אלא כשציל מספר בני ישראל, ואין להקשות היה לו להעבירם מן העולם ולהשאיר אחד מהם להוליא ממנו חלקו בניו וכמו שעשה בנח, שהוא סוד בענין גלגול הנשמות והערוכות קדושה עם הקליפה עמוק עמוק מי יכלנו, ועיין לקמן: מב) זו כמו דבר אחר, שלפי האמור חייבת גבולות וחיצת מספר הם רק למליכה ואין צורך בהם לפשט הכתוב, והיה די לומר יצב עמים לבני ישראל כלומר לצורך בני ישראל, לזה הביא גם מדרשו (הגם

רשי

בדקו* (העבירים מן העולם) ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדס: למספר בני ישראל. כשציל (מספר) בני ישראל שעתידים ללאת מצני סס, ולמספר שבעים נפשם של בני ישראל שירדו למלרים הליצ גבולות עמים שבעים לשון (שס): (ט) כי חלק די עמו. למח כל זאת, לפי שהיה חלקו כבוש בנייהס ועמיד ללאת (מחס), ומי הוא חלקו, עמו, ומי הוא עמו, יעקב חבל נחלתו, והוא השלישי בצבות המשולש בשלש זכות, זכות אבי אביו חכות אביו חכותו הרי ג', כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים (סד) והוא ובניו (סח) היו לו לנחלה, ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו* של יצחק:

שינוי נוסחאות בדקו. בן יעקב.

שאלו שייכות לענין הפרשה) שזה לעומת זה עשה הקב"ה מספר האומות לעומת מספר בניו (מ"ל): מג) ועיין באור החיים הק' שכתב שגם לפי דרך השני של למספר בני ישראל ישו לנתינת טעם זה של כי חלק ה' עמו, והוא ע"פ סוד מדברי זה"ק ומנן האר"י ז"ל, ובספר משכיל לדוד הלביש אותו בדעת רבינו באומרו כבוש בנייהס, ועיין לקמן באות מ"ה, ולפי פשוטו פ"י כבוש עמו, והיא רבקה אמנו ורחל וכו' שעתיד היה לכל ישראל ללאת מהן: מד) כלומר ג' חוטין שזרין יחד נעשה חבל, וכאילו אמר יעקב כחבל נחלתו, וזו מדרשו, אבל פשוטו ידוע הוא שגם חבל פירושו חלק ונחלה גבול וגורל, כמו (לעיל ג' ד') חבל ארצו, או (תהי ק"ה י"א) את ארץ כנען חבל נחלתם: מה) פ"י השבעים נפש, ורענו בזה ליישב

אור החיים

בני ישראל עשה מהם ע' כנגד ע' ענפי הקדושה, והכוונה בזה"י כדי שתיכה כל בחינה ובחינה של כל ענף מענפי הקדושה מושלת על שכנגדה בחלק הרע, וזה הוא סוד (משלי ה') רגליה יורדות מות, שרגלים של הקדושה דורכים על ראשי הקליפה"י, ומלאים ענפי יעקב שולטים ומולכים על האומות, ואמר כי חלק ה' עמו"י פירוש טעם לזה, להיות שהאומה אשר בחר לו ה' שיהיה הוא המושל עליה הם ישראל לזה נתכוון ה' והמליך ונישא את בני ישראל על כל האומות ובה באשר הוא מולך על

פועל יולא כלומר הנחיל את הגוים לעליונים ולא לקחת לעצמו. (ס) מה זו טובה שמספר הגוים ממספר בני ישראל. (סא) שנקראת מות. (סב) על מה נתן טעם. (סג) כי מה שקנה עבד קנה רבו. (סד) עמו כענינו ולא אמר חלק ה' ישראל. (סה) ר"ל נחלתו הם הע' נפש, וראשו ופיו של הנחלה הוא יעקב אביו עליו השלום, שהוא המקור והאוצר, וממנו החמיל להשתלשל החבל. (סו) שחילוק יש בין חלק ה' שהוא ממש חלק ממנו כביכול, בין נחלתו ואינו חלקו, הגם שהוא מותר בנחלו, וכמו

אור בהיר

פועל יולא כלומר הנחיל את הגוים לעליונים ולא לקחת לעצמו. (ס) מה זו טובה שמספר הגוים ממספר בני ישראל. (סא) שנקראת מות. (סב) על מה נתן טעם. (סג) כי מה שקנה עבד קנה רבו. (סד) עמו כענינו ולא אמר חלק ה' ישראל. (סה) ר"ל נחלתו הם הע' נפש, וראשו ופיו של הנחלה הוא יעקב אביו עליו השלום, שהוא המקור והאוצר, וממנו החמיל להשתלשל החבל. (סו) שחילוק יש בין חלק ה' שהוא ממש חלק ממנו כביכול, בין נחלתו ואינו חלקו, הגם שהוא מותר בנחלו, וכמו

הרודר שאל אביה ויגדה וקניה ויאמרו לה: בהנחל עליון גוים בהפרידו בני

לקט בהיר

לה) לפי שדרך הראשון דחוק קנת שאמר כלל זכור ימות עולם ואח"כ אמר פרטים בניו שנות "דור ודור" ואין בכלל אלא מה שצפרט, ובפסקוק הסמוך חזר לפרט דברים אלו עוד הפעם, והגם שנאמת נכון מאוד לפי פשוטו שכן דרך המשורר להכפיל דבריו במלות שונות, אבל פשוט הוא שמורטינו הק' מלאה מפרד"ם וכל היכא דאפשר למדרש ודאי דדרשינן: לו) מה שהיטיב לכס כתר, וזה יהיה פ"י זכור ימות עולם, ודרך זה לבדו ודאי שלא די שחוק ממה שנראה כדרוש ולא פשט קשה לומר על ימות המשיח ועל עולם הבא דור כלשון יחיד שהלא נלחמות הם (מ"ל): לו) לפי דבר אחר שבמאמר הקודם אפשר לומר שעל זה כיון שהנביאים יגידו לך ימות המשיח ועולם הבא (מ"ל): לח) זקן זה קנה חכמה, והס למדו וידעו בקבלה את ימות עולם: טל) אבל על העמידות לא שייך אמירה כי בנחירה תלי' והוא עומד וממרה בהס: מ) אולי שרטנו לפרש חייבת בהנחל מלשון נחל שוטף, או אפשר שמגזס הכתוב ולא גמר דבריו המזכירים, שמאמר אמר"כ בהפרידו בני אדם נשמע שמה שאמר קודם לזה לא היה באופן זה שהפרידם, וזה דחוק ורחוק (בד"א), ואפשר עוד לומר שפירושו זכור ימות עולם

המבול ששטפס (שס), דבר אחר"י) לא נתחם לנצבס על שעבר"י) בניו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיעיז לכס ולהנחיל לכס (שנות דור ודור) ימות המשיח והעולם הבא (שס): שאל אביך. אלו הנביאים"י) שנקראו* אבות כמו שנאמר בחלוקה* (מ"ב ב' י"ג) אבי אביו רכז ישראל (שס): זקניך. אלו החכמים"י) (שס): ויאמרו לה. הראשונות"י): (ח) בהנחל עליון גוים. כשהנחיל הקב"ה למכעיסיו את חלק נחלתם הליפס"י) ושטפס (שס): בהפרידו בני אדם. כשהפיץ דור הפלגה היה שינוי נוסחאות שנקראים. באישט.

אור החיים

הפרידם ונתן חלק לכל שר ושר, ואופן החלוקה שעשה בהם כשיצב גבולם היחה למספר בני ישראל, פירוש יש לך לדעת כי כל מעשה ה' עשה זה לעומת זה טוב ורע וכל נפשות שבנצחיים נטעם ה' מצ' חילנות אילן אחד טוב ואחד רע, אילן הטוב הוא אדם הראשון, אילן הרע הוא ס"מ אדם בליעל, וכשחטא אדם הראשון ונתערב רע בטוב חזרו להיות יולאים מהולדת אדם הראשון גם נפשות רעות עד שיולאה נפש אחת טהורה שבה כלולות כל הנשמות הקדושות ונתצרר האילן הטוב מחדש וזה הוא יעקב אביו עליו השלום, ולזה אמרו (צ"מ פ"ד). שופריה דיעקב אביו מעין שופריה דאדם קדמאה והבן הדברים, ואין זה יש בו ע' ענפים וחס ע' נפש שירדו למלרים, ואשר על כן כאשר הפריד ה' האומות הליצ גבולם למספר

אמר בניו שנות דור ודור שיתבונן במה שפעל ה' בשנים של צ' דורות שהם דור היוולא ממלרים ודור רביעי הנכנס לארץ ובהם יכיר מעשיו יתברך לעם ישראל שבהם קנה, וכנגד אומרו עשך שהוא חיקון עליון שפירשנו בו שנתן שכינתו בחוכינו וניצח אותנו אמר שאל אביו ויגדה אביו הם הנביאים, וכן פירשנו רבותינו ז"ל (ספרי), וכנגד ויכונק שפירשנוה על הכנות עולם הבא אמר זקניך ויאמרו לך פירוש הם חכמי ישראל המכירים בהכנת הדבר והמושג לעולם הבא"י) הם יאמרו לה: ח. בהנחל עליון גוים"י) פירוש כשהנחיל ה' צ"ה את הגוים לשרי מעלה"י) זה יגיד אשר הם פחותים אללו אשר לא רצה שיתכנו על שמו ונתחם לשרי מעלה, בהפרידו בני אדם פירוש שלא מסר ה' כל האומות ביד שר אחד אלא

אור בהיר

ישר לא היה מונע עמו, שהיה מכיר שזה יהיה לו למתור, אבל חוק ממה שהוא נבל גם אינו חכם, ולפי שברחו ארץ זו וישר. (גז) שהם רואים עולמם כחיים. (גח) ולא אמר מה היה אלו, וכן בהפרידו בני אדם. (גט) זה פ"י חייבת עליון, וחייבת בהנחל הוא

ליקוטי אמרים

האמרים ומנוול באשפה ויצא לחפש אל בית אביו המלך ואף שהגוף עומד בשקטו ותיעובו וכמ"ש בזהר הנקרא משכא דדו"א כי מהותה ועצמותה של הנפש הבהמית לא נהפך לטוב ליכלל בקדושה מ"מ תיקר נפשו בעיניו לשמחה בשמחתה יותר מהגוף הנבזה שלא לערבב ולכלכל שמחת הנפש בעצבון הגוף. והנה בחו' זו היא בחו' יציאת מצרים שנאמר בה כי ברח העם דלכאור' הוא חמוה למה היתה כזאת וכי אילו אמרו לפרעה לשלחם תפשי לעולם לא היה מוכרח לשלחם אלא מפני שדרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו בחלל השמאלי כי לא פסקה זודמתם עד מהן תורה רק מגמתם והפצם היתה לצאת נפשם האלהית מגלות הס"א היא פומאת מצרים ולדבקה בו ית' וכדכתיב ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה וגו' משגבי ומנוסי וגו' והוא מנוס לי וגו' ולכן לעתיד כשיעביר ה' חח המומאה מן הארץ כחייב ובמנוסה לא תלכין כי הולך לפניכם ה' וגו'. ולהיות בחו' תשובה זו ביתר שאף ויתר עז מעומקא דלבא וגם שמחת הנפש תהיה בתוספת אורה ושמחה כאשר ישב אל לבו דעת ותבונה לנחמו מעצבונו ויגנו לאמר כג"ל הן אמת כי אך אני לא עשיתי את עצמי. ולמה עשה ה' כזאת לתוריד חלק מאור ית' הממלא וסובב כל עלמין וכולא קמי' כלא חשיב והלבייש במשכא דדו"א ומפה סודחה אין זה כי אם ירידה זו היא צורך עליה להעלות לה' כל נפש הדיונית הבהמית שמקדיפת נוגה וכל לבושיה הן בחו' מחשבה דבור ומעשה שלה ע"י התלבשותן במעשה דבור ומחשבת התורה [וכמ"ש לקמן ענין העלאה

ליקוטי אמרים

העלאה זו באריכות אך שהיא הכלית בריאת העולם] וא"כ איפוא זאת אעשה וזאת תהיה כל מגמתי כל ימי הלדי לכל בהן די רוחי ונפש וכמ"ש אלך ה' נפש אשא והייתי לקשר מחשבותי ודבורי במחשבותי ודבור ית' והן הן נפי הלכות הערוכו' לפניו וכן מעשה במעשה המצות שלכן נקראת התורה משיבת נפש פי' למקורה ושרשה וע"ז נאמ' פקודי ה' ישרים משמחי לב: **פרק לב והנה ע"י קיום הדברי הג"ל להיות נופו נבזה ונמאם בעיניו רק שמחתו** תהיה שמחת הנפש לבדה הרי זו הך ישרה וקלה לבא לידי קיום מצות ואהבת לרעך כמך לכל נפש מישראל למגדול ועד קמן. כי מאור שגופו נמאם ומתועב אצלו והנפש והרוח מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן באלקי חיים. בשגם שכולן מתאימות ואב א' לכולנה ולכן נקרא כל ישראל אדם ממש מצד שורש נפשם בה' אדר רק שהגופים מחולקי'. ולכן העושי נופם עיקר ונפשם מפלה אי אפשר להיות אהבה ואורה אמיתית בנייהם אלא התלויה בדבר לברה. ח"ש הלל הזקן על קיום מצות זו והו כל התורה כולה ואידך פירושה הוא ב'. כי יסוד ושרש כל התורה הוא להגביה ולהעליף הנפש על הגוף מעלה מעלה עד עיקרא ושרשא דכל עלמין וגם להמשיך אור א"ס ב"ה בכנסת ישראל כמ"ש לקמן דהיינו במקור נשמות כל ישראל למדוי אחד באחד דוקא ולא כשיש פיתוד ח"ז בגשמות דקב"ה לא שריא באתר פנים וכמ"ש ברכנו אבינו כולנו כאחד באור פניך וכמ"ש במ"א באריכות: ומ"ש בגמ' שמי שרואה בחבירו שרפא מצוה לשנאתו וגם לומר לרבו שישנאוהו

ליקוטי אמרים

שישנאו. היינו בתבירו בתורה ומצות וכבר קיים בו מצות היכה תוכיח את עמיתך עם שאתך בתורה ובמצות ואעפ"כ לא שב מהטאו כמ"ש בס' חרדים אבל מי שאינו תבירו ואינו מקורב אצלו הנה ע"ז אמר הלל הוקן הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום וכי אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. לומר שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו ולכן נקרא' בשם בריות בעלמא צריך למשכן בתכלי עבותו' אהבה וכולי האי ואלי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה' והן לא לא הפסיד שבר מצות אהבת ריעים וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעונותיהם שמצוה לשנאותם מצוה לאהבם ג"כ ושחיהו הן אמת שנאה מצד הרע שבהם ואהבה מצד בח' הטוב הגנוז שבהם שהוא ניצוץ אלקות שבתוכם המחזה נפשם האלקית וגם לעודד רחמים בלבו עליה כי היא בבחי' גלות בתוך הרע מס"א הגובר עליה ברשעי' והרחמנות מבטלת השנאה ומעוררת האהבה כנודע כמ"ש ליעקב אשר פדה את אברם] ולא אמר דה"עיה תכלית שנאה שנאותים וגו' אלא על המונים והאפיקורסים שאין להם חלק באלהי ישראל כדאיתא בנמרא ר"פ ט"ז דשבת] U

פרק לג עוד זאת תהיה שמחת הנפש האמיתית ובפרט כשרואה בנפש בעתים מזוכנים שצריך לזככה ולהאידה בשמחת לבב אזי יעמיק מחשבתו ויציר בשכלו ובניתו ענין יחודו ית' האמיתי אך הוא ממלא כל עלמין עליונים ותחתונים ואפי' מלא כל הארץ הלזו הוא כבודו ית' וכולא קמיה כלא השיב ממש והוא לבדו הוא בעליונים ותחתונים ממש

ליקוטי אמרים מב

ממש כמו שהיה לבדו קדם ששת ימי בראשית וגם במקום הוה שנברא בו עולם הוה השמים והארץ וכל צבאם היה הוא לבדו ממלא המקום הוה וגם עתה כן הוא לבדו בלי שום שינוי כלל מפני שכל הנבראים במלים אצלו במציאות ממש כביטול אותיות הדבור והמחשבה במקורן ושרשן הוא מהות הנפש ועצמותה שהן עשר בחינותיה חכמה בינה ודעת כו' שאין בהם בחי' אותיות עדיין קודם שמתלבשת בלבוש המחשבה [כמ"ש בפ' כ' וכ"א באריכות ע"ש] וכמ"ש ג"כ במ"א משל גשמי לזה מענין ביטול זיו ואוד השמש במקורו היא נוף כדוד השמש שברקע שגם שם מאיר ומתפשט ודאי זיוו ואודו וביתר שאת מהתפשטותו והארתו בחלל העולם אלא שישם הוא בטל במציאות במקורו ובאילו אינו במציאות כלל: וככה ממש דרך משל הוא ביטול העולם ומלואו במציאות לגבי מקור שהוא אור א"ס ב"ה וכמ"ש באריכו'. והנה כשיעמיק בזה הרבה ישמח לבו ותגל נפשו אף גילת ורגן בכל לב ונפש ומאד באמנה זו כי רבה היא כי היא קרבת אלהים ממש וזה כל האדם ותכלית בריאתו ובריאות כל העולמות עליונים ותחתונים להיות לו דירה זו בתחתונים כמ"ש לקמן באריכות. והנה כמה גדולה שמחת הדיוט ושפל אנשים בהתקרבותו למלך בשר ודם המתאבסן ודר אתו עמו בביתו וק"ו לאין קץ לקרבת ודירת ממ"ה הקב"ה וכדכתיב כי מי הוא זה אשר ערב לבו לגשת אלי נאם ה': ועל זה תיקנו ליתן שבח והודיה לשמו ית' בכל בקד ולומר אשרינו מה טוב חלקנו וכו' ומה יפה ירושתנו כלומר כמו שהאדם שש ושמח

ושמח

נפש שער א - פרק י"ז החיים נו

וְדַרְשׁוּ עַל זֶה בְּחַזְוֵיתִי: "בְּיוֹם חַתּוּנָתוֹ זֶה סִינִי, וּבְיוֹם שְׂמֵחַת לְבוֹ אֵלוֹ דְּבָרֵי תוֹרָה", וְזֶהוּ 'בְּעֵטְרָה' כו', הֵם הַכְּתָרִים הַנִּלְשָׁהוּ בְּסִינִי, חַיֵּי הַמְּלָאָה. וְעִזּוֹ בְּעֵץ חַיִּים שֶׁעַר הַכְּלָלִים סוּף פֶּרֶק ה'.

פֶּרֶק י"ז

וְנִבְאָר עֲנִינוֹ הַתְּקַשְׁרוֹת הַג' בְּחִינּוֹת נר"ו אַחַד בְּחִבְרוֹ. וְהוּא יְסוּד וְעֶקֶר עֲנִינוֹ הַתְּשׁוּבָה. וְזֶה כָּל פְּרִי, הֵסֵר הַחַטָּאוֹת מִנֶּפֶשׁ הַחוּטָאֵת, וְלִטְהַרָה מַחְלָאֵת טְמֵאָתָה.

וַיִּתְבַּוְּנוּ הָאָדָם כִּמָּה הוּא צָרִיד לְהַשְׁגִּיחַ וּלְהַתְּבַוְּנוֹ עַל כָּל פְּרִטֵי עֲנִינֵי עֲבוּדָתוֹ לְבוֹרְאוֹ יִתְבַּרַךְ שְׁמוֹ, שֶׁתְּהֵא עֲבוּדָתוֹ תִּמְהָ וּשְׁלֵמָה, קְדוּשָׁה וְטְהוּרָה. וַיִּרְאֶה לְפִשְׁפֹּשׁ וּלְמַשְׁמֵשׁ תְּמִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו וְדַבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו, שֶׁהֵם הַג' בְּחִינּוֹת הַנִּלְשָׁה, אוֹלֵי לֹא הַשְּׁלִים עֲרִינוֹ חֲפָצוֹ וְרָצוֹנוֹ יִתְבַּרַךְ, לְפִי שְׂרָשׁ נִשְׁמָתוֹ, בְּהַשְׁגָּה. כָּל יְמָיו יוֹסִיף אִמָּץ בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת, לְהַשְׁלִים נִפְשׁוֹ וְרוּחוֹ וּנְשַׁמְתוֹ מִטְהָרִים כְּאֲשֶׁר נִתְּנָם, אַחֵר שִׁירָאָה בְּעִינוֹ שְׁכָלוֹ אִיד שְׁחַפֵּץ הוּא יִתְבַּרַךְ בְּחֶסֶדוֹ הַגָּדוֹל לְהַטִּיב אַחֲרֵיתוֹ, וְשׁוֹקֵד עַל תְּקִנַּת הַנֶּפֶשׁ הַחוּטָאֵת, שֶׁגַּם אִם כָּבֵד נִטְבָּעָה בְּעַמֵּק מְצוּלוֹת הָרַע, עִם כָּל זֶה תַּחֲזוֹר כָּל דְּבָר לְמִקְוֵמוֹ וּמְקוּרוֹ, בְּלִתֵּי יָדָח מִמֶּנּוּ נִדָּח:

וְהַעֲנִינוֹ, כִּי יָדוּעַ בְּסֵדֶר הַשְּׁתַלְשְׁלוֹת הָעוֹלָמוֹת שֶׁהַבְּחִינָה הָעֲלִיּוֹנָה שְׂבָכָל עוֹלָם מִתְקַשֵּׁר עִם הַבְּחִינָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל הָעוֹלָם שְׁעָלָיו. וְעִזּוֹ זֶהר וַיִּקְרָא י' ע"ב: "דְּכַלְהוּ עֲלֵמִיו מִתְקַשְׁרוֹ דָּא בְּדָא וְדָא בְּדָא, כְּהֵאֵי שְׁלִשְׁתַּל דָּאֲתַקְשֵׁר דָּא בְּדָא". וְכִידוּעַ בְּכַתְבֵי הָאֲרִיז' לִי"י שְׁחִיצוֹנִיּוֹת מַלְכוּת שֶׁל כָּל עוֹלָם וּפְרָצוּף, נִעֲשֶׂה פְּנִימִיּוֹת כְּתָר לְהָעוֹלָם אוֹ הַפְּרָצוּף שְׁתַּחֲתִיו, (הֵינּוּ שְׂבָכָתָה הָאָדָם עַל מַלְכוּתוֹ יִתְבַּרַךְ, לְהַעֲלוֹת כָּל מַעֲשָׂיו וְדַבּוּרָיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו בְּתוֹרָה

115. דאה לעיל פ"ה ד"ה ופרטיות הענין.

נפש שער א - פרק מו החיים נו

הַקְּדוּשָׁה, הֵיוּ חוֹזְרִים כָּל הָעוֹלָמוֹת לְתוֹרָה וְנִבְהוּ. כִּמוֹ שְׁאָמְרוּ ז"ל: "בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה וְכוּ' כִּמ"ש: "וְחַיֵּי עוֹלָם נִטַּע בְּתוֹכְנוֹ". כִּי מְקוֹר שְׂרָשָׁה הָעֲלִיוֹן הִיא לְמַעְלָה מִכָּל הָעוֹלָמוֹת, לְכֹן בְּהַ תְּלוּי הַחַיּוֹת שֶׁל כָּלֵם.

וְאָמְרוּ גַם כֵּן: "בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל" כו', כִּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר, שֶׁעַל יְדֵי עֶסֶק הָאָדָם וְהַגִּינוֹ בְּתוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, הוּא מְשִׁיג לְהַתְּנוּצְצוֹת אוֹר בְּחִינַת הַנְּשִׁמָּה בּוֹי"ו, לְהַשְׁבִּילוֹ בְּעַמֵּקֵי רוּיִן קְדִישִׁין דִּילֵיה, שְׂאֵז מְכַנֶּה בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל, כִּיְרוּעַ בְּזִהְרָה. "וְעַל כָּל מוֹצֵא פִי ה'" (דְּבָרִים ח, ג), הוּא בְּחִינַת נִשְׁמַת הָאָדָם, נִשְׁמֵת פִּיו יִתְבַּרַךְ, יַחֲיוּ וַיִּתְקַיְמוּ גַם כֵּן כָּל הַכּוֹחוֹת וְהָעוֹלָמוֹת, שֶׁהִיא גַם כֵּן הַגְּבוּהָה וְהַפְּנִימִיּוֹת מִכָּל הָעוֹלָמוֹת. וְזֶהוּ קוּדְשָׁא בְּרִידָה הוּא וְאוֹרֵיתָא וַיִּשְׂרָאֵל מִתְקַשְׁרִים דָּא בְּדָא. וז"ש: "בְּרֵאשִׁית בְּשִׁבִיל הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרָאת רֵאשִׁית וּבְשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוֹ רֵאשִׁית".

וְזֶהוּ שְׁאָמְרוּ שֵׁם, בְּשַׁעַה שְׁעָמְדוֹ יִשְׂרָאֵל עַל הַר סִינִי לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, הֵיוּ מְבַקְשִׁים לְשַׁמֵּעַ הַדְּבָרוֹת מִפִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְכִמוֹ שְׂכַתוֹב (ש"ה"ש א, ב): "יִשְׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ".

שְׂבָעַת הַמַּעֲמָד הַמְּקַדֵּשׁ זְכוֹ כָּלֵם, שֶׁהִיָּה חוֹפֵף וּמְאִיר עֲלֵיהֶם זִיו נְצוּצֵי זֶהר בְּחִינַת הַנְּשִׁמָּה" מִנְּשַׁמַּת פִּיו יִתְבַּרַךְ כְּבִיכּוֹל, וְהוּא סוּד הַכְּתָרִים שֶׁזְכוֹ בְּסִינִי "וְשִׂמַּחַת עוֹלָם עַל רֵאשֵׁם", (ישעיה לה. ועי' שבת פח.).

וְעַל יְדֵי כֵּן זְכוֹ לְהַשִּׁיג סִתְרֵי פְּנִימִיּוֹת נִשְׁמַת הַתּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, כִּמ"ש בְּזִהְרָה בְּהַעֲלוֹתָהּ קנ"ב א': "אוֹרֵיתָא אֵית לָהּ גּוֹפָא כו', חִפְמִיּוֹן עֲבָרֵי דְּמַלְכָּא עֲלָאָה, אֲנוּן דְּקִימוּ בְּטוּרָא דְּסִינִי, לֹא מִסְתַּכְּלֵי אֲלָא בְּנִשְׁמַתָּא, דְּאִיהוּ עֲקָרָא דְּכִלְא אוֹרֵיתָא מִמֶּש". [הַתּוֹרָה יֵשׁ לָהּ גּוֹף וְכוּ' הַחֲכָמִים עֲבָרֵי הַמְּלַךְ הָעֲלִיוֹן אוֹתָם שְׁעָמְדוּ בְּהַר סִינִי אִינֵם מִסְתַּכְּלִים אֲלָא בְּנִשְׁמָה (שְׂבַתוֹרָה) שְׁהוּא עֲקָר כָּל הַתּוֹרָה מִמֶּש]

וְהוּא שְׁאָמְרוּ בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת בְּמִדְרָשׁ דְּבַהּ: "זִיו הִיָּה לָהֶם בְּסִינִי וְשֵׁם הַמִּפְרָשׁ חֲקוּק עֲלָיו", שֶׁהוּא הַהַשְׁגָּה עֲלִיוֹנָה בְּנִשְׁמַתָּא, וְסִתְרֵיוֹ דְּאוֹרֵיתָא שְׁמָא מִפְרָשׁ: כִּי כֵן הִיָּה הָעֲנִינוֹ אוֹ לְמַעְלָה בְּשִׂרְשׁוֹ הָעֲלִיוֹן, כִּנ"ל בְּפֶרֶק הָעֵבֶר, סוּד, "בְּעֵטְרָה שְׁעֵטְרָה לוֹ אֲמו" (ש"ה"ש ג, יא),

114. עיין לקמן ש"ד פכ"ח ד"ה וגם במעמד, הנשמתא ראוריתא, אבל לא בחינת הנשמתא לנשמתא. שכתב כי עכ"ל לא זכו להשיג רק עומק פנימיות

ומצות למדרגה יותר גבוהה, מזה נעשה לו רצון פנימי, לשעבד מחו ודברו ומעשיו בתורה ומצוות, בסוד פתח מלכות.

וכן הוא הענין הג' הבחינות גר"ן של האדם. כי כל בחינה מדבר שבקדשה, כלול מעשר בחינות פרטים, שהם הי' ספירות שלו. והבחינה העליונה של הנפש, נאחות ומתקשרת עם הבחינה התחתונה העשירית של בחינת הרוח, והבחינה העליונה של הרוח מתקשרת עם בחינה התחתונה של הנשמה, והנשמה גם כן מתקשרת ומתדבקת¹¹⁶ בבחינת שרש הנשמה¹¹⁷, סוד כנסת ישראל, שהיא שרש הכנסיה של כל נשמות כלל ישראל יחד¹¹⁸. וכן על זה הדרך גם בחינת שרש הנשמה גם כן מתקשרת למעלה מעלה, ממדרגה למדרגה, עד עצמות אין סוף ברוך הוא.

וזהו שאמרה אביגיל לדוד (שמו"א כה, כט) "והיתה נפש אדוני צרויה בצרור החיים את ה' אלקיה", ר"ל, שגם בחינת נפשו תתדבק כביכול בו יתברך שמו.

וכמ"ש בזהר תרומה קמ"ב ב': "כד ההיא רוח סלקא ואתעשרא כו', ההיא נפש מתקשרא בההיא רוח, ואתנהירת מניה כו', ורוח מתקשרא גו' ההיא נשמתא, וההיא נשמתא מתקשרא גו' סוף מחשבה דאיהי רזא, וההיא נפש אתקשרת גו' ההוא רוח עלאה, וההוא רוח אתקשר גו' ההיא נשמה עלאה, וההוא נשמה אתקשרת באין סוף, וכדין איהו ניתא דכלא וקשורא דכלא, עלא ותתא כלא ברזא חדא כו', וכדין איהו ניתא דנפש דלתתא, ועל דא כתיב: "והיתה נפש אדוני צרויה בצרור החיים את ה' אלקיה". [כשהרוח ההיא עולה ומתעשרת וכו' נפש ההיא מתקשרת ברוח ההיא ונעשת מוארת ממנו וכו' והרוח מתקשר בנשמה ההיא, ונשמה ההיא מתקשרת תוך סוף המחשבה שהיא סוד, ונפש ההיא מתקשרת ברוח ההוא העליון, ורוח ההוא

מתקשר בנשמה ההיא העליונה, ונשמה ההיא מתקשרת באין סוף, ואו היא נחת לכל וקשר הכל למעלה ולמטה הכל בסוד אחר וכו' ואו היא מנוחת הנפש למטה].

ובפרשת אחרי ע"א ב': תאנא כתיב: "והיתה נפש אדוני צרויה" גו', נשמת אדוני מבעי ליה, אלא כמה דאמרן דזכאה חולקיהון דצדיקיא, דכלא אתקשר דא בדא, נפש ברוח, ורוח בנשמה, ונשמה בקוב"ה, אשתכח דנפש צרויה בצרור החיים" כו'. [למדנו פתוח והיתה נפש אדוני צרויה וגו', נשמת אדוני היה צ"ל, אלא כמו שאמרנו שאשרי חלקם של הצדיקים שהכל נקשר זה בזה, הנפש ברוח, ורוח בנשמה, והנשמה בקב"ה, נמצא שהנפש צרויה בצרור החיים]. וע"ז עוד בפרשת ויקרא ריש דף כ"ה.

וזהו ענין "פי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו", כי הם פחלק ה', מדבקים כביכול בו יתברך שמו, על ידי התקשרות הג' בחינות הנ"ל, כחבל הקשור למעלה, ומשתלשל ויורד עד למטה:

פרק י"ח

וכל זה מרב טובו וחסדו הגדול יתברך שמו, אשר חפץ להצדיקנו להטיב אחריתנו, לזאת הפליא עצה, וקבעם בענין זה, שכל בחינה מהג' אלנו מתקשר בהבחינה שעליה, כדי שעל ידי זה יוכל האדם לעלות ולהתקשר ממטה למעלה, מעט מעט, לפי רב עסקו בתורתו ועבודתו יתברך שמו, וטהרת לבו ואהבתו ויראתו, עד שיצלה ויתדבק בצרור החיים כביכול את ה' אלקיו יתברך שמו, לפי שרשו ומדרגתו.

זאת ועוד אחרת, כי יש כמה עונות שהנפש החוטאת באחת מהנה נתחייבה פרת או אבדון ח"ו. וענין הפרת הוא, שבחינת הנפש נפסק ונכרת משרשו העליון, וינתק החבל שהיה קשור ומדבק בו עד הנה על ידי התקשרות הנ"ל.

116. עיין סו"פ י"ח דמשמע והנשמה כולה רבוקה בשרש הנשמה, ודלא כהנפש והרוח שרק הבחינה העליונה שבהם מתקשרת עם הבחינה התחתונה מהבחינה שמעליה.
117. עיין שער ב' פ"ו דשרש הנשמה היא נשמתא לנשמתא ונקראת "חיה".
118. עיין היטב שער ב' סו"פ י"ז ובהג"ה שם.

יהוה אלהיך: ס רביעי יד לא בנים אתם ליהוה אלהיכם לא תתגדרו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת: ב פי עם קדוש אתה ליהוה אלהיך ובך

רין קמעבר רכשר קדם יי אלהיך: א בגין אתון קדם יי אלהיכון לא תתחממו ולא תשוון קרם בין עיניכון על מית: ב ארי עם קדיש את קדם יי אלהיך ובך

לקט בהיר

רשי"י

שהרשעים בעולם מרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק מרון אף מן העולם עכ"ל: א חיקן רביעי כאן כמה ענינים, א מפרש חיבת התגודדו שמסקל המינה חמפעלו שפירושו שלא תקבלו פעולה זמא ולא תהיו מגודדים, ואין המינה אומר לפועל להזהיר אומר, לזה חיקנו רבינו שלא חתנו גדידה, על משקל חתנא שפירושו חתנו ותקבלו נחלה וההיו מנוחלים ממנו, ב הוסיף חיבת ושרט כדי לפרש חיבת גדידה שהם שמות גרדפים ושיניהם פירושו קריעה ופליעה וחקיקה, כמו ירמ' מ"ח ל"ו כל ימים גדודות, ג אמר בעברתם שדוקא בעשר שנכנס לתוך הכשר ורשע ויכיר וכמו דכתיב בפירוש צפ' קדושים י"ט כ"ח ושרט נפש לא חתנו בעברתם, וכן גבי כהנים צפ' אמר ובצבאם לא ישרטו, ד גם הוסיף, על מת' לומר שמה שאמר הכתוב, למת' שייך גם על התגודדו לא רק על קרחה שלפניו, וכן אמר הכתוב צפ' קדושים ושרט, לנפש, ה אמר כדרך שהאמריים עושים כי זה הוא הגורם האיסור כדלמאן והכתוב רמזו במה שאמר בניס אהם פי' ולא כגויי העולם, ו גם מפרש טעמא דקרא למה מפני שאהם בניס אסור לכת להתגודד, ועל טעם זה הקשה הרמב"ן ז"ל א"כ ראוי להיות אסור גם שלא על המת, ואינה טענה, שאין הכתוב אסר מעשה נערוט טפשות ונערוט צדק שבטלה דעתו, אלא כל אדם לעשות פגולות וקריאות בעצמו בלי אכלות וזער הגם שציתל להיות נאה ויפה ר"א"ם, וזהו איסור דאורייתא יש צדק ג"כ (גם בלי מת) משום שחובל בגופו כן פסק הש"ך בשם הג"ת יו"ד ק"פ ט', אבל אינו מסוג זה להיות עובר עליו בלאו זה של לא התגודדו (מ"ל), והרמב"ן ז"ל וכן כל המפרשים כמעט כולם צפה אחד כתבו שבעבור שניס אהם ויש לכם השארת הנפש ועיקר חיות ישראל לעולם הנחיה אחר המיתה, לזה אין ראוי להטעם כל כך על המת לעשות גדידה וחקיקה וקריחה, ובספר ד"ד כבז שגם רבינו סווגתו על זה, ישראל רואים להיות נאים דוקא כשמת להם מת וכדי להראות בזה שיש להם דביקות בהקב"ה ואינם מטערים כל כך, ולא להפך, שבה מראה חו"ש ההפך שאין לו דביקות, ודפח"ח: ב) ובספרי וכן ביצמות דרשו עוד חו"ל מכאן לא חששו אגודות אגודות ב' בני דינין במקום אחד משונים במנהגם לעשות מחלוקת, אבל אין זה פטות משמעותה, אלא משום שהכתוב שינה בלשון זה ולא אמר לא חתנו שרט יתן לדרוש ר"א"ם: ג) למעלה מן הפדחת מקום החלחל השער באמצע הראש כנגד החוטם זה נקרא בין עיניכם שהוא כנגד בין צ' העינים: ד) כהנים כתיב פסוק זה ולמדוין מג"ש קרחה קרחה (המיוחד והמופנה)

אור החיים

והרצ"ק נחכוון לנחם העם בצראותם כי נפראו פרץ בצאודן אנשי עיר אחת יחד, לזה הכתיבה כי לא ירע לבם כי הוא ירבה וימלא החסרון בצחוספת מרובה, ואומרו כי תשמעיהם נתן טעם להצטוות כי בשלמא אם היחה הרצויה של אנשי עיר הנדחה לנקמה אנושית יש מקום להנמשך מהדבר מש"כ

אור בהיר

קבד) ומה שייכות זה לה. קבד) וכבר אמר טעם לגמול הטובות הללו ולא ידבק וגו' למען ישוב וגו' ודמך וגו'.

בחר יהוה להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר עלפני האדמה: ס לא תאכל פליתועבה: ד זאת הבהמה אשר תאכלו שור שיה כשבים ושה

אתרעי יי קמחי קה לעם חביב מקל עממיא די על אפי ארעא: ג לא תיכול קל דמדתק: ד רין בערא דתיכיון תורין אמרו

רשי"י

לקט בהיר

קדושת עלמך מאבותיך ועוד ובך צחר כ' (סס): ג) כל תועבה. כל שחטנתי לך כגון * צרם' אחן צבור כדי לשחטנו צמדינה כרי דבר שחטנתי לך כל מוס לא יוכיח צו (ויק' כ"ב כ"ח) צא ולמד כאן שלא ישחט ויאכל על אותו המוס (ספרי - בכורות ל"ד), בשל צשר בחלב כרי דבר שחטנתי לך הזכיר כאן על אכילתו (חולין ק"ד): ד) זאת הבהמה וגו' איל וצבי ויחמור. למדנו שהחיה בכלל בהמה (ספרי - חולין פ"א). ולמדנו שהבהמה וחיה עומאה מרובה מן הבהמה שכל מקום פורט את המועט (ספרי - חולין שנינו נטחאת * אק - טא.

גם ישראל שחייבים על כל הראש, ומה שארץ לחמוז בין עיניכם כאן וכל הענין עינין שם צפ' אמר שביארנוהו צפ"ד: ה) ראונו לומר שאין פירושו שאתה קדוש בעבור שה' צמר כך שהלא כתיב ובך צוא"ו שהוא דבר טסוף, לזה בודאי הפי' שאתה קדוש מלך עלמך מובדל מכל ערבוז שיקוף ופגם מיותם מאבותיך אברהם יצחק ויעקב, ועוד כך שהקב"ה צמר כך להנחיל לך תורתו. הק' להקדיש במעמד הנצחה, וזה שייך על מצות דלעיל גם מקושר למטה לפיכך לא חאלל וגו': ו) משום דקשה למה להקדמה הזאת הלא מנה וחשב כל האיסורים בפרטות, אלא פירושו כל דבר שאסרתי ותעבתי לך עשייתו כדי לאכלו ואעפ"כ נעשה נאסר

הדבר הזה, ועל צשר בחלב (לא על צרם אחין צבור) פירש"י בחולין הרי הוא צבל מחלב עולמים בכל עיני שהוא בין שבה בעבירה ובין שלא צא בעבירה כגון על ידי קטן או על ידי גוי מאחר שחטנתי לך אסור והאי הרי חטנתי לך להתרחק מצבולו שלא לבשלם יחד עכ"ל, ומה שכתב צרם אחין צבור מקורו בספרי והוא שיטת ר' אליעזר שאמר עובר בלא חטשה, אבל בצבורות איתא שהוא רק משום קנסא, וכחצו החוס' שגם מה שאמר בספרי עובר בלא חטשה הוא רק אסמכתא, והדברי דרד כתב ליישב שעד שלא נפל צו מוס אחר הוא בלא חטשה ואכל ממנו, אבל אחר שנפל צו מוס אחר אינו אלא משום קנס, וכל זאת דוקא כשישראל גדול עשה המוס בצמכוון וכמו שכתב רבינו בלשון כדי לשחטנו צמדינה, ואם יקשה לך מדברים שראינו שאינו כן, כגון המבשל בשבת בשוגג שמוחר לאכלו או חורש צבור וחמור יחידו שמוחר לאכול הרעים או צממה ועוף מסורס וכן הרבה כזה, עיין שם בחולין בגמ' רשי"י ומוס' שפרטו חו"ל כל קושיות אלו: ז) פירש"י האורס הפוגם, ומדינה פירושו כאן חוץ לירושלים: ח) פי' האזהרה בזה ממילא, אבל על צשר בחלב עמנו אינו כריך שהרי דעם רבינו (משפטיים כ"ג י"ט) כר' יוסי הגלילי ללמד צשר בחלב דכתיב ג' פעמים לא חבשל גדי בחלב אמו וא' לאיסור ביסול וא' לאיסור אכילה אחר הביסול וא' לאיסור הנאה, אבל להפך אין להקשות שדי בלאו זה ולמה ג' פעמים לא חבשל, לפי שלא זה הוא לאו שכללותו ואין לוקין עליו (לברוש): ט) פי' מדפחת זאת, הבהמה" וגומר צמיה (איל וצבי חיות המה) ראונו להשוותם לעיני סימני כשרות שפרשה, גם ללמד שצין חיה ובין צממה הטמאים שבהם מרובין מן הטמאות, ופי"מ שלעולם ישכה אדם לתלמידו בדרך קצרה, ובפ' שמיני י"א צ"ב) דפחת זאת חמיה וסיים מכל הבהמה למדנו להפך שצממה בכלל חיה לענין

אור החיים

חמגודו"ק, נראה שחכוון לומר שצמיתת איש אין אציה למת אלא כרי הוא דומה לאדם ששלח צנו לכחורה לעיר אחרת ולימים שלח האב אחר צנו ואין העדר הצן אלא מן המקום שהלך משם אבל על כל פנים ישנו ואדרכה צמזו לו שחזר הצן אלא

אור בהיר

קבט) הלא כל החורה יתנה לנו בעבור שניס אמתו.

יעצרונה הגשם, וזה נמשך ממה שישאל מוסיפין על המתנות המחויבות, כמו שפירש"י בפסוק (י"ב י"ח) והלוי אשר בשעריך אם אין לך לתת לו מחלקו וכי' הומינהו על שלמיק, על דרך הנ"ל:

בנים אתם לה' אלקיכם לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, ובש"ס יבמות (י"ג) לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות, ויש להבין מה ענין זה עם בנים אתם לה' אלקיכם ועם לא תשימו קרחה בין עיניכם למת:

וכ"ק אבי אדמיר וצללה"ה פירש עפ"י דברי הרמב"ן בטעם המצוה שאסרה גדידה ושריטה על מת משום עם קדוש אתה שהיא הבטחה בקיום הנפשות לפניו ית"ש יאמר אחרי שאתה עם קדוש וסגולה ה' ולא ישא אלקים נפש וחשב מחשבות לבל ידח ממנו נדח אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על נפש ואפילו ימות בנוער, עכ"ל, ובזה"ק (ח"ג קנ"ט) הוסיף לאמר שאני מעייל יתהון לעלמין טבין ושפירין, אך עדיין יש להבין תינח הנפש, אבל הגוף יורד לקבר, והרי הוא קורה וגודד על אבדן הגוף ולמה אסרה תורה, התירוף לזה דהאדם צריך שלא ישגיח על הגוף שאין לגוף מעלה מצד עצמו אלא שהוא נרתיק וצורך הנפש, ומאחר שאין מגיע היקף לנפש אדרבה מתעלה בתוספת מעלה בעלמין עלאין טבין ושפירין אין להראות צער יותר מדי ע"י קרחה וגדידה על העדר הגוף, והנה ענין אגודות אגודות נתמהו מפאת פירוד לבבות, והלוא נפשות ישראל בשרשן הן אחד, ובהכרח שיהיה נתמהו בשביל מיעוט הליכה אחר הנפש ותופס את עינינו הגוף לעיקר, וא"כ הוא טעמו כטעם איסור גדידה וקרחה למת, ע"כ שניהם נכללין בדיבור אחד, ודברי פרי חכם חן:

אך עדיין יש להבין התינח אגודות אגודות שבאין מפאת פירוד לבבות שמוצאם מעניני הגוף, אבל אי פלג מורין כב"ש ופלג כב"ה מאי איכא למימר, ונראה דהנה ידוע מענין מחלוקת ב"ש וב"ה שנמשך מפאת

7 ←

והנה כשהוא בבחי' עבד עדיין שייך מחלוקת שכל אחד נמשך אחר שורש נשמתו, אבל כשהוא בבחי' בן ובטל ממהותו כמלאך שוב אין שייכת מחלוקת, וע"כ מחלוקת ב"ש וב"ה נמי אף שכל אחד נוטה אחר שורש נשמתו כנ"ל מ"מ כשיושבין בדין יחד או אפילו בעיר אחת צריכין ללבוש מלאכות להיות כמו מלאך ולהיות בתכלית הביטול כנ"ל:

וזה הוא מאמר הכתוב בנים אתם לה"א, מאחר שכל ישראל הם בנים למקום ובכחם להפשיט עצמם ממהותם וללבוש מלאכות להיות בתכלית הביטול ע"כ המצוה היא שלא תתגודדו לעשות אגודות אגודות, וזה עצמו הוא טעם איסור גדידה וקרחה למת, מאחר שישאל בעצם הם בנים למקום בטלים להש"י כנ"ל, ע"כ כשפושטין לבוש הגוף נשתאבין בשרשם כבן מלך השב אל אביו אחרי היותו במרחקים, אין מקום להתאבל על התפרדו מעולם הזה יותר מדאי:

והנה שבת וימי החול הם בחי' בנים ועבדים, דבימי החול הם בבחי' עבדים, וכמו שבפשיטות איתא במדרש (ב"ר פ' י"ד) עשאו עבד מכוון לעצמו דאי לא לעי לא נגיס, כן הוא נמי ברוחניות, אך בשבת נעשים בבחי' בן להיות בטל לרצון הש"י כנ"ל וכלשון שבת ששב למקורו:

ויש לומר עוד דהנה בתקה"ז (ב"ז) דבשית יומי דחול היחוד הוא ע"י שליח הוא מט"ט והוא הנקרא עבדו זקן ביתו כידוע ליודעים אבל בשבת מתיחדין בצדיק חי עלמין, ע"כ דוגמתו מתעורר בנפשות ישראל שבכל ימי החול הם בבחי' עבד ונעשים בשבת בבחי' בן [ובאר ישראל על התיקונים שם שהצדיקים שמטהרין מחשבתם לשבות מכל מלאכה ודבק ושובת בהקב"ה ממש נקראו שבתות דחול כי יכולין גם בשבת ימי המעשה ליחד בצדיק ממש, ומכלל דאפילו מי שהוא במדרגה פחותה מו"מ בשבת כל איש ישראל יכול לזכות להיות בבחי' בן], וע"כ שבת היא רוא דאחד דוגמת מצות לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות כנ"ל:

והנה כמו עבד עברי היוצא בשש, כן העבד ישראל בששת ימי המעשה הוא כדמיון שש שנים יעבוד ובהכנסת שבת נתקיים בו ובשביעית יצא לחפשי חנם, והוא יוצא מבחי' עבד לבחי' בן, וע"כ שבת פטור מתפילין, שהוא כדמיון כבלא דעבדא המוכר בש"ס שבת (נ"ז) שפירש"י חותם שעושין לעבד בכסותו לסימן הוכחה שהוא עבד, ובשבת פטורין מזה שיוצאים מבחי' עבד, וזהו לכל ישראל יהי' מי שיהי' אם אך רוצה יכול לצאת בשבת מבחי' עבד לבחי' בן, וכמו היוצא בשש שאפילו גב שמכרתו בית דין בגנתו מ"מ יוצא בשש אם אך איננו רוצה להיות עבד נרצע, כן בשבת כל איש ישראל בידו לקבל על עצמו להיות בטל לרצון הש"י ולעזוב את חשבונותיו הרבים, אלא לסמוך על הש"י בכל עניניו כמ"ש (תהלים ל"ז ה') גול על ה' דרכך ובטח עליך והוא יעשה, ואו יוצא מבחי' עבד לבחי' בן, ונעשה כבן המתחטא לפני אביו, והכל יוצאין מבחי' עבד לבן הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו:

והנה ידוע שהש"י שומד בעצמו מצותיו, ע"כ כמו מצות העניקה לעבד עברי היוצא בשש, כן הקב"ה מעניק את ישראל הירצאין בשבת מבחי' עבד, והנה העניקה היא מצאן גורן ויקב, גורן הוא אכילה, יקב הוא שתי, צאן הם בע"ח, וידוע שאכילה שרשה בקו ימין, ואין התינוק יודע לקרות אבא עד שיטעום טעם דגן (ברכות מ'), וע"כ אאע"ה שמדרתו חסד בסעודתו למלאכים לא מצינו אלא אכילה ולא שתי, אף שבדאי לא היתה חסדה גם שתי, וכנוטריקון אשל אכילה שתי, לוי, מ"מ השתי לא קנתה שם בפ"ע והשתי היתה בכלל אכילה, וע"כ העניקת גורן היא בזכות אברהם, שתי היא מקו השמאל, מדרתו של יצחק, ובסעודתו המפורשת בתורה מפורשת גם שתי כדכתיב (בראשית כ"ז כ"ה) ויבא לו יין וישת, חמרא דמנטרא, וע"כ העניקת יקב בזכות יצחק, צאן הם מדרתו של יעקב כב"ש (במדבר כ"ח י"ט) משום דכתיב והכשבים הפריד יעקב, ומה צאן אין להם אלא קול אחד אף ישראל אין להם אלא קול אחד

קצר

ימי

מאמר טז

חנוכה

מאמר טז

ואחר כן באו בניך -

תואר בנים המיוחד בנצחון על מלכות יון

א) מטבע הלשון "ואח"כ באו בניך לדביר ביתך" מורה על הרגשה מיוחדת של תואר "בנים" השייך לענין גאולת ישראל ממלכות יון, וגם לשון הפיוט "בני בינה ימי שמונה" מורה על הרגשת תואר הבנים בגאולה זו, וצ"כ תוכן ענין זה. ומצאנו ייחודם של ישראל בתואר בנים כשנגאלו ממלכות יון, כנבואת זכריה ט"ג:

ועוררתי בניך ציון על בניך יון ושמתוך כחרב גבור. ועיין בפירוש רש"י שם שביאר דפסוק זה מדבר על מלחמתם של ישראל כיונים בימי חשמונאים.

ועיין במדרש רבה איכה פרשה א, נד:

גלו ליון שכינה עמהם, דכתיב "ועוררתי בניך ציון על בניך יון" וכתיב בתריה "וה' עליהם יראה" וגו'.

ומבו' דענינו של פסוק זה בא להורות ולומר ששכינה עמהם בגלות יון, ובלשון המדרש באיכה מוסיף הפסוק שבא אח"כ "וה' עליהם יראה" וגו', אמנם בירושלמי תענית א, א, נמצאים דברי רז"ל אלו בלא התוספת של "וה' עליהם יראה" והכי איתא התם:

גלו ליון וגלתה השכינה עמהם מאי טעמא "ועוררתי בניך ציון על בניך יון".

ומשמע שגם מפסוק זה לכד חזינן דשכינה גלתה עמהם, והוא ענין הצ"ב.

ב) והנה איתא במשנה אבות פ"ג הי"ד: "חביבין ישראל שנקראו בנים למקום", ופירש שם הגאון ר' אברהם אזולאי בעל ה"חסד לאברהם", וז"ל:

ימי

מאמר טז

חנוכה

קצה

והטעם שישראל נקראו בנים למקום יותר משאר אומות, שכמו שהבן להיותו חלק אביו שהוא יוצא חלציו, ולכן דומה לו בטבע דמתנהג במדות אביו, כן האומה הישראלית חומרים זך ונקי, שמטבעם ומזגם וחומרים הם רודפים אחר המצות ומדותיו יתברך, וגם מצד בשמתם שהוא חלק אלוק ממעל, שנאמר "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

ומבו' בדבריו, דתואר בנים שנקראו בו ישראל הוא גם מחמת חומרים שהוא זך ונקי, וגם מחמת נשמתם שהוא חלק אלוק ממעל.

וכן מפורש בדברי הגר"א בספר "יהל אור", פרשת בראשית, דיסוד מעלתם של ישראל שנקראו בנים, הוא משום שנשמתם היא חלק אלוק ממעל, שכתב וז"ל:

והנה ישראל נקראו בנים למקום שהיה להם נשמת אצילות.

ומש"כ הגר"א "שהיה להם נשמת אצילות", כוונתו למש"כ בספר נה"ח ש"ב פי"ז, וז"ל:

והיא בחינת שרש נשמות כלל ישראל יחד מלכות דאצילות לזאת נקראת כנסת ישראל.

וכבר האריך בנפש החיים, שער א' פי"ז, דשורש נשמות ישראל הוא מקום ההתקשרות של נשמות ישראל לקב"ה, שכתב וז"ל:

והנשמה ג"כ מתקשרת ומתדבקת בבחינת שרש הנשמה, סוד כנסת ישראל שהיא שרש הכנסיה של כל נשמות ישראל יחד, וכן ע"ז הדרך גם בחינת שרש הנשמה ג"כ מתקשרת למעלה, מעלה ממדריגה למדריגה עד עצמות אין סוף ב"ה.

ונמצא לפי"ז דמש"כ הגר"א דישראל נקראו בנים למקום שהיה להם נשמת אצילות, הוא ג"כ ענין זה שנשמתם היא חלק אלוק ממעל, וכזה הם נעשים בנים למקום.

וכן הדברים מפורשים בספר "שיח יצחק" להגרי"א חבר בדרשה לשבת תשובה, וז"ל:

והטעם כי נפש האדם ונשמתו חלק אלוק ממעל ממש, ולכן נקראים בנים למקום כמ"ש בנים אתם לה' אלקיכם.

עוד מבואר בדברי בעל ה"חסד לאברהם", דענין זה שנשמתם היא חלק אלוק ממעל, הוא ענין מעלתם של ישראל שהם בבחינת "כי חלק ה' עמו", שהרי כתב בסיום דבריו "וגם מצד נשמתם שהיא חלק אלוק ממעל, שנאמר "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו", וכן מבואר ב"נפש החיים" שם, שכתב בסיום דבריו "וזהו ענין כי חלק ה' עמו".

ולפי"ז מבואר דמעלת "כי חלק ה' עמו" ששורשה מצד שנשמת ישראל היא חלק אלוק ממעל, היא היסוד למה שנקראו ישראל בתואר בני. וכן הדברים מבוארים ב"העמק דבר" לנצי"ב האוינו לב, ט, בבי' הפסוק "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו", שכתב וז"ל:

כלל האומה נמשלה לחבל שהוא מפותל מהרבה חוטים, ולפי דרכינו המשל כמו חבל שיש בו רבבות אלפי חוטים דקים, ולמעלה המה מפותלים יפה ולמטה הם נפרדים כל חוט בפני עצמו, כך הקב"ה כ"י הוא ית' נשמתא דנשמתין וכל נשמות ישראל מקושרים המה ולמטה לכל אחד נשמה בפ"ע, ומש"ה נקראו ישראל גוי אחד שמאוחדים המה בשורשן למעלה. ומש"ה העמיד הקב"ה שבעים אומות נגד שבעים משפחות להראות כי אנו בניו ויקרים בעיניו, עד שעושה אותם נגד שבעים אומות מצוקי עולם ומלאו, ובוה נקראים בשם המיוחד "בניך", ועל הקב"ה נאה לומר "אביך", אשר כל מעיינו ועסקיו הם לבניו כאשר המה חלק ממנו.

ומבו' בדבריו, דמה שנקראו ישראל בתואר בני, הוא משום שהוא ית' נשמתא דנשמתין, וכל נשמות ישראל מקושרים בו, וזהו שורש ענין מעלת ישראל שהם בבחינת "כי חלק ה' עמו", ובוה נקראו ישראל בתואר בני. ועיין ב"זוה"ק ח"א (מ"ז), הובא בספר "פירושי שיה"ש להגר"א", מהגר"ש ברעוורא (א, 1), שכתב וז"ל:

א"ר אבא, נפש חי' אינון ישראל, בגין דאינון בני דקב"ה, ונשמתהון קדישין מגי' אחיין, נפשן דשאר עמין עכו"ם מאן אתר הוא. אר"א, מאנון סטרי שמאלא דמסאבי לון אית לון נשמתין. ומבו' דמעלת ישראל שהם בבחינת בניו של הקב"ה, הוא במה שנשמותיהם הקדושות באים ממנו ית'. ומעלה זו שנשמות ישראל הם חלק אלוק ממעל הוא יסוד מעלת ישראל שהם בבחינת "כי חלק ה' עמו", וכמו שהבאנו מדברי בעל ה"חסד לאברהם" ומדברי ה"נפש החיים".

וכן מבואר בשל"ה הקדוש במס' שבועות, שכתב וז"ל: נשמות ישראל הם למעלה למעלה ממדרגת המלאכים, כי נשמות ישראל חצובות מכסא הכבוד והם חלק ה' עמו. ומפורש, דמעלהם של ישראל שהם חלק אלוק ממעל, שזה הענין שנקראו בני למקום, הוא יסוד מעלת ישראל שהם בבחינת "כי חלק ה' עמו".

ג) והנה כבר הבאנו לעיל (מאמר ו') את דברי חז"ל, שגורה יין על ישראל "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל", ונתבאר ביסוד הדברים שיון באה להפריד את ישראל מלהיות חלק באלוקי ישראל, ולבטל מהם ההנהגה המיוחדת להם שהם מיוחדים לחלקו בבחינת "כי חלק ה' עמו", ומונהגים בהנהגתו המיוחדת ששינתו שורה בתוכם, וכיון שנתבאר שמעלת "כי חלק ה' עמו" היא היסוד לתואר בניו שנקראו בו ישראל, הרי מבו' דיון באה לבטל מישראל את תואר הבנים, שהרי תואר בניו יסודה במעלת "כי חלק ה' עמו", וכשבאו לבטל מעלה זו, באו לבטל גם את תואר בניו הבא מחמתה. וענין זה שייך לעיקר השקפת עולמה של יון, דיעוין בדברי הגר"א חבר שם בתחילת הדרשה, שכתב וז"ל:

וכבר האריך בזה החסיד האלקי בעל "עבודת הקודש" שהרבה לשפוך סוללה על כמה מתחכמים בני עמנו אשר נמשכו בדיעותיהם אחר דברי היוני, אשר השפילו מעלת האדם מאד וכי כל צבאי מעלה לא נבראו בשביל האדם, ומה לי להאריך בענין הזה אשר באים מעלת האדם מצד נשמתו החצובה ממדריגה עליונה שבעליונים שהוא עולה למעלה ראש מכל הנבראים, ולכן כל הבריאה נמסרה בידו, אם לקיימם ולהגדיר מעלתם, או להיפוך ח"ו להרוס לגמרי כל הבנין. ומבואר דעיקר ענינה של השקפת יון הוא להשפיל מעלת האדם, ולכפור במעלת נשמתו החצובה ממדריגה עליונה, וסוברים שאין גם את מעלתו של האדם בתיקון כל הבריאה אלא הכל טבע, וא"כ יש כאן התנגדות של יון לעיקר התואר בניו של ישראל, שהוא בנשמתם החצובה מכסא הכבוד.

ד) והנה כבר הבאנו שם מה שמבו' ברש"י על המדרש ובמהר"ל, שמה שגזרו יון "כתבו לכם על קרן השור", הוא לרמוז על חטא העגל, שהוא החטא המורה על הפרדת ישראל מהקב"ה, ושאינם חלק מאלוקי ישראל, ומצאנו בדברי הגר"א שבחטא העגל איכרו ישראל את התואר בניו, והוא בספר "יהל אור" פרשת בראשית, שכתב וז"ל:

כי הנוקבא שהיא השכינה עיקר בניינה הוא בניו דילה, דהיינו נשמות הצדיקים, שהוא התפשטות רוחא דילה, והנה ישראל נקראו בניו למקום שהיה להם נשמת אצילות זה לע"ל, אבל עתה ע"י חטא העגל פרחת מניינהו האי זיהרא עלאה, ולא נקראו עוד בניו כי אין להם נשמתא הנ"ל.

ומפורש בדבריו דבחטא העגל איכרו ישראל את התואר בניו.

אבל עושי העגל שחשבו שכל הנפלאות מוכרחים להיות ע"י האמצעים, שהוא יתברך פועל הרחוק, והאמצעי פועל הקרוב, בהכרח שלדעתם הנפש אינה אצולה מכסא כבודו יתברך חלק אלוק ממעל, אלא היא נשפעת מאמצעיים.

ומבואר דעיקר ענינו של חטא העגל הוא כמה שבאו לומר שהנפש אינה אצולה מכסא כבודו יתברך, ואינה חלק אלוק ממעל, אלא היא נשפעת מאמצעיים.

ולפי"ז מבוארים היטב דברי המדרש שבחטא העגל איבדו ישראל את תואר בנים, כיון ששורש תואר בנים של ישראל הוא משום שהם חלק אלוק ממעל, וכיון שבאו בחטא העגל להפקיע מעלתם של ישראל מלהיות חלק אלוק ממעל, פקע מהם תואר בנים.

ה) ומבואר היטב לפי"ז הטעם שבנצחון על מלכות יון נתיחדו ישראל בתואר בנים, שכנגד מה שבאו יון לבטל מהם מעלת "כי חלק ה' עמו", בא הנצחון על יון להחזיר השראת השכינה בישראל ולהעמיד אותם שוב במעלת "כי חלק ה' עמו", ובוזה העמידו את תוארם של ישראל בבחינת בנים למקום, ולכן נתיחדו ישראל בנצחון על מלכות יון בתואר בנים, וכמטבע התפילה "ואח"כ באו בניך לדביר ביתך", וכלשון הפיוט "בני בינה ימי שמונה".

ו) ובוזה נבוא לבאר דברי הירושלמי, שהביא המקור להא ד"גלו ליון גלתה שכינה עמהם", מקרא ד"ועוררתי בניך ציון על בניך יון", שהרי תואר בנים בא להורות על מעלתם של ישראל בבחינת "כי חלק ה' עמו", שהיא היסוד להשראת השכינה בישראל, וכמו שנתבאר באריכות לעיל (מאמר ו'), ולכן פסוק זה "ועוררתי בניך ציון על בניך יון" המורה את נצחון ישראל על מלכות יון, הוא כמה שהעמידו את תואר ה"בנים" שרצתה יון לבטל מהם, שהרי באו יון להפקיע אותם מלהיות חלק באלוקי ישראל, ובנצחון בית חשמונאי העמידו את תואר "בנים", שהוא מעלת "כי חלק ה' עמו", ומעלה זו היא המורה על שכינה השרויה בישראל בימי מלכות יון, שלא פקע מהם תואר "בנים", ונשארו במעלת "כי חלק ה' עמו", ושכינה שרויה ביניהם.

והנה כבר הבאנו לעיל דברי המדרש באיכה שהביא המקור להא ד"גלו ליון שכינה עמהם", מהא דכתיב "ועוררתי בניך ציון על בניך יון", והוסיף מהא דכתיב בתריה "וה' עליהם יראה" וגו', ומבואר לפי דבריו דבגלות יון היה גילוי מיוחד להא דשכינה שרויה עמהם, וכלשון הפסוק "וה' עליהם יראה", שהוא מורה על גילוי שכינה בגלות יון.

וכן הדברים מפורשים במדרש תנחומא, משפטים אות יז, על הפסוק "הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך":

זש"ה "ואנכי אמרתי איך אשיתך בכנים ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גויים", ואומר "אבי תקראו לו ומאחרי לא תשוכרו". "איך אשיתך בכנים" אמר ר' אלעזר בן פרת אין לשון אשיתך אלא לשון הברלה, אמר הקב"ה, אני ואתם חשבנו שתהיו אתם בני ואני האב, היאך עשיתם להכניס בניי וביניכם אומות אחרות, שנאמר "איך אשיתך בכנים" אין הלשון הזה אלא לשון ברילה, רבי חמא בר חנינא אמר "איך אשיתך בכנים", לשון שנאה הוא, שאהבה גדולה היתה ביני וביניכם, ואתם גרמתם לעצמכם לשנוא אתכם.

ועי"ש במפרשי המדרש שפירשו דברי חז"ל אלו על חטא העגל, ודברי המדרש באו על הפסוק "הנה אנכי שולח מלאך לפניך", כיון "שהמלאך הזה הוא הנגזר עליהם כשחטאו בעגל ונסתלקה שכינה מעליהם", וע"ז אמר הפסוק "איך אשיתך בכנים", שלפי פי' א' "אשיתך" הוא לשון הברלה, שע"י חטא העגל נבדלו מהקב"ה ואיבדו מעלת בנים, ולפי פי' אחר "איך אשיתך בכנים", היינו שאחר שהיו חביבין לפניו שנקראו בנים למקום, באה שנאה המבטלת את התואר בנים.

ולפי"ז מב' בדברי רז"ל אלו שבחטא העגל איבדו ישראל את התואר בנים, וזהו הבי' בפסוק "איך אשיתך בכנים" שאיבדו בחטא העגל את התואר בנים. וזה מב' היטב עם מה שנתבאר, ששורש תואר בנים בישראל היא ממעלת "כי חלק ה' עמו", שהרי כבר הבאנו לעיל (מאמר ו') שבחטא העגל איבדו ישראל את מעלת "כי חלק ה' עמו", ונסתלקה השראת השכינה מהם, וכיון שנסתלקה מהם מעלת "כי חלק ה' עמו" והשראת השכינה מתוכם, נסתלק מהם התואר בנים, ששורשו במעלת "כי חלק ה' עמו", והשראת השכינה בישראל.

ולפי"ז ודאי שכמו שבחטא העגל איבדו ישראל את התואר בנים, גם במלחמתם של יון על ישראל שבאו להעמידם על המצב שהיה בחטא העגל, ולאבד מהם מעלת "כי חלק ה' עמו", באו לאבד מהם גם התואר בנים, הנובע ממעלת "כי חלק ה' עמו".

ויש להוסיף בזה עוד עפ"י המבואר בדרשות הגרי"א חבר בדרוש לפרשת פרה, שכתב וז"ל:

ונראה לפי דרכינו, שגילוי זה של 'וה' עליהם יראה', היה מתוך נס פך השמן שע"י בא גילוי עדות המנורה ששכינה שורה בישראל, רכבר הבאנו כמה פעמים את דברי הפני" במסכת שבת, שבי' ענינו של נס פך השמן, שמכווח חזר בכל שבעת קני המנורה גילוי העדות המיוחד למנורה, ששכינה שרויה בישראל.

והנה כבר הבאנו לעיל (מאמר ג') את דברי רש"י בחגי ב,ו, בבי' הפסוק "כי כה אמר ה' צבאות עזר אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה", וכתב רש"י "ואני מרעיש בניסים הנעשים לבני חשמונאי ויבינו ששכינתי שורה בבית הזה", והרי מכו' בפסוק זה לפי דברי רש"י, דמתוך נס החנוכה זכו לגילוי של שכינה שרויה בתוכם, וזה ענינה של נבואת 'וה' עליהם יראה", שפירשו חז"ל דאזיל על ענין זה שכשגלו ליון גלתה שכינה עמהם, שע"י נס פך השמן בא הגילוי של 'וה' עליהם יראה", המורה על השראת השכינה בתוכם.

ז) ונראה להוסיף דברים בזה, דהנה איתא בגמ' במסכת כתובות דף טו, ב:

ת"ר מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה יוצא מירושלים והיו תלמידיו מהלכין אחריו, ראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעודים בין גללי בהמתן של ערביים, כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה בתי, בת מי את, אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני וכו', אמרה לו רבי זכור אתה כשחתמת על כתובתי, אמר להן לתלמידיו זכור אני כשחתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלף אלפים דינרי זהב מבית אביה חוץ משל חמיה, בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושיין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושיין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה, ולא בידי אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה.

ועי"ש בחידושי המהרש"א, שכתב וז"ל:

אמר אשריכם על שני הצדדים, כי באמת שני ההפכיות הם למעלת ישראל כי כל אומה ואומה יש לה שר ומזל בשמים, משא"כ ישראל שאין להם שום מזל, אבל הם חלק ה' עמו כי יעקב חבל נחלתו, וע"כ כשעושיין רצונו הם למעלה מכל האומות ושריהם, כמ"ש "הבט נא השמימה" שדרשו שהוציא את אברהם החוצה למעלה מכל צבא השמים דאין הבטה אלא מלמעלה למטה, אבל כשאין עושיין רצונו

הקב"ה מסלק שכינתו מהם והם שפלים ונבזים מכל האומות שיש להם שר ומזל ולישראל אין שר ומזל.

ולמדנו מדברי המהרש"א, דגם הצד השני דכשאין עושיין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפילה, מורה על מעלת ישראל, דכיון שזכו ישראל בהנהגת ה' יתברך ולא דרך מערכת המזלות, אינם יכולים לזכות לזה אלא כשעושיין רצונו של מקום, שאז הם מונהגים בטובו יתברך והם למעלה מכל האומות, אבל כשאין עושיין רצונו של מקום ואינם זוכים לקבל השפע ממנו יתברך, אין להם כלום דמצד הטבע אין מזל לישראל כלל.

והנה איתא ב"אדרת אליהו" פרשת בראשית ב,ו, וז"ל:

ובפרקי דר' אליעזר אמר רבזמן שאין ישראל עושיין רצונו של מקום ממים התחתונים הם שותים.

ומבואר בדבריו, רבזמן שישראל עושיין רצונו של מקום הם שותים ממים העליונים, וכשאין עושיין רצונו של מקומו הם שותים ממים התחתונים.

ונראה בביאור הדברים עפ"י דברי המהרש"א שהבאנו, דהנה יעויין בפי' "אור תורה" על ספר "מעלות התורה" להגרי"א חבר אות כט, שכתב וז"ל:

והם ב' בחינות מים, מים שלמטה מן הרקיע שהוא הנהגת הטבע, ומים שמעל לרקיע שהוא השגחה העליונה המסורה לישראל לברם כי חלק ה' עמו.

וזה הביאור בדברי הפרקי דר"א שבזמן שישראל עושיין רצונו של מקום הם שותים ממים העליונים, שהרי נתבאר בדברי המהרש"א, רבזמן שישראל עושיין רצונו של מקום הם זוכים להיות מונהגים ע"י הקב"ה, בבחינת "כי חלק ה' עמו", וזהו המכוון שהם שותים ממים העליונים, שהיא ההשגחה העליונה המסורה לישראל לברם, בבחינת "כי חלק ה' עמו", וכשאין עושיין רצונו של מקום הם שותים ממים התחתונים, דהיינו שהם מקבלים בהנהגת הטבע.

וכן הדברים מבוארים בשו"ת הרשב"א ח"א סימן יט, שכתב וז"ל:

ומ"מ בידן של ישראל הוא, וכמו שאמרו רז"ל אין מזל לישראל, שישראל חלק ה' וחבל נחלתו ואינם מסורין למזלות השמים כי הם למעלה מהמזלות ומה שכתוב "לא לאדם דרכו" כשאינו עושה רצון ה' שאז הוא מסור למזל לפי שעוונותיו הבדילו בינו ובין ה'.

והנה איתא בגמ' ב"ב י, א:

אמר לו, אתם קרויין בנים וקרויין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרויין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרויין עבדים.

ובביאור דברי הגמ' יעויין לרבינו קדוש ישראל מסלנט בספר "אבן ישראל" דרוש ה', שכתב וז"ל:

כי מצד הגוף אנו נקראים עבדים, קנין כספו של הקב"ה שהוציאנו ממצרים, ומצד הנפש אנו נקראים בנים שבאים ממקום האב והנשמה חלק אלוך ממעל, לכך בזמן שעושין רצונו של מקום ומשעבדים הגוף לנשמה אז גם גופם נתקדש ועומד במקום טהרה, משא"כ להיפך כשמטמאים הנפש ומשפילים אותה למדרגת הגוף ראוי להקרא בשם עבד כי ניתק ממקום חיותו.

ולדרכנו דברי חז"ל אלו מבוארים היטב, שהרי נתבאר דמעלת בנים היא מכת מעלת ישראל שהם בבחינת "כי חלק ה' עמו", ולכן בזמן שעושין רצונו של מקום שעי"ז הם במעלת "כי חלק ה' עמו", וכמב' בסוגית הגמ' ביבמות, הם מונהגים בהנהגה העליונה של מים העליונים, שהיא ההשגחה העליונה המסורה לישראל לברם בבחינת "כי חלק ה' עמו", הם נקראים בתואר בנים, וכשאין עושין רצונו של מקום ואינם מונהגים בהנהגת "כי חלק ה' עמו", הם יורדים ממעלת בנים ואינם נקראים אלא בתואר עבדים.

והנה כבר נתבאר לעיל (מאמר ו'), דמה שבאו יון לבטל מישאל את מעלת "כי חלק ה' עמו", הוא משום שרצו לבטל מהם מלהיות מונהגים בהנהגה העליונה המסורה לישראל, ולדרכינו נמצינו למדים שגם מה שבאו יון לבטל מהם מעלת בנים הוא בענין זה, דכשישראל קרויין בנים הם מונהגים בהנהגה העליונה העומדת מעל דרכי הטבע, וכשבאו לבטל מהם מלהיות מונהגים בהנהגה העליונה העומדת מעל דרכי הטבע, באו גם לבטל מהם מעלת בנים, ובנצחון מלכות בית חשמונאי החזירו לישראל את מעלת "בנים", דנתגלה מתוך נס פך השמן שישראל מונהגים בהנהגה העליונה העומדת מעל דרכי הטבע, שהיא מכת מעלת "בנים".

ח) ונראה דענין זה היה שייך במיוחד לכוחם של בית חשמונאי דיעויין בדברי הרמב"ן בראשית מט"י, שכתב וז"ל:

וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בכית שני, כי היו חסידיו עליון וכו', כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה.

ומב' דתוארם של בני חשמונאי הוא תואר "חסידים".

וכך הוא גם הלשון במדרש תהילים מזמור ל':

"ה' אלקי שועתי אליך" בגלות יון "ותרפאני" ע"י חשמונאי ובניו "זמרו לה' חסידיו" אלו בני מתתיהו.

ומפורש דתוארם של בני מתתיהו בישועת יון הוא "חסידיו".

והנה תואר "חסידים" מב' ב"מסילת ישרים", פרק יח, שהוא שייך לאותם שהם בדרגת "עושים רצונו של מקום" וכן הוא בנוסח התפילה בסיום תפילת הלל "חסידך צדיקים עושי דצונך", ומב' ד"חסידך" הם הצדיקים העושים רצונו, וכיון שמעלת בנים באה במהלך של עושים רצונו של מקום, הרי כזה גם היה כוחם של בית חשמונאי שהחזירו מעלת בנים שבאה יון לבטל מהם, כזה שעשו עבודתם במהלך של עושין רצונו של מקום.

ומדוקדק מאד בלשונו של ה"מסילת ישרים" שם, דמעלת עושין רצונו של מקום שייך למעלת בנים, שכתב שם וז"ל:

הנה שרש החסידות הוא מה שאמרו ז"ל אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו והענין הוא כי הנה המצוות המוטלות על כל ישראל כבר ידועות הן וחובתן ידועה עד היכן היא מגעת אמנם מי שאוהב את הבורא ית"ש אהבה אמיתית לא ישתדל ויכוון לפטור עצמו כמה שכבר מפורסם מן החובה אשר על כל ישראל ככלל, אלא יקרה לו כמו שיקרה אל בן האוהב את אביו, שאלו יגלה אביו את דעתו גילוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים כבר ירבה הבן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל ולא ימתין שיצוהו יותר בפירוש.

והרי שהדוגמא שהביא למהלך של חסידות שהוא במהלך של עושין רצונו של מקום, הוא כענין הבן האוהב את אביו שרוצה לעשות רצונו גם כמה שאין מצוהו בפירוש.

וזהו הענין שנקראו ישראל בתואר בנים בנצחון על מלכות יון, וכמטבע התפילה "ואח"כ באו בניך", כי מעיקר הנצחון על מלכות יון, הוא מה שהחזירו בית חשמונאי לישראל את תואר "בנים", להיות מונהגים בהנהגה העליונה, בבחינת "כי חלק ה' עמו".

ט) ונראה לבאר באופן נוסף מה שנתיחדו ישראל בתואר "בנים" בנצחון בית חשמונאי, דהנה יעויין במד"ד פרשת כי תבא ז, ט:

זש"ה "בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך", א"ר יהודה בר שלום, אמר הקב"ה לישראל, אימתי אתם נקראים בני כשתקחו אמרי.

והנה לשון "אמרי" מב' שם במדרש דאזיל אתורה, אמנם מצאנו ברכינו בחיי דלשון זה שייך במיוחד לתורה שבע"פ, שכתב בפרשת בא, יג, א, וז"ל:

ומפורש אמרו רז"ל, "כי מאסו את תורת ה' צבאו-ת" זו תורה שבכתב, "ואת אמרת קדוש ישראל נאצו", זו תורה שבע"פ, וכיארור הלשונות, כי ויאמר מלשון אמרא שהוא שפת המעיל שאדם לוכשו בצד שמאל, וזהו שכתוב "עוטה אור כשלמה" וזהו מידת הדין, אבל וידבר מלשון דבורה, והיא תורה שבכתב, שהיא כוללת מידת הרחמים ומידת הדין, לפי שהתורה שבע"פ נאצלת ממנה וכן הדבורה כוללת מתיקות ועקיצה, כן תורה שבכתב כוללת רחמים ודין.

וכן הוא מבואר ב"אודת אליהו", דברים, לב, א, בכ"י הפסוק "האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי", שכתב רז"ל:

והזכיר דיבור אצל שמים, כי כוונתו במילת שמים על תורה שבכתב כידוע ובה בחינת קול ודיבור, אבל הארץ רומז על תורה שבע"פ, לכן אמר אמרי פי.

ומבו' לפי"ז דכדי שיזכו ישראל לתואר "בנים" הם זקוקים לקיום תורה שבע"פ ונראה בכ"י הדברים עפ"י דברי המבי"ט בהקדמה לספר "קרית ספר", שהבאנו לעיל (מאמר ז) רז"ל:

ותורה שבכתב אי אתה רשאי לומר ע"פ, לפי שבקריאה בכתב מצטיירים סודותיה בצורת אותיותיה, והתורה שבע"פ אי אתה רשאי לאמרה בכתב, להיות גנוזה בנפשותיהן של צדיקים, כי זו היא קדושתן ומעלתן, ואם אומרים אותה בכתב תפחת מעלת הנפשות, כי הדבר הנכתב לא ישאר ציורו בנפש כדבר שלא נכתב שיתקיים ציורו לעולם בנתינת לב עליו שלא ישכח, ותורה שבע"פ היא המבדלת בין ישראל לאומות ועל פיה כרת ברית עם ישראל ולא עם האומות, להיות נפשותיהן של ישראל חצובות מתחת כסא הכבוד ומושפעות ממנה.

וכיון שנתבאר בתחילת דברינו דתואר בנים שזכו ישראל, הוא משום שנשמותיהן הם חלק אלוך ממעל, והם חצובות מתחת כסא הכבוד, לכן שיין מעלת בנים בקיום תורה שבע"פ, שהיא הברית המיוחדת לישראל, שהיא חקוקה בנפשותיהן החצובות מתחת כסא הכבוד ומושפעת ממנה.

ואפשר להוסיף בזה עור דהנה כבר הבאנו את דברי המסילת ישרים שענין "עושיין רצונו של מקום", הוא כענין הבן האוהב את אביו שרוצה לעשות רצונו גם במה שאין מצוהו בפירושו, ואפ"ל דזה ג"כ הענין שבזמן שעושיין רצונו של מקום נקראים "בנים", כי ענין "עושיין רצונו של מקום", הוא כענין הבן האוהב את אביו שרוצה לעשות רצונו, ולכן בזמן שעושיין רצונו של מקום נקראים "בנים".

ולפי"ז אפ"ל דמה"ט שיין תואר בנים ביחוד לעוסקין בתורה שבע"פ, שהרי עיקר ענין זה של עושיין רצונו של מקום הביא ה"מסילת ישרים" מדברי הגמ' ברכות י"ז "אשרי אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו", ומבואר דעיקר ענין עושה נחת רוח ליוצרו הוא ע"י עמלה של תורה, ולכן שיין תואר בנים ביחוד לעוסקין בתורה שבע"פ, שעיקר ענין עמלה של תורה שיין לעסק התורה שבע"פ, וכדברי התנחומא בפרשת נח שהבאנו לעיל במאמר ח', ולכן העוסקין בתורה שבע"פ שהם בבחינת אדם שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו יש להם תואר "בנים", וזהו גם ענין תואר בנים שזכו בחנוכה בית חשמונאי שהיו חסידי עליון והיו בכלל עושיין רצונו של מקום.

והנה כבר נתבאר לעיל (מאמר ה'), דעיקר ענינה של מלכות יון בגזירת "להשכיחם תורתך" הוא להשכיחם תורה שבע"פ, שהיא המיוחדת למעלת ישראל, ונמצא דבאו יון לעקור מישראל תואר בנים שיסודה בקיום תורה שבע"פ, ולכן בנצחון בית חשמונאי שנתקיים כח תורה שבע"פ בישראל, חזר להם תואר "בנים", וכמטבע התפילה "ואח"כ באו בניך לדביר ביתך".

רוח אבות פרק ג חיים קיא

את רעהו חיים בלעו. רבי חנניא בן תרדיון

למעלה מיסוריו יסורו ממנו. וכל שכן אם יצטער על צער המגיע ממנו בשעת חטאו וישוב על חטאו שעל הצער הזה יקבל שכרו כמאמר חכמינו זכרונום לברכה (יומא פו:) זדונות נעשו לו כזכיות לזה אמרו "כופלין לו" על שני מיני הצער הנזכרים לעיל. וזהו מה שאמר הכתוב (ישעיה מ, א): נתמו נחמו עמי וגו' כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה. לא אמר ככל חטאתיה כי אם בכל חטאתיה כי בכל חטא לקחה שתי פעמים על שני מיני הצער אשר נצטערה עליהם. על כל פנים התפלה צריכה להיות לא על צער שלנו כי אם על צער השכינה וכמו שכתוב גבי חנה (שמואל א, י) שהיתה מרת נפש עם כל זה ותתפלל אך על ה' וכמו שאמרו (ברכות לא:) שהטיחה דברים כלפי מעלה רצה לומר למה יגיע לך צער מזה וכן לשבתו של משה דרשו רבותינו זכרונום לברכה (שם לב.) אל תקרי אל ה' אלא על ה'. ועל דרך זה יובן מה שאמרו במשנה וכי ידיו של משה כו' אלא כל זמן שמתכלין כלפי מעלה רצונם לומר לחוש להפגם של מעלה אז היו גוברים ונוצחים. וכן יעצנו התנא הוי מתפלל בשלומה של מלכות שמים ובשלומה יהיה לך שלום:

ואמר שאלמלא מוראה כו'. כי כבר כתבתי כמה פעמים שיראת העונש מועיל שעל ידי זה לא ירא לא מחיות ופתנים. והבלתי ירא מה' מוכן ומוכרח לירא מקטן שבמזיקין. ולכך הוי מתפלל כו' שעל ידי כך לא יבלע איש לרעהו ואחרי זה ישוב הדבר מפני יראת הרוממות:

איש את רעהו כו'. ירצה כי המה יותר גרועים מדגים שבים

קי רוח אבות פרק ג חיים

אם קטן בן שנה אשר לא ידע כי מצואתו לא רוחץ ואיך געזי פנינו אנחנו לבקש כן. אם כן איפוא אין לנו להתפלל רק על צרות כלל ישראל במקום שיש חלול שמו יתברך שמו אשר אך למענו יעשה. וגם בצרות יחיד יתפלל על זה האופן כמאמר חכמינו זכרונום לברכה (סנהדרין מו.) אמר רבי מאיר בזמן שהאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי כו'. וכביכול משתתף הוא בצער של כל יחיד וכמו שאמרו (שבת קמה:): לא די שחוטאים אלא שמטריחים אותי איזה פורענות להביא כו'. כי כביכול זהו לטורח עליו. ולזה כווננו חכמינו זכרונום לברכה (ברכות סג.) כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו ונפש החיים שער ב פרק יב ד' ע"א ע"ב] כי מצטער הוא על צער המגיע לו יתברך שמו מצערו. ובגלל הדבר הזה יקשיב ה' וישמע לו להסיר צערו:

ומה שאמרו כופלין לו כי על דרך זה יצטער האדם על שני מיני צער שגרם לו יתברך שמו כביכול. כי לא לבד בעת בוא היסורים על האדם גרם צער למעלה כי אם גם בעת אשר חטא האדם ואז היה הצער כביכול יותר נעלה. כמו בן המתפתה ביינו ונפל ושבר מפרקתו והוא אינו יודע מאומה מזה כמו שכתוב (משלי כג, לה): הכוני בל חליתי הלמוני כל ידעתי. אך אביו מרגיש תיכף הצער ושלה לדרוש ברופאים אם יחיה מחולי זה וכאשר הרופאים בשרוהו על חייו אך לקחו אותו וקשרו השבר באגד ובקשר אמיץ וכאשר סר יינו מעליו והיה כאחד האדם והתחיל מר צורח על כאבו ואביו מצטער מזעקתו ומקול אנחתו אבל עם כל זה הוא רק קצת צער לעומת הצער הראשון שהיה לו מקודם אשר דאג על חייו. כן ממש הוא תורת חטאת האדם ויסוריו כי בעת יסוריו ותיקון מכתו וקלקלתו אז הוא מרגיש ולא בעת החטא אשר מכתו טריה. אך עם כל זה אם יצטער על הצער המגיע

אומר: שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים, שנאמר (תהלים א): ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה ביניהם, שנאמר (מלאכי ג): אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע, ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים, מנין שאכלו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר? שנאמר (איכה ג): ישב בדרך וידם פי נטל עליו.

שהגדול בולע את הקטן. אבל בבני אדם איש את רעהו אף כי גדול הוא כמוהו (וכן פירש המדרש שמואל):

7 שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים. רצה לומר ביניהם אין דברי תורה אבל לומדין כל אחד בפני עצמו והוא לאות כי כל אחד מתלוצץ על תורת חבירו: L

אבל שנים כו' נדברו. ולא אמרו דברו כי אם נדברו כי אם ילמדו יחד לשם שמים שמה שלא יבין יבינהו חבירו אז אין תכליתו מה שידבר הוא רק מה שידבר חבירו והוא יקשיב מה שלא יבין

ג רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח): פי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר (יחזקאל מא): וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

ולזה אמרו נדברו כי כל אחד נדבר מחבירו וחבירו הוא המדבר ולכך סיים במדרש בשכר זה הקב"ה שומע תפלתו שנאמר ויקשב וגו'. והוא מדה כנגד מדה נגד שעשה אזנו כאפרכסת ושמע דברי חבירו ולא החשיב דברי עצמו לכך הקדוש ברוך הוא גם כן שומע תפלתו:

שלשה שאכלו כו'. יובן על פי הכתוב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין סד). פעור עבודתה בהתרזה. והנה מה כיונו בזה לעשות דבר בזוי כזה לאלהיהם. אך ידוע דברי קדוש ה' מכובד האלהי מורינו הרב חיים וויטאל ז"ל על פסוק (דברים ח, ג): כי לא על הלחם לברו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'. הענין הוא כי ודאי הנשמה אינה ניזונת מהלחם הגשמי. אך בשעה שאמר הקב"ה "תוצא הארץ דשא" וכן כל המאמרות נוצר מהבל פיו יתברך שמו כח להדבר ההוא ומקיים הדבר ובהעדר השגחתו וכחו יעדר גם

מלכד עיר. איזהו עשיר? השמח בחלקו, שנאמר
 (תהלים קכח): יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב
 לך - אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם
 הבא. איזהו מכבד? המכבד את הבריות, →
 שנאמר (ש"ב ב): פי מכבדי אכבד ובני יקלו.

ונעמיק לבאר עוד איזהו חכם הלומד מכל אדם. על פי מה
 שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות נה.) אין הקב"ה
 נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר (דניאל ב, כא): יהב
 חכמתא לחכימין וגו'. ואמרו (ברכות מ.) שלא כמדת הקב"ה מדת
 בשר ודם כו' מדת הקב"ה כלי מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק.
 וצריך להבין אם כן ראשית החכמה ממי יצאה הלא הקב"ה נתן
 לו גם הראשונה ומתחילה מפאת עצמו היה סכל גמור ומכל מקום
 השם יתברך נתן לו חכמה. אך יובן כשנקדים דברי חכמינו זכרונם
 לברכה (שבת לא.): אין להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא יראת שמים
 בלבד שנאמר (דברים י, יב): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל
 מעמך כי אם ליראה וכתוב (איוב כח, כח): ויאמר לאדם הן יראת
 ה' היא חכמה שכך בלשון יוני קורין לאחת הן עכ"ל. נראה כי
 היראה לבדה היא חכמה ובלעדה אין חכמה. ושלמה אמר בחכמתו
 (משלי ט, י): תחלת חכמה יראת ה' ובתהלים (קיא, י): ראשית חכמה
 יראת ה' הנה היראה היא ראשית מעלת החכמה וקצה אחד ממנה.
 והנה כוונת בזה כי הנה היראה אשר גם היא נקראת חכמה בכתוב
 אפשר להשיג מעצמו וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות

לו במה להתגאות. אבל מי שהוא בעל מעלות ועם כל זה אינו
 מרגיש אותם כלל ורוחו נמוכה זה יקרא בשם עניו. ולפי רוב
 וגודל המעלות אשר לו לפיהן ישוב ערך גודל ענותו ואם יש שני
 בני אדם אשר להאחד יש לו שני מעלות ולהשני שלשה מעלות
 אף כי שניהם שפלי רוח בשוה עם כל זה השני הוא עניו יותר
 מהראשון ואם יקבצו כל המעלות באיש אחד ועם כל זה יחזיק
 בענותו התמימה הוא העניו היותר גדול:

והנה כל המעלות שבעולם נכללים באלו השלשה חכמה. גבורה.
 עושר. וזהו שאמרו (נדרים לח.): אין השכינה שורה אלא
 על גבור חכם ועשיר ואף על פי כן הוא עניו. כי הוא העניו
 האמיתי. אבל לא שיהיה עצם מעלות אלו נצרכים לענין השראת
 שכינה עליו. וכמאמר ירמיה הנביא (ט, כב): אל יתהלל חכם וגו'
 השכל וידוע אותי וכנ"ל. וזה שחשב כאן התנא כל השלשה
 מעלות וענוה עם כולם. ואמר איזהו חכם אשר חכמתו נחשבת
 למעלה אם הוא עניו על ידי זה ואינו מחזיק את עצמו בחכמתו
 לכל לראש כי אם הוא לומד מכל אדם אף מהקטן ממנו. וכן
 איזהו גבור שגבורתו נחשבת למעלה אם הוא נכנע ושפל ואינו
 מחשיב גבורתו כי אם לכבישת יצרו ולא יתגבר על חלושי כח
 יותר ממנו. וכן איזהו עשיר אשר יחשב למעלה זה השמח בחלקו
 רצה לומר שאינו מחשיב את עצמו שהוא ראוי לעשירות ולא
 ירום לבבו מאחיו העניים כי אם הוא חושב שחננו ה' בתורת
 חנינה ושמח בחלקו. ועל דרך משל אמר בחלקו. כי האיש אשר
 לא יחשוב העושר למעלה ויסתפק אך כדי צרכו השאר יראה
 לגנוז אוצרות למעלה לחלקם לצדקה ולא יעזוב לאחרים חילו
 כמאמר מונבו כב"ב (יא.) אני גנזתי לעצמי אשר אך זה חלקו
 לעצמו. ובוה ישמח בעשרו:

מושל עליו בכל שעה. ולעולם צריך אדם להרגיז יצר טוב על יצר הרע וידע נכונה כי הוא במצור תמיד וגם כי ינצחנו פעם אחת בנסיון גדול לא יבטח ולא ידמה בנפשו כי כבר נצחו לעולם כי בקל ישוב להתגבר עליו. לכן לא אמר איזהו גבור שכבש יצרו. כי אם יחשוב כזאת שכבר כבשו ישוב להיות חלש והיצר יתגבר עליו על ידי גאונו. רק יהיה תמיד כובש והולך. [ועל דרך זה נראה לי לפרש הכתוב שמביא על זה לראיה ומושל ברוחו מלוכד עיר ירצה עדיין הוא מושלו וכובשו אף שכבר לכדו ולשון עיר הוא על דרך הכתוב בקהלת (ט, יד) עיר קטנה כו' ודי למבין]:

איזהו עשיר כו'. כי הנה העושר והכבוד מלפני השם יתברך אך ידוע מאמר חכמינו זכרונם לברכה (קהלת רבה פ"א פסוק ונתתי) אין אדם מת וחצי תאותו בידו יש לו מנה מבקש מאתים. אך מי ששמח בחלקו ואינו מבקש יותר הוא העשיר מעצמו. ואם יחננו ה' בעושר הרבה ובכבוד הוא לא רדף אחריהם כי אם הם רודפים אחריו כמו שכתוב (תהלים נג, ה): אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי. ואמר השמח בחלקו. כי העושר נקרא תמיד רק חלק ולא הכל כי לעולם לא יהיה לו רק חצי רצונו. והוא שמח בחלק שיש לו ואינו מבקש החלק השני מה שזהו בטבע מי שיש לו מנה כו'.

והנה מדרך העולם שמי שהוא תמיד עני ואביון כשהוא מוצא מציאה גדולה ושלל רב באותה שעה הוא שמח מאוד ומהלל להקב"ה בפיו ולבו שווין. אבל בהאריך הזמן כבר נשכח ממנו הראשונות ואינו שמח בעשרו כלל אלא אדרבה הוא מתאוה ויגע תמיד להעשיר עוד כהנה וכהנה והכל אינו מספיק לו. אבל מי שקובע בלבו תמיד שבכל רגע הוא ועשרו ביד השם יתברך.

וכרגע יכול להיות עני ואביון כמו שכתוב (תהלים מט, ג): יחד עשיר ואביון. מתחדש אצלו השמחה על עושרו בכל רגע כאלו ברגע זו השיג העשירות. וזהו שאמר איזהו עשיר השמח לשון הוה ששמח תמיד בחלקו של עשירות וכנ"ל:

שנאמר יגיע כפיך וגו' אשריך וגו'. כי הנועם הגדול היא השמחה בעשרו. ומי שיש לו רב ומחשיב זה למעט ורוצה יותר הוא מלא יגון. ואם ישמח בחלקו ואינו יגע להעשיר רק מה שצורך לאכילה יגיע כפיך כי תאכל לזה אשריך בעולם הזה וכנ"ל:

איזהו מכובד וכו' כי מכבדי אכבד. רצה לומר אם מכבד כל האנשים ואינו חוקר אם הם פחותים ממנו. כי אומר בלבבו הלא בצלם אלהים המה והמה ברואי ה' וכל מה שכרא לא ברא אלא לכבודו ובהכבדי אותם זהו כבוד בוראם. אם כן המכבד הזה הוא מכבד את ה'. וזהו המכבד את הבריות מפאת היות כבוד ה' בזה וזהו כי מכבדי אכבד:

או יפורש איזהו מכובד וכו'. כי אמרו חכמינו זכרונם לברכה (כתובות יז.) אפילו למאן דאמר נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול. כי ככה גדול כבוד המלך בעיני ה' וכנ"ל. ולזה כווננו מלך הכבוד שחולק מכבודו לברואיו. כי רק השם יתברך יכול למחול על כבודו ומכל מקום כבודו במקומו עומד. ועל פי האלשיך על פסוק ואל מי תרמיני ואשורה יאמר קדוש (ישעיה מ, כה) פירוש אף מי שתדמו אותו לי ונראה לכם שהוא דומה והוא מט"ט ששמו כשם רבו (כמבואר בסנהדרין לח.) מכל מקום יאמר עדיין קדוש לפני. וזהו איזהו

פחד יצחק

תנוכה

מאמר א

7 א. ידועים הם הדברים כי ישנם דברי תורה שניתנו להכתב, וישנם דברי תורה שלא ניתנו להכתב. לכאורה חלוקה זו אינה משתייכת אלא בנוגע להשם תורה בלבד. אלא שיעויין יומא דף כפ דנמשלה אסתר לשהר מה שחר סוף הלילה אף אסתר סוף הנסים, ופריך והא איכא חנוכה, ומשני ניתנה להכתב קא אמרינן. והנה נושאי הענין בכאן הם גופי המאורעות שנעשו לישראל נסים בהם. ובפשימות היה גראה דאין זה שייך כלל לחלוקה דניתנה להכתב, שלא נאמרה אלא בנופם של דברי תורה; ובודאי דחנוכה היא דדברי תורה השייכים לגם חנוכה לא ניתנו להכתב, משום שאינם שייכים לכתבי הקודש. אבל מכל מקום מכיון שחדמיון לשהר וללילה הוא על מאורעות הנסים, שפיר יש לנו הערה מכאן דענין זה של "לא ניתן להכתב", מתפשט הוא מתוך הדברי תורה של הנם אל תוך המאורע של גוף הנם עצמו.

ב. ותפן הדברים כך הוא. "אכתוב לו רובי תורתך, כמו זר נחשבו". מנבואתו זו של הושע למדנו כי כתיבתם של דברי תורה שבעל פה היתה יכולה לפעול ענין של זרות אצל כנסת ישראל. אכתוב לו רובי תורתך, כמו זר נחשבו. ובמדרש המובא בתוספות גיטין דף ס' איתא שעתידין אומות העולם לכתוב להם את התורה, ואם היתה גם הורה שבעל פה נכתבת, היו האומות כותבים להם גם אותה, וממילא היו ישראל נחשבים כורים על ידי זה. וכאשר נעייין בגוף דברי המדרש הזה נמצא, כי מסיום דבריו של המדרש הזה יוצא מפורש, כי זה הוא תוכן הכוונה במאמר הכמים כי לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על דברי תורה שבעל פה בלבד, שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. כלומר כל ברית כוללת בתוכה גם את מניעת השייכות של כל אלה שאינם נכנסים לתוכה של הברית. וגם ברית התורה שכרת הקב"ה עם ישראל כוללת בתוכה מניעת שייכות כזו, והיא היא שלילת כתיבתם של דברי תורה שבעל פה. ויש לנו בזה הדגשה יתירה. כי ברכת התורה פותחת היא בשנים: אשר בהר בנו, ואשר נתן לנו. ומפורש כתב הגר"א כי שנים

הללו מתחלקים הם לשני ענינים לפי סדר הזמנים. הבחירה היא מה שנאמר למשה בשני לסיון ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, והנתינה היא לאחר ארבע ימים בשעת אמירת אנכי השם אלקיך. והנה הברית עם ישראל נכרתה בשני בסיון לפני גוף העובדא של מתן תורה, כמבואר להדיא בכתוב. ומכיון שהברית כוללת בתוכה שלילת הכתיבה של דברים שבעל פה, הרי נמצא כי חך איסורא ד"דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאמרם בכתב" קדום הוא לכל איסורי התורה, ולא עוד אלא שקודם הוא אפילו לגוף המאורע של מתן תורה. ועומק הכוונה בזה הוא, כי איסור הכתיבה של דברי תורה שבעל פה אינו איסור פרמי בין שאר איסוריה של תורה, אלא שהוא קביעות הצורה של כריתות בריתו של הקב"ה עם ישראל. בקיצור, האיסור של כתיבת דברים שבעל פה מהווה חלק של ברית-התורה, הרכה יותר מאשר הוא משתייך אל גוף דברי תורה עצמם.

ג. ומקבלת היא נקודה זו תוספת בחירות מתוך עיון בכללי סודו המשנה ובמה שהורונו רבותינו בביאורם. בתוך כללי סידור המשנה נמצאים כאלה שאינם נראים כלל כמעשי-סידור, כגון אין סדר למשנה, חסורי מיחסרא, עניים במקום זה ועשירים במקום אחר, וכדומה. והורונו רבותינו בזה כי גם לאחר שהותרה כתיבתה של תורה שבעל פה, ומשום עת לעשות הוכרחו לכתבה או לסדרה לכתבה, מכל מקום השאירו כשיעור ידוע כדברים שבעל פה גם לאחר שנכתבו, בכדי שגם הכתב יהא נזקק למוע של הפה, וסוף סוף לא תעמוד הכתיבה במקומה של הקבלה מפה לאוזן. ודברים הללו הם יסוד גדול בסדר עריכתם של דברי תורה שבעל פה על הכתב. ומתוכם של הדברים הללו מכצצת ועולה היא הנקודה שנתבאר לנו למעלה, כגדרו של איסור כתיבת דברים שבעל פה. כי אלמלי היה איסור זה רק איסור פרמי בין שאר איסוריה של תורה, בודאי שלא היה בו מקום לקיום במקצת ומכיון שסוף סוף הותר האיסור משום עת לעשות, שוב לא היה לנו ענין לחזיק בו לפרקים, ולהפעילו לסירוגין. אלא שהם הם הדברים. מניעת הכתיבה של דברי תורה שבעל פה שייכת היא לברית התורה שקדמה לגוף הופעתה של תורה. ועל כן נהי דהאיסור שבדבר הותר משום עת לעשות מכל מקום בכדי שלא לבטל את תוכן צורתה של ברית התורה, נשארה כלליותה של תורה זו גם לאחר שהותר האיסור, וגם לאחר שתורה שבעל פה נכתבה על ספר.

ד. חילוק זה בין כלליות ברית התורה, ובין דיני התורה עצמם, מצאנו לו מקום גם בהלכות מסירות נפש. דסוף סוף זה הוא יסוד החילוק בין מסירות נפש על אותן העבירות הדוחות פקוח נפש, ובין מסירות נפש בשעת השמד אפילו על ערקתא דמסאני. כי על כן מסירות נפש זו של ערקתא דמסאני איננה מסירות נפש על דיניה ומצוותיה של תורה, שהרי האיסור עצמו איננו נעשה לחמור יותר על ידי הכונה שהנכרי מכוון להעביר על הדת; אלא שמסירות נפש זו באה על כלליות יהוד ישראל בעמים, דהיינו על הברית שכרת הקב"ה עם ישראל, שהיא ברית התורה. באופן דמסירות נפש על המצוות בשעת גזרות השמד חלוקה היא ביסודה ממסירות נפש על שלש עבירות שאין פקוח נפש נדחה מפניהן. דבשעה שאנו דנים לענין עבירות ואיסורים פרמיים שבתורה, אז יש לנו שיעורים ומדידות בהיובי מסירות נפש, מה שאין כן בשעה שאנו דנים לענין כלליות ברית התורה, וכגון בשעה שהכוונה היא ההעברה על הדת, או מופקע הוא חיוב המסירות נפש מכל שיעורים, ואפילו אם אין הדבר נוגע אלא לערקתא דמסאני, יהרג ולא יעבור.

ה. והחורים אנו בזה להתחלת הדברים, דחזונו מסוגין דיומא דאפילו בנוגע לגוף המאורע של הנם שייכא חך מילתא דלא ניתנת להכתב, וכי זה הוא באמת נדרו של נם הנוכה שלא ניתן להכתב. כי הם הם הדברים. והחידוש הנמצא במסירות נפשם של דור החשמונאים הוא זה כי מסרו נפשם לא על רצון השם שנתגלה בדיני התורה, כי אם על רצון השם של כלליות יהוד ישראל בעמים, דהיינו על ברית התורה וכנ"ל, — וממילא כך נאה וכך יאה כי מאורע מועד החנוכה יהא מופקע מתורת כתב, שכן כל עצמו של חידוש מועד החנוכה אינו אלא בנקודה זו של מסירות נפש על עבודת יהוד ישראל בעמים, אשר שלילת הכתב היא היא ה"בפועל" של יהוד זה. ופוק חזי דגם כמשנה לא נשנו דיני נר הנוכה, ולא נזכר נר הנוכה כי אם אנב נרא דענינים אחרים; והיינו כמו שהורונו רבותינו דגם לאחר שנכתבה המשנה עדיין חשאיירו בה מקום לצורת תורה שבעל פה, על ידי החיסורי מיחסרא וכדומה; ובנר הנוכה בא הוא הענין הזה לידי השמטה גמורה, מפני שאורו של נר הנוכה הוא האור שניתגלה על ידי מסירות נפש על אורות מניעת כתיבתם של דברים שבעל פה. בכדי שעל ידי זה תתלק יון מלחשיך עיניהם של ישראל על ידי תרגום דברים שבעל פה, כדרך שהחשיך עיניהם של ישראל בתרגומם של דברים שבכתב. ודוק כי לא ניתן להתפרש יותר. עיין מילואים בסוף הספר.

יא אורה שמדליקין עליו בחור ביום וכו'. שם מפורש אכסמאי הייב בנר הטובה א"ר יורה מרים כי הואי כי רב טהרה ממנו כדפי' בנר דנטיבנא אמרנא דהוא ודאי לא נריבנא דקא מדלקי עלאי בניהאי: ואם היה וכו'. כהלכות אי פתח בנר לנפשיה מייחב לאלוקי משום השדא וכו' רביט אפילו מדליקין עליו בחור ביום וכן עיקר דודאי ככה"ל כיון דפתח בנר לנפשיה אי לא מדליק איהא השדא וגדולה מוז אמרו למעלה כהאר שם לה שמי פתחים בשמי רוחות ערביה להדליק מפני השדא ופירש בגמרא השדא דבני מחא דזמנין דחלפי בהא ולא הלפי בהא ואמרי כי היכי דהאי פתחא לא דליק בהאי פתחא נמי לא דליק פ"ב בגמרא שם:

יב מצות הטובה וכו'. שם (דף כ"ג) אמר רב הונא כהניל בנר מטכה כוויין לו בנים כ"ח: ומ"ש רבינו אפילו אין לו מה יאכל וכו'. כדלעיל גמרא דמחא דהכאמר פ' ז' מהלכות חזן ומחא דאפילו עני שנישאל לא יפתח מד' טוסוס והקטע משום פרסומי ניחא וכו"ל כ"ח דעדיף מקדוש היום כמו שיתבאר בסמוך:

הרי

יג הרי שאין לו וכו'. שם ל"ח וקדוש היום ל"ח עדיף משום פרסומי ניחא. וכמו כה"ל שם חס רוחה להדליק ל"ה ובר שבה מהחלה מדליק של חנוכה וכו"ל של שבת שאם הדליק של שבת חמלה כנר קבל שבת עליו ונאסר להדליק של חנוכה. וכבר השיבו עליו הרמב"ן והרשב"א ז"ל ואמרו שאין הדלקת הנר קבלה האוסרת והביאו ראיות לזה ולדרכה מדליק של שבת חמלה דמדיר ועדיף ספרי משום דהוא נר ביהו. ולא מלאטי כדברי רבינו קבלה אוסרת בע"ש ואף לא תוספתא כמ"ש פ"א מהלכות יום"ט. ומ"ש רבינו האיל ושמיה מד"ס סכונה שהקידוש אע"פ שהוא מן המורה אפשר כלא יין כמבואר בטור כ"ט מהל' שבת וכן נהנו טעם זה קנה תפארת ז"ל:

יד היה לפנו וכו'. שם מבואר ל"ח וכו' ביהו נר ביהו עדיף משום שלום ביהו: גדול השלום שמתמיהן של כל הכרכות שלום שגמיר יסא ה' פנו אלך וישם לך שלום:

תם ונשלם תהלה לאל עולם: מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה על היין לקידוש היום הואיל ושניהם מדברי סופרים מוטב להקדים נר חנוכה שיש בו זכרון הנס: י"ד היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקדוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום:

א עור סי' תרע"ג ספ"ג שם: ב טור סי' תפ"א: ג טור סי' תרע"ג:

נגמר ספר שלישי והוא ספר זמנים הלכותיו עשר ופרקיו שבעה ותשעים.

הלכות שבת שלשים פרקים: הלכות עירובין שמנה פרקים: הלכות שביתת עשור שלשה פרקים: הלכות שביתת יום טוב שמנה פרקים: הלכות חמץ ומצה שמנה פרקים: הלכות שופר וסוכה ולולב שמנה פרקים: הלכות שקלים ארבעה פרקים: הלכות קדוש החדש תשעה עשר פרקים: הלכות תעניות חמשה פרקים: הלכות מגילה חנוכה ארבעה פרקים:

ובכאן נשלם החלק הראשון המסיים בשלום. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם:

לחם משנה

שם לפרש פירוש אמר בהלכות דהכי קאמר אי פתח בנר לא מהאי ליה בשיחוף דפרייזי אלא שעל כל פנים צריך להדליק משום השדא והיינו דוקא למי שאין מדליקין בחור ביהו, לזה אמר שרבינו ז"ל מפרש דאפילו מדליקין עליו וכו' דכיון דטעמא משום שלא יתשדווא שאיט מדליק מה לי מדליקין עליו מה לי אין מדליקין:

יב מצות נר הטובה וכו'. כתב ה"ה וכו"ל בנר חמטה דעדיף מקדוש היום. וקשה דמאי כ"ס הוא זה אי אמרינן הטובה עדיף מקדוש היום היינו דמוכסס הוי פרסומי ניחא כדאמרינן בגמרא משא"ל בקדוש היום אכל ד' כוסות דאיכא בה פרסומי ניחא כדכתב ה"ה ז"ל ודאי דהוי כמו חמטה וכו"ל לא היה לו לה"ה ללמוד הדיון מכל זמן אלא מהא דהיו וכו"ל:

הנהרות מיימוניות

בריתא אהא דפרק כירה מותר השמן שברו ושבעתה אסור ור"ש מתיר וכתבו התוס' ח"ל היטה סאי שבא מוח דתניא בנר חנוכה כבה בליל א' מוסיף עליו ליל שני וכו' עד כבה ליל ח' עושין לה מורה בפני עצמה מפני שהוקצת למצותו. י"ל מעלה עשו בנר חנוכה משום פרסומי ניחא דמסתמא המדליק כשירליק רצונו שירליק עד התכנית אבל גבי שבת רצונו שישאר קצת אור שבת, ע"כ:

אלא שמים בשתי רוחות, ע"כ: [ג] אמר ר' זירא מריש הוינא משתחייבנא בפרייזי, ע"כ: בשאלות דרב אחאי פירש וישלה נר חנוכה שכבה בליל ראשון מוסיף עליו שמן ומדליק בליל ב' ליל ב' מוסיף עליו בליל ג' ומדליק וכן עד ליל ח' ליל ח' עושין לה מורה קמנה בפני עצמה ושורפה. וכן כתב רבינו שמהה והכי ראייה לדבריו ולא דמי לשירי מצות הנורקין כיון שהוקצת לשריפה וכן התוס' הביאו דבר זה בלשון

נגמר ספר זמנים בס"ד:

מפתח לספר הרמב"ם ולפרקיו

ספר שלישי והוא ספר זמנים

הלכות שבת

פרק א יבאר לישבות ממלאכה ביום השביעי. דבר שאיט מחסין זו והמקלקלין פסוקין. מלאכה שאינה נריכה לעופה. ודיון מלאכה שמשלוח שמים: **פ"ב יבאר** שרדיוין את השבת מפני הסכנה. היולדה אם היא בסכנת נפשות. ואם מקלקלין סיקוח נפש בשבת. המהלך במדבר ולא ידע מתי יום שבת. עכו"ם עגרו על עירומה ישראל. ודיון פטינה המיטרפת בים. ואם ממריעין על הדבר בשבת:

פ"ג שמותר להתחיל מלאכה בערב שבת. והסמנת חמין בע"ש גזרה שמה יחסה בגמלים. אם עושה מדוכה מנעוד יום. כעמנו פת בפתור עם משכה מה דיעו:

פ"ד יבאר דיון המוסיף הבל: **פ"ה יבאר** הדלקת נר בשבת חובה. והסמנת והפמילות. שצריך להדליק נרות היולד. ופירוש בין השמשות. אם קורין לאור הנר וכו'. דין מקיעה בע"ש: יבאר

ר"ע מברמגורה

עקביא בן מהללאל פרק ג אבות

תוספת ו"ט צה

ציונים

סיד להבנת שתיקה פ"י
 שנינו בנורארה
 (מעשרות סיני לעשרה)
 כתיב לתם ותי תוי"ט
 יד חבוב אדם שגברא
 בעלם טוה טלוט
 בעלם אלהים

תוספות חדשים
 יג בחי"ם ד"ה סבורת
 כו. אל הכ"ט כ"ו כ"ט
 דין דף ד"ב - איהא כדרי
 הא פלו מדיין
 יד בחי"ם י"ה רבוב
 כ"ה הקי"ט גר הושב כו
 וזה תקבל אהה טתי
 שלש מרים (המ"ט):

ראשון לציון
 יג ח"מ ס"ה מעשרות
 סיני לשש טוה"כ"ו וזאל
 פירש טי' למען למד לנהיה
 חסד ד' אל"ף ע"ה ענין
 מסופת קרובין ליד ט"א
 ד"ה אל:

באורי הגר"א
 מעשרות כ"ו כ"ט כ"ט
 דהש"ט (י"א) עבר
 בט"ל שפעבר כו' וזמתי
 זה וגו' נדרים טו
 כ"ה (הבלים ק"ט) טעמתי
 וארקהט וגו' וכ"ה ט"ק
 נדרים (ח ע"ה) נגוד
 עבר וזמתי (נוה ג') ה
 י"ב ט"ו וגו' וזמתי (נוה
 כ"ה פ"ז אה"ה)
 לגוד טעמתי כו' ט"ה טעמתי
 טו' כ"ה טעמתי (י"ה טעמתי)
 טעמתי טעמתי וכן טעמתי
 שוכן טעמתי ידע דתי
 וגו' אהה טעמתי טנון

קטנים
 פ"ג יג בחי"ם ס"ה
 בסדרת וכו' אל
 המ"ט וכו' נהיה דרייתו
 כך הרמב"ם לזה לפ דתי
 הכמה דורתי לזה נדתי
 דמחצה טעמתי ולא טעמתי
 כ"ה כ"ה דעשה כתיב
 דבר נקטיעה המועדות
 טו' למען אלל זוכר אלל
 כתיב ח"ה אלל המועדות
 מ"ט מדיין ט"ל כ"ה טעמתי
 רו"ה טעמתי לזה יעברו
 כ"ה ידע טעמתי טעמתי
 המ"ט המ"ט מדיין טעמתי
 חז"ל לזה טעמתי כוון טעמתי
 הגרי טעמתי וכדומה
 כדרי כ"ה וכ"ה טעמתי
 כ"ה קדוש טעמתי וליכ
 נהכ"ט כ"ה טעמתי
 לכדון מ"ט טעמתי
 האית טעמתי מה טעמתי
 אהו טעמתי טעמתי טעמתי
 טע טעמתי טעמתי טעמתי
 או כוה זמן טעמתי טעמתי
 וזה דן טעמתי מדיים
 (ט"ל)

שם ר"ה סיני וכי
 דתיי כו וכו' וענין חייט
 רחיטי טעמתי טעמתי
 דה"ה לזה קתמ טעמתי
 כיג נהכמ כמו טעמתי
 ולמיל

לתורה. המבורח שמטרו לט חכמים בהכרות ויתרות שבוזרה
 הם גדר וחוק לתורה שבכתב. שעל ידיהם אנו מבינים כמה
 מלות ארך יעשו אותם. כמו בסכת בסכת בסכות שנים חסרים
 ואחד מלא שממנו אנו למדים להכיר סוכה בנ' דפנה וכן
 מועדי ה' אשר תקראו אתם שנתכח
 חסר בנ' מקומות. ללמד אתם אפילו מעשרות. סיג לעושהו. נדרים סיג
 שוגנים אתם אפילו מזידים אתם אפילו לפרישותו. סיג לחכמה שתיקה טו:
 ← מוטעים: מעשרות סיג לעושהו. ליד הוא היה אומר חביב אדם טו) שנברא
 דכתיב עשר תעשר. [תעניי פ"י] עשר
 בשכיל שחשטער: נדרים סיג לפרישות. בזמן האדם מהחיל
 בפרישות ומחירא שלא יעבור. מקבל עליו בלשון נדר בלא יעשה כך
 וכן. וע"י כן הוא טבש אח' ילכו: סיג להכמה שתיקה. במה אנו
 קיימין אז בשתיקה מדברי תורה הרי כבר כתיב והגית בו וגו'.
 אז בשתיקה מרשלות ולשון הרע וקללה דאורייתא ניתנו. הא
 אינו מדבר אלא בשתיקה מדברי הרשות שבין אדם לחברו שיש
 לו לאדם למעט הדבור בהם כל מה שאפשר. ועליהם אמר
 שלמה

לחכמה כי אם השתיקה בלבד. ולהכי הני סיג קודם. כלומר סיג
 סיג לאותו דבר. מ"מ יש לאותו דבר ג"כ סיג אחר מלבד זה:
 (משלי י"ז) גם אייל מחריש חכם יחשב. ומכיון שהאייל כשמחריש יחשב לבדם.
 לעיל מיניו כתיב חפך חמרו יודע דעת יקר רוח אדם חבוטה ועליה קאי גם אייל וגו' ולפי שלשון המשנה סיג לחכמה. ימח
 ליה להר"ב למינקט קרא דכתיב ביה חכם: יד חביב אדם שנברא בללס אלהים עשה את
 האדם. פירש"ט חביב אדם שנברא בללס. לכן מוטל עליו לעשות רטון קוטן. ע"כ. ובכל אדם אמר ר"ע. וכמו שהיה הראיה
 שזמנו הביא שהוא נאמר לבני נח לא לבני ישראל לבדם ור"ע לזכות אלה כל אדם חף לבני נח. ומאמר מלא אמר הרמב"ם
 בפ"ח מהלכות מלכים [הלכה י]. וז"ל אדם משה רבינו ע"ה מפי הגבורה לכוף את כל ברי' העולם לקבל מלות שנלוטו בני נח.
 וכל מי שלא יקבל ירגו והמקבל אותם הוא הנקרא גר הושב בכ"מ וכו' כל המקבל שבט מלות ומהר לעשוהו. הרי זה מחסדין
 אומות העולם ויש לו חלק לשה"ב. והוא יקבל אותן ויעשה אותן. מפני שהיה בן הקב"ה בבורה. והודיעו ע"ה מרע"ה שבני נח
 מקודם נלוטו בהן. אצל אדם עשאו מפי הכרע הדעת אין זה גר הושב ואינו מחסדין אומות העולם. ולא [ג"ג אלף] מחמיהם. עכ"ל.
 ומעשה אלו חמה למה זה רחוקה הדרך מן המפרשים ולא ראו ללכת בה לפירש דברי ר"ע שאמר מאמריו כלפי כל אדם כי אם
 לישראל בלבד. וגם כמאמר הר"ב ז"ל אתם קרויים אדם וכו' והרי זה ר"ע על דרש. וזוה נכסכו בדוחק ענין הללס. ובפי' הרבוב
 הדביא לראיה. אצל בשני זו הדרך דרך סוללה ומרווחת כי בא ר"ע להישיר לכל ברי' עולם כאשר נלוטו מפי מרע"ה כדברי
 הרמב"ם. ואם כן אמר חרב ל"ג בפשיט דברים. להמציך ללם אל רטון קוטן ופירש טו"ט. יזכרם לטובם.
 וזהם חביבים שנבראו בללס להורות נהן בללס. כי זאת הורה האדם לעשות חוקן אלהים ומשפטיו מלך אשר הוא נזה כדברי
 הרמב"ם דהואיל שחבבו לבראו בללמו. לכן מוטל עליו לעשות רטון קוטן כפירש"ט. והשאה אחי בפיר דנקט לכה קרא. הע"פ
 שיש כמה מקראות הקודמים אלו שאמר נעשה אדם בללמו. אצל זה המקרא הוא נאמר גבי המלות שנלוטו בהם. לכה הביא
 לזה הכוונ שכן אמרו הש"י בטעם המלטה אשר נזה אותם כי בללס אלהים עשה את האדם ולבני נח נאמר הכוונ. ולבני נח
 אמר ר"ע דבריו הללו. ואח"י נמי שפיר שאמר שנברא בללס. וחבר הנאמר שהוא אלהים הנאמר בכדון. ואילו גבי בניס אמר
 שנקראו בניס לתקום. והייט טעמא שזו ג"כ מדברי התוכחה להוסיחם ולומר שהם נבראו בללס ובזיזה ללם נבראו בללס
 לאלהים כלאמר שהבריאה היהו בללס הואיל והינם מקיימים מצותיו ואע"פ שאם מקיימים איהם מקיימים מצי' אצל לרין
 נזה אותם אלהים. הנה הם חסרים מחומר ללם אלהים. ועוד מענין ללם בעלמו שהוא כפירוש הרמב"ם בהלכות ספר המורה שהוא
 ההשגה

הפביר למולך.
 זה פשוטו של
 רוב אחר מגלה
 כפרהכוא ביד
 פנים: אע"פ
 ע"שים טובים.
 ואחד מעבודתו
 שם טבאו עליו
 אין לו חלק
 חזר בהשגה
 נר טעמוהו כעני
 לראש. לפני
 גראש בישיבה.
 ולכמה לפניו
 וח אונק לרין
 ובישוב: והיו
 ועמוד בטמחה.
 ר הו קל לראש
 יך. ובקוביך
 שאורת סיג
 לתורה
 בטמחה. מקבל
 ר זמן מקבילה
 ר אומר פנטי
 גיל לבוא לבנת
 הרמב"ם:
 המכנה הוחה
 מדגילין בהרגל
 יאין לירי ערוה.
 אפי' מוטעים.
 נגמ'

אדם שהוא לך
 ק החביב א"ע
 ה"בך כ"ב
 יו הוא כל כך
 לא הרגים לו
 ס"ב כ"א ב:
 ובמחה, למען
 ילי לבוא לבנת
 ק לרעהו אהיה
 אהי אני [משל]
 ודו אפ"ש ר
 איהם שא"ה בני
 טעמתי מלחבות
 כסופו כשאפער
 וזה המור לו
 ח. אלס
 והחבירו יד
 ומרה כענינה.
 יטבר ר"ב סיג
 וצחק השכיפה
 בטעמתי ההלה
 והט' ה'. אלל
 הפך השמחה
 התמו הנורה
 ס ה אדם

תקג בראשית לח וישב אונקלוס

וּפְתִילָהּ וּמִטָּה אֲשֶׁר בְּיָדָהּ וַיִּתְּנָהּ לָהּ
וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַתְּהַר לּוֹ: י וַתִּקֶּם וַתֵּלֶךְ
וַתִּסַּר צְעִיפָהּ מֵעַלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי
אֲלֻמְנוֹתָהּ: כ וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־גְּדֵי
הָעֵזִים בְּיַד רַעְיוֹ הָעֵדְלָמִי לְקַחַת
הָעֶרְבּוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מִצֵּאָהּ:
כא וַיִּשְׁאַל אֶת־אֲנָשֵׁי מְקַמָּה לֵאמֹר
אֵיךְ הִקְדַּשְׁתָּהּ הוּא בְּעֵינַיִם עַל־הַדְּרָךְ
וַיֹּאמְרוּ לֹא־הִיְתָה בֹזֵה קִדְּשָׁהּ: כב וַיִּשְׁב
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר לֹא מִצֵּאָתִיהָ וְגַם
אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הִיְתָה בֹזֵה
קִדְּשָׁהּ: כג וַיֹּאמֶר יְהוָה תִּקְחִלָּהּ פֶּן
נִהְיֶה לְבוֹז הַנְּהַ שְׁלַחְתִּי הַגְּדֵי הַזֶּה

לקט בהיר

נקרא פחיל בשביל הנזירות (רא"ם), ומן הסתם היה מלוכס
בטליח ותפילין כדח וכדן ומן לה טוליה גדול ששאלה ונשאר
עליו הטליח קטן (בר"א): ב אין ספק שפי' ומהר לו
והסר ממנו, והכוונה שמתאר שלא הימה חסר אשמו
מיוחדת העד הכתוב שלא הימה ההריון מאיש אחר או
אפילו בשוחפות חו"ש, אבל מדשינה לכתוב ומהר לו ניתן
לדרוש שהיו דומין לו, ומדחסם ולא אמר כמה, הרי זה
אומר ככל, בין ברוחניות ובין בגשמיות (מהר"א): כא
כמו הקודש המקודש ומיוחד לשמים ומובדל מזכרי חולין,
וכמו אשה המקודשת ומיוחדת לבעלה ומובדלת מכל אדם, כן זונה מקודשת ומיוחדת לדבר זה ומובדלת מדרך האנושי

וּשְׁשֻׁפָּה וְהוֹמְרָה דִּי בִידָהּ וַיִּהְיֶה
לָהּ זַעַר לְיוֹתָהּ וְעַד־יָאֵת לָהּ:
י וְקָמַת וְאַזְלַת וְאַעֲדִיאת עֵיפָה
מִנָּה וְלִבְיִשְׁתָּ לְבוּשֵׁי אֲרַמְלוּתָהּ:
כ וַיִּשְׁדַּר יְהוָה יָת גְּדֵיָא בַר עֵזִי
בְּיָדָא רַחֲמָה עֵדְלָמָאָה לְמַסַּב
מִשְׁכּוּנָא מִדָּא רֵאֲתָתָא וְלֹא
אַשְׁכַּחְתָּהּ: כא וַיִּשְׁאַל יָת אַנְשֵׁי
אַתְרָה לְמִימַר אֲן מְקַדְּשָׁתָא הִיא
בְּעֵינֵין עַל אַרְתָּא וְאַמְרוּ לִית
הָבָא מְקַדְּשָׁתָא: כב וְתָב לְיוֹת
יְהוָה וַאֲמַר לֹא אֲשַׁכְּחִיתָהּ וְאַף
אַנְשֵׁי אַתְרָא אָמְרוּ לִית הָבָא
מְקַדְּשָׁתָא: כג וַאֲמַר יְהוָה תִּסַּב
לָהּ דִּיקָמָא נְהִי לְחוּף הָא שְׁדִרִית

רש"י

עבעת שאתה חותם צב, ושמתך שאתה מתכסה
צב: ותהר לו. גבורים כיוולא צו"ס, לדיקים כיוולא צו
(צ"ס): כא (כל) הקדשה. מקודשת"ם ומחומנת לזנות:
כב תקח לה. ויהי שלה מה שבדכ"ס: פן נהיה
לבוז. אם תבקענה עוד"ם יתפרסם הדבר ויהיה
גנאי, כי מה עלי לעשות עוד"ם לאמת דברי: הגה
שלחתי הגדי. ולפי שרימכ יהודה את אביו בגדי
עזים"ם שהעביל כתנת יוסף בדמו רמוכו גם אותו*
שפי' טעמיהו יום חוה

אונקלוס בראשית לח וישב תקד

וַאֲתָהּ לֹא מִצֵּאָתָהּ: יב וַיְהִי | בְּמִשְׁלָשׁ
יָדָיִם וַיִּגַּד לְיְהוָה לֵאמֹר זָנַתָּה
תָּמַר כִּלְתָךְ וְגַם הִנֵּה הָרָה לְזִנּוּנַיִם
וַיֹּאמֶר יְהוָה הוֹצִיאֶנָּה וְתִשְׁרָף:
כה הוּא מוֹצֵאת וְהִיא שְׁלַחָה אֶל

רש"י

בגדי עזים (צ"ס): כד) במשלוש חדשים. רובו של
ראשון ורובו של אחרון והמלעי שלם (צ"ס), ולשון
כמשלש חדשים כהשתלש החדשים"ם, כמו (הסתר ט'
י"ט) ומשלות מנות, משלות ידם (שפי' י"ט י"ד), וכן
תרגום אונקלוס כחלתות ירחיא: הרה לזנזניב. שם
דבר, מעוצרת"ם, כמו (שמות כ"א כ"ב) אשה כרה, וכמו
(שיר"ג) צרכ כחמה: ותשרף. אמר אפרים מקשאה
משום רבי מאיר בחו של שם היתה"ם שהוא כהן
לפיכך דנוכה"ם בשריפה (צ"ס): כה) הוא מוצאת.

לקט בהיר

שלחתי גדי, לזה אמרו חז"ל שהכתוב מראה לנו ששלחו
ימצדך לשלם מדה כנגד מדה (ג"א): ב) פי' אם יאמר
הכתוב שלשה חדשים פירושו ג' חדשים שלימים, ואם יאמר
הכתוב שלשה חדשים היה פירושו שלשה ולא שלשה ממש
דהיינו ע"ז ימים ב' חדשים שלימים והג' רובו ככולו, אבל
מאומרו משלש כמ"ס וכלא ה"א אין פירושו מספר ג' אלא
פירושו שהחדש משתלש ג' פעמים, ומציא ראה מאונקלוס
שאינו מפרש כחלתא ירחיא אלא כחלתות ירחיא, וכן ראה
ממשלות מוטם שכלא מ"ס הוא שלימות, שם דבר, ועם
המ"ס פירושו פועל, אדם ששולט, וכאשר הוסיף עליו הכ"ף
הדמיון פירושו שכל השלש חדשים חסרים, כלומר לא עבר חדש א' וז' ג', אלא כחדש א' וכב' וכו', והוא שאמר הראשון
והשלישי הם רק רובו ולא כולן והאמצעי אי אפשר להיות חסר, דהיינו ס"א יום, ט"ז וחז' ל', ט"ז וחז' ס', אך הכל ס"א, זה
אחי שפיר כי העיבור ניכר בשלש ימי כל העיבור, וימי עיבורה של תמר הימה ו' חדשים ויום א', א"כ שלישו מעט יותר מב'
חדשים (רא"ם): ב) פי' הרה היא, וחסר מיכה היא, ואינו פועל לומר עשמה הריון, שא"כ היה לו לומר הרמה, ואין זה
כמו צאה שזה קמה כי שם שורש המיכה צלא ה"א שב קס צא ונימוסף צהס ה"א לשימוש נקבה, אבל שורש מיכה זו הרה
צה"א וצריך להוסיף ה"א שני לשימוש הנקבה ולהסוך ה"א אחת למי"ו, כמו קנה עשה וזה שנעשה מהם קנתה עשמה וזמה,
ודרך רש"י לקרות את זו שם דבר הגם שהוא שם מואר, כי מואר דבר הוא, והכוונה שאינו פועל, וצריך לפרש זאת וגם
להציא ראיות שאל מטעה מלשון הכתוב שאמר מיכה "וגם" שפירושו שעשמה ב' דברים וזמה וגם עשמה הריון, לא כן הוא,
אלא פי' הכתוב וזמה וגם מעשיה עשו פירות והנה היא כבר הרה (רא"ם): ב) לאו דוקא כמו ממש שהרי רש"י סבר
במקום אחר שקטנה הימה וממיתה שם עד עמה יותר מי' שנה, אלא צמ צמו או צמ צמו (רא"ם): ב) אין הכוונה
לפרש למה דונה במיפה, שהלא מה שאמר הכתוב וצמ כהן וכו' באש פשרף אינו צפוייה אלא בצרוסה והיא אשת איש

אור החיים

כד. הוֹצִיאֶנָּה וְתִשְׁרָף. הבעט משום דבית דין
של שם גזרו על זנות עם
האזמות כאומרם בע"ז דף ל"ו, ומשמע אפילו אין
שם איסור ערוה לא האסורה לבני נח ולא האסורה

אור בהיר

צא) שהרי חסר אלמנה פנויה הימה, והגם שהימה זקוקה ליבם, זו אינה נקראת ערוה, שהרי היא רק בלאו ולא בשריפה. צב) משום מגדר מלתא. צג) פי' שאינה ממשפחת שם. והראוי א"ת אמרי דוד קמ"ז שהקשה מרש"י פוטה ר' ד"ה יומנה שמשם נראה שכלנו אינה מותרת לו משום יבם, ובה זכה דברי רבינו, ומסיק שהאלמה הוא כמו שכתב רש"י שם שממר קטנה הימה וקדושי ער ואזן לא כלום, ועמדתו משתומם, וכי יעלה על הדעת שרבינו יסבור שכלנו אחר מיתת צו מותרת, וכי זו היא מצות יבם שאמרה

תקו בראשית לח וישב

על-כן לא-נתתיה לשלה בני ולא-יסקף
אוסף עוד לדעתה: כי ויהי בעת לדתה והנה
תאומים בבטנה: כי ויהי בלדתה

לקט בהיר

אונקלוס

לא יקבחה לשקה ברי ויא
אוסף עוד למדעה: כי ויהי
בעדן דמילדה והא תימין
במקעה: כי ויהי במילדה ויהב

רש"י

ומשבע יכודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל: כי
על כן לא נתתיה. כי דקין עשה על אשר לא
נתתיה לשלם בני: ולא יסקף עוד. יש אומרים לא
הוסיף ל"י (הוי"ו), ויש אומרים (סוטה טז) לא פסק
(והצירו גבי אלדד ומידד (גמ' י"א כ"ה) ולא יספו
ומתרגמיין ולא פסקו: (כו) בעת לדתה. וברצקה
הוא אומר (כ"ה כ"ה) וימלאו ימייה ללדת, להלן למלאים
וכאן לחסרים (כ"ה): והנה תאומים. מלא, ולהלן
תומס"י חסר, לפי שהאחד רשע, אבל אלו שניהם
היתה בידם שבת קול אמר זאת (מהרש"א): (ג) דבר
זה מוצא כנמה מקומות, שבהם שמיים "כן" פירושו "אשר", שאל"כ יהיה פירושו המאמר שנמכוון לא נחמיה לשלה כדי
שאזאז אני יהודה אליה, וזה אינו אמר, והיה נכלל במצינת דקה ב' דברים דקה בדבריה שחוטם זה שלי הוא כ"ל ודקה
במעשה, ועל זה קוצב נתינת טעם של "כי": (ד) זהו פשוטו כי כן משמש מינה זו ברוב מקומות, ורבותיו בכוונה
אמרו ההפך שגם מנינו פירושו מינה זו כן, ופירושו שם בכוונה כיון שידע זה שהיא דקת (פי' ואינה קטלנית) ולשם שמים
נחמונה (ואינה זוה) עכ"ל ולפיכך אין טעם לשלמה (רא"ם): (ה) כבר כתבנו צ"ל מולדות שאין חסרון האל"ף חסרון,
אלא הכוונה על חסרון היו"ד שעל ידי זה הכתוב היא לשון יחיד עיי"ש:

אור החיים

יכודם לא ידע כי כלתו היא ובחזקת גויה היתה
וצא עליה ועבר על גזירת בית דינו של שם"י והוא
אומר דקה ממני. זה הוא שיעור הכתוב דקה
בדבריה וממילא דקה דינה ועוד לה שהיא יותר
ממני בדקויות מטעם שכתבתי. ולא נתחייב יכודם
על הולדתו שצא עליה בחזקת גויה כיון שכפי
האמת לא גויה היתה, ודבר זה דומה למתכוין
לאכול חתיכת חלב ועלה בידו חתיכת שומן"י. ואם
תאמר סוף כל סוף בשעת מעשה שבחזקת גויה צא
עליה למה עבר על גזירת בית דין. לזה כבר תרנו

אור בהיר

ו"ל, עם כל זאת מיותרת הוא, שבמצינת דקה נכלל הכל, שהרי היא אמרה אשר אלה לו אנכי הריה, ועל זה אמר דקה. (צ"ה) הגם
שבכוונה דף "אמר לה שמה נכרית את אמרה ליה גזירת אני, עכ"ל אינה נאמנת בדבריה לבד, ובפרט מופקרת כפסחה פניה, או
אפשר שהפקדה היתה שהיה דוקא ממשפחת שם ולא מהני שחגיגרי. (צ"ה) הגם שבדקויות פ"א איחא שרין כפרה, זה דוקא
בני"ד של מעלה, אבל למטה דלא שאין עושין אותו, וכאן המדובר בני"ד של שם. (צ"ה) מלשון הוא משמע שעל כן לא נתנה יהודה
לשלה כדי לקחתה לו לעצמו, בחמיה.

אונקלוס

דיליה מנה אנה מעדיא ואמרת
אשתמודע בען קמן עוקתא
ושושפא וחוקרא האלון
כי ואשתמודע יהודה ואמר
זקאה מני מעדיא ארי על כן

רש"י

להשקף*: והיא שלחה אל חמיה. לא רתח
להלצין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר
אלה לו, אמרה אם יודה מעלמא* יודה ואם לאו
ישרפני ואל אלצין פניו, מכאן אמרו נוח לו לאדם
שיפיל עצמו* לכבשן האש ואל ילצין פניו חצירו
ברבים (סוטה י"ג) הבר נא. אין נא אלא לשון
צקשה"י, הכר נא (פני) בוראך (ביר - סוטה טז) ואל
תאבד ג' נפשות: (כו) צדקה. בדבריה"י: ממני.
היא מעוברת, ורז"ל (סוטה טז - ב"ר) דרשו שילאה צת
קול ואמרה ממני ומאתי ולא בדברים, לפי שהיתה
לנועה צבית חמיה גזרתי שילאו מומה מלכים,
שיני נוסחאות ילשר. יודה מעבור. שיפילתו.

א"כ הוא מלשון (איכה ד' י"א) ויח אש בציון) לומר שהיתה ראויה לשריפה עכ"ל, וכן כתבו התוס' ב"מ נ"ט, וגם על פי
פשוטו, שאל"כ אלא מולאת סתם או לדבר אחר למה כתב הכתוב פרטי דברים שאין לנו שום נפקותא, אלא ודאי לומר שעד
שלא מולאת לא אמרה כלום, שלא יבא יהודה לבזיון, וגם אחר שראתה כי נפשה היא ועוד מעט והנה היא שרופה ג"כ לא
ביזה אותו, ודוקא מכאן למדו חז"ל לומר עד כדי כך שיפיל אדם את עצמו וכו' (נח"י): (לא) ומה שרין צקשה הלא
בסימנא תליא מלתא ובטביעת עין, אלא ודאי צרי היה אלה שכי, והצקשה היא שאל תכתש ומכיר בוראך לא התפנים, שאם
תכתש במעשה ובתפנים תועיל לך ההכחשה שאין עדים במעשה וגם בתפנים מי יעוד שיהי עין, אבל בהריגת ג' נפשות לא
תועיל ההכחשה לפני בוראך היודע ועד (מהרש"א), עוד אפשר שיכולה היתה להוכיח הדבר מן התפנים ובפרט החותמת
שהיתה שמו עליו, אבל לנועה היתה שידה צלי הכרת רק מפחד בורא ב"ה שבאופן זה לא יכלם, אדרבה תפארת יהודי יהיה
לו שהודה ולא בוש, משא"כ כשתכריחנו להודות יבוש ויכלם וזאת לא רתח כלעיל, וידעה שתאומים לה הגם שלא הרגישה
עדיין במשלה חדשים, כי אשה חכמה ובעלת מדריגה היתה וידעה שעליה להביא בתורה ב' השמות מתוקנות כבוד הנגלל
ער ואונן, גם ידעה שיהודה הוא מלך ומלכים היא טוענת כדאיתא בני"ר, ומה שאמר הכתוב ויהי בעת למה והנה תאומים,
פירושו שאו תפרסם, משא"כ רבקה תפרסם מקדם (ד"ד): (לב) הוסיף מינה זו כדי שלא תקשר מינה דקה עם מינה

אור החיים

צה גם כן איסור ערוה כי כלתו מותרת לבן נח.
ולפי דבריהם (סוטה י"ג) שאמרו ולא יסף לדעתה
שלא פסק ממנה עוד הרי זה מגיד כי האב היה
שעם יהודה ונתה היא יותר דקת מיהודה כי
מינה לכלתו:

אור בהיר

חורה, והדברים פשוטים שינום זה הוא ענין לאסוף את קרובו היתה אחר שנתארמלה, וכמו שראינו אצל בועז שהיה מנהג וחוב
עליהם של היחור קרוב גאל אותה להקים שם המם, ולכן נקרא "בוס", ולענין איסור ערוה פשוטא שכדאי הוא מאור עיניו רש"י
למקור עליו אפילו שלא בשעת הדחק. (צ"ד) חתם ממני מיותרת, כי הגם שאמר שחסר כאן חתם מעוברת, וכמו שפירש רש"י

תקה בראשית לח וישב

חמיה לאמר לאיש אשר-אלה לו
אנכי הרה ותאמר הפרנא למי
החתמת והפתילים והמטה האלה:
כי ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני ברי

לקט בהיר

כדאמריין בסנהדרין, ותמר אלמנה פניה הינה זקוקה לינם
היה בלא אפי' אחר מתן תורה, אבל אין המדובר כאן
ממינה בכלל, כי חייבת מינה הינה לפי שנתה עם גוי פי'
אשר לא מרעו שם שם, שכן גזרו בני"ד של שם להמית על
זנות גוי משום מגדר מלחא, אלא הקושיא היא למה במינה
חמורה בשריפה לזה חירץ כמו שזכרנו בדיני תורתנו הק'
שדין צת כהן חמור משאר נשים לפי שאת אביה היא מחללת,
כמו כן עשה יהודה לנועה בשריפה שחללה כבוד הכהן
הגדול שם בן נח (רא"ם), ולשון רש"י מורה על זה שלא
אמר לפיכך דינה בשריפה אלא לפיכך דונה בשריפה
(ד"ד): (ל) בני"ר פירש"י היא מולאת מולת קרי (פי'
מדלל נקוד מולאת אלא מולאת אין האל"ף נבטע ונקרא,

א"כ הוא מלשון (איכה ד' י"א) ויח אש בציון) לומר שהיתה ראויה לשריפה עכ"ל, וכן כתבו התוס' ב"מ נ"ט, וגם על פי
פשוטו, שאל"כ אלא מולאת סתם או לדבר אחר למה כתב הכתוב פרטי דברים שאין לנו שום נפקותא, אלא ודאי לומר שעד
שלא מולאת לא אמרה כלום, שלא יבא יהודה לבזיון, וגם אחר שראתה כי נפשה היא ועוד מעט והנה היא שרופה ג"כ לא
ביזה אותו, ודוקא מכאן למדו חז"ל לומר עד כדי כך שיפיל אדם את עצמו וכו' (נח"י): (לא) ומה שרין צקשה הלא
בסימנא תליא מלתא ובטביעת עין, אלא ודאי צרי היה אלה שכי, והצקשה היא שאל תכתש ומכיר בוראך לא התפנים, שאם
תכתש במעשה ובתפנים תועיל לך ההכחשה שאין עדים במעשה וגם בתפנים מי יעוד שיהי עין, אבל בהריגת ג' נפשות לא
תועיל ההכחשה לפני בוראך היודע ועד (מהרש"א), עוד אפשר שיכולה היתה להוכיח הדבר מן התפנים ובפרט החותמת
שהיתה שמו עליו, אבל לנועה היתה שידה צלי הכרת רק מפחד בורא ב"ה שבאופן זה לא יכלם, אדרבה תפארת יהודי יהיה
לו שהודה ולא בוש, משא"כ כשתכריחנו להודות יבוש ויכלם וזאת לא רתח כלעיל, וידעה שתאומים לה הגם שלא הרגישה
עדיין במשלה חדשים, כי אשה חכמה ובעלת מדריגה היתה וידעה שעליה להביא בתורה ב' השמות מתוקנות כבוד הנגלל
ער ואונן, גם ידעה שיהודה הוא מלך ומלכים היא טוענת כדאיתא בני"ר, ומה שאמר הכתוב ויהי בעת למה והנה תאומים,
פירושו שאו תפרסם, משא"כ רבקה תפרסם מקדם (ד"ד): (לב) הוסיף מינה זו כדי שלא תקשר מינה דקה עם מינה

אור החיים

צה גם כן איסור ערוה כי כלתו מותרת לבן נח.
ולפי דבריהם (סוטה י"ג) שאמרו ולא יסף לדעתה
שלא פסק ממנה עוד הרי זה מגיד כי האב היה
שעם יהודה ונתה היא יותר דקת מיהודה כי
מינה לכלתו:

אור בהיר

חורה, והדברים פשוטים שינום זה הוא ענין לאסוף את קרובו היתה אחר שנתארמלה, וכמו שראינו אצל בועז שהיה מנהג וחוב
עליהם של היחור קרוב גאל אותה להקים שם המם, ולכן נקרא "בוס", ולענין איסור ערוה פשוטא שכדאי הוא מאור עיניו רש"י
למקור עליו אפילו שלא בשעת הדחק. (צ"ד) חתם ממני מיותרת, כי הגם שאמר שחסר כאן חתם מעוברת, וכמו שפירש רש"י

גנה יר / אקדמה / זכר מאוירים

בכחינת אכזריות, וגרמו שיתעכב בחינת החסד, ונצרכו לבחינת תשובה, היינו לרעות את צאן להנהיגם במדת החסד, וימשיך מזה בחינת חסד על כ"י. ולזה נקוד על א"ת, היינו שעם בחינת צאן שהנהיגו אותם ברחמים, תקנו את עצמן, היינו בחינת אכזריות שעשו בשכם, וזהו לרעות את עצמן. וזהו גם כן לרעות את צאן אביהם בשכם, פירוש, על ידי שעשו מדות אכזריות בשכם הוצרכו לרעות את צאן אביהם לתקן זה, יהי רצון שנוכה לזה, להמשיך בחינת חסד על כ"י.

ויהי כמשלש חדשים ויגד ליהודה לאמר ונתת תמר וגו' (למ - ס). הנה איתא בכתבי האר"י ז"ל (תפתי' למוכח, ע' זמ"ג רמ"ט ע"ז נס' מאיר ענין חכמים ע"ג פ"ג) שעיקר סוף גמר החתימה היא בחנוכה. אם כן נוכל לומר שזה מרומז בפסוקים אלו ער"ו, ויהי כמשלש חדשים, היינו מראש השנה עד חנוכה, שאו עיקר גמר חתימה. על כן בא המקטרג על בני האדם לפני בורא עולמים ברוך הוא, שהוא מרומז בתיבת יהודה (פי' וי"ג פ"ט). לומר ונתת תמר כלתך, היינו כנסת ישראל שדמתה לתמר (שמ"ד לו ב), שהיא מכונה בשם כלה (פס"ד פ' ט), ונתת וסרה ממך, והלכה אחר זנונה, ולא די לה בזה שהלכה אחר תאות לבה הרע, אלא שגם היא הרה לזנונים, הרה היא בחינת דביקות, היינו שמעצמה היא דבוקה תמיד בתאותה בלי שום גורם לזה.

ויאמר יהודה, הוא הבורא ב"ה, הוציאהו ותשרף עבור זה, שבלא שום גרמא

מן. וי"ל הלא. מה. וי"ל ומשך. מנ. וי"ל חסוס.

ומניעה היא הרה לזנונים רק מעצמה היא הרה ודבוקה לתאות לבה הרע. היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר, בהתנצלות של אמת, ששקר ענה השטן בזה שמקטרג על בני האדם שהמה דבוקים בגודל תשוקה לתאוות רעות, כי האמת הוא כך שרק לאיש אשר אלה לו אנכי הרה, פירוש, שאנחנו עמו דבוקים רק בבורא עולמים ב"ה שהוא מקור החסד, וגמטריא אל"ה ל"ו, ומה שאנחנו עושים לפעמים נגד רצון הבורא ב"ה הוא רק מחמת רוב טרדת הזמן וטרדת הפרנסה ושאר מאורעות של בני האדם, אבל באמת בפנימיות הלב דבוקים אנחנו בגודל חיבה ותשוקה רק לבורא עולמים ב"ה.

ותאמר עוד לבורא עולמים ב"ה ראייה אמיתית לזה, הכר נא למי החתמת, מרמוז על השמן של נרות חנוכה, שהיה חתם בחותמו של כהן גדול (פס"ט פ"ג), והפתילים מרמוז על הפתילות של נר חנוכה, והמטה מרמוז על הכלי של נר חנוכה, כידוע כי תיבת המט"ה עם הכולל גימטריא כל"י. פירוש, מהמצות נר חנוכה שאנו מקיימים כמצות רצונך הקדוש, היא ראייה מפורשת שאנחנו הולכים רק אחר רצונך, וחשוקים ודבוקים רק כך ולא ח"ו וכו', רק מה שאנחנו עושים לפעמים נגד רצונך הוא רק מחמת הנ"ל.

ויאמר יהודה, הוא הבורא ב"ה, צדקה ממני. כביכול אני חייב בזה (פי' רמ"י ו"ג), היינו הבורא ב"ה מודה להם שהמה צודקים, כי אני רואה שהאמת הוא שהמה

דבקים רק ב"י, ומה שהמה עושים לפרקים נגד רצוני ח"ו, הוא רק מחמת כי על כן לא נתתיה לשלה בני, ר"ל תיבת שליה מרמוז על משיח צדקנו, כמאמר הכתוב (נחלשים לו י) עד כי יבוא שילה, היינו מחמת שזה זמן רב שלא נתתי ומסרתי אותם לרועה נאמן הוא משיח צדקנו שיבוא במהרה בימינו אמן כן יהי רצון: [

ויהי בעת לדתה והנה תאומים בבטנה ויהי בלדתה ויתן יד וכו' לאמר זה יצא האשנה (למ - ס). ונוכל לרמוז בזה דרך עבודה, ומקודם נבאר הפסוק (נחלשים לו י) ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני. ולכאורה אינו מובן, מאי ענין זה שאחיך רועים בשכם, לענין לכה ואשלחך אליהם, מאי תלוי זה בזה. ואיתא במפרשי התורה (ע' רמ"ט ג' נס' מהר"י קל) מחמת ששכם הוא מקום סכנה, לכך שאל אותו לשאול בשלומם. וגם זה אינו מובן, א' למה הלכו הם למקום סכנה, והגם שהלכו למה שלח את יוסף למקום סכנה, וכפרט שהיה יוסף חביב עליו ביותר, כמו שראינו כשהלך לקראת עשו העמיד את רחל ואת יוסף אחרונים מחמת חשש סכנה (ג' ג) מוכח מזה שהיה חביב לו ביותר, שבמקום סכנה שעמדו הם לא היה רוצה שיעמוד שם יוסף, ועכשיו שלחו למקום סכנה.

ונוכל לומר ער"ו, והנה איתא (נחלשים לו י) על פסוק (נחלשים לו י) וילכו אחיו לרעות את צאן אביהם בשכם, נקוד על א"ת, שלא הלכו אלא לרעות את עצמן. ולהבין זה, הנה יש שני בחינות בעבודת ה', א' מי שהוא עוסק בתורה ומצות ומעשים

טובים, יש לו אימה ויראה בשעת עסקו בתורה, אבל בשעה שעוסק בדברים גשמיים ההכרחיים כגון אכילה ושתייה וכדומה, אז נפסק היראה מעמו. ויש עוד בחינה ב', שאפילו בשעה שעוסק בצרכי גשמיים ההכרחיים יש לו אימה ויראה ופחד ובושה והכנעה לפני בורא עולמים ב"ה, ואינו נפסק מהתחברות למקור הקדושה אפילו רגע אחת, וזהו עבודה תמה ושלימה, אבל בחי' א' אינו בשלימות.

והנה בחינה א' נקרא בשכ"ם, היינו שמקבל עליו עול מלכות שמים עכ"פ בשעת תורה ותפלה. ובחינה ב' נקרא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, היינו שבחינת קבלת עול מלכות שמים הוא אצלו לעולם ועד בלי הפסק. והנה בחינה א' מכונה בשם דודים, ובחינה ב' בשם ריעים (ע' זמ"ג ז).

והנה איתא בזוה"ק (ח"א קס"ג) על פסוק (נחלשים לו ג) וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן וכו', שצאן יעקב היה מרמוז על בחינת סטרא דקדושה. וצאן יעקב היו עקודים נקודים. ונוכל לומר שזה מרמוז על ב' בחינות הנ"ל, שבחינה א' נקרא נקודים, שהוא רק נקודה ואינו כן בשלימות. ובחינה ב' מכונה בשם עקודים, שהוא עקוד ומקושר תמיד ביראת ה' ואהבתו.

והנה בני יעקב כשהיו בבחינת אכזריות, נפסק החבל מבחינת הקדושה, והיו בבחינת נקודים, בחינת דודים, בחינת בשכ"ם. ובחינת יוסף היה בחינת עקודים, בחינת בשכמל"ו.

קח

ראש

אמור

דוד

108

ס"מ ונוקביה, נפרע מראשון, עשו, כי סר צילם מעליהם, ויבא משיח לבנות העיר רבת"י עם רבת"י בדעות, והארץ רחב"ת ידים לזרע יעקב אשר במ בחר"ת.

ויתבאר

כזה מאמרם ז"ל בסדר היום⁴⁶, ועם נברא יהלל יה⁴⁶, שהקב"ה עתיד לברא אותם בריה חדשה, ומה עלינו לעשות, ליקח לולב ואתרוג ולקלס להקב"ה. ואפשר כי ביום הקדוש יום הכיפורים תזרנו בתשובה ונעשינו בריה חדשה, והמקיים מצות ד' מינים, כתקנה ברמזיה וסודותיה, יכולה היא שתגן להיות לבו חלל בקרבנו, כי כאשר ישמור לבו ועיניו ולשונו ובריתו הרמוזים בד' מינים, כמו שרמזנו לעיל שזהו שנאמר ולקחתם לכם, שתקחו עצמכם כמה שתקחו ד' מינים, ותשמרו הארבע אברים ראשיים הכוללים, אז ודאי יצר מת, כרמוז בסופי תיבות פרי עץ הדר כפות תמרים כאמור, ושומר ברי"ת העינים במחשבה, וגם ברית הלשון כדיבור, וגם ברית המעור במעשה, כי ברי"ת גימטריא ס"מ ונוקביה כמו שכתבנו לעיל, וגם אתרוג הכי סליק בחשבון כאמור, וכן סופי תיבות ענף עץ עבות וערכי נחל גימטריא תרי"א עם הכולל, והוא אומרו ומה עלינו לעשות ליקח לולב ואתרוג ולקלס להקב"ה, כי כזה יעשה לו סגולה להיות בריה חדשה ולהכניע יצר הרע, ותדיה יעבוד את בוראו בתשובה שלימה.

ויתקרב

לזה מה שאמרו ז"ל ברבה סדר היום⁴⁷, אמר רבי אבין, משל לשנים שנכנסו אצל הדיין, ולית אנן ידעין מאן נצח, אלא מאן דנסיב באיין בידיה אנן ידעין דהוא נצוחיא, כך ישראל ואומות העולם כאין ומקטרגים לפני הקב"ה בראש השנה, ולית אנן ידעין מאן נצח, אלא כמה שישאל יוצאין מלפני הקב"ה ולנלביהן ואתרוגיהן בידיהן, אנו יודעים דישאל אינון נצוחיא, וצריך לדעת מה אות לישראל בד' מינים, ובמה יודע איפה בלקיחת ד' מינים הוראת ניצוח הדין, אמנם לפי מה שהקדמנו כעת יאמר דבד' מינים שם רמז הכנעת ס"מ ונוקביה בכמה רמזים שכתבנו לעיל, גם לולב גימטריא חיים, לרמוז דאחר כל הקטרוג נחתמנו לחיים, ואנו דבקים באלהים חיים, כל קבל דנא יצר מת, כרמוז בסופי תיבות שכתבנו, וזה אות לטובה, ובשם אלהינו נדגול דגל ישועה כי דידן נצח, ואין לך אות גדול מזה.

ובאופן

אחר יראה, דנהירנא כד הוינא טליא שראיתי בספר תורת חכם להרב המקובל מהר"ר חיים הכהן זלה"ה, שכתב משם רו"ל כי עץ פרי וירק דשא וצמח האדמה יש לכל אחד מלאך, כמו שאמרו ז"ל⁴⁸ על פסוק אם תשים משטרו בארץ⁴⁹, אבל ד' מינים אלו כביכול הוא ולא מלאך מושל ומשגיח בהם,

45. ויקרא רבה ל' ג', 46. תהלים ק"ב, י"ט. 47. ל' ב', 48. בראשית רבה י"ו, 49. איוב ל"ח, ל"ג.

109

ראש

אמור

דוד

קט

וכזה פירש הרב ז"ל מאמרם ז"ל⁵⁰ פרי עץ הדר זה הקב"ה וכו', עיין שם באורך. וכזה יתבאר מאמרם ז"ל⁵¹ ארבעה הם קטני ארץ⁵², ד' מינים נראים קטנים בעיני בני אדם, וגדולים לפני הקב"ה, והכונה כי האדם יראה לעינים הני ד' מינים, כי מעטו קטנים ככל הצמחים וירק עשב, אבל הם גדולים, כי אין מושל עליהם שר או מלאך כשאר אילנות וירקות, אלא כביכול הקב"ה מושל ומשגיח בהם, ואין גדולים ככל הצמחים כהם.

וידוע

מה שכתב הרמ"ע, דהגוים אין להם תשובה, דהתשובה לא תכון רק לישראל ולא לאומות העולם, והמפרשים נתנו טעם למה אין תשובה מועלת לגוים, משום דהגוים עבדים, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול⁵³, מה שאין כן ישראל דהם בנים, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול⁵⁴, ואפשר שזה כונת המאמר הנזכר, כי הנה ביום הכיפורים נכנסו לדין ישראל ואומות העולם, וישראל הפליגו בתשובה, אך יש פנים לומר דאין תשובתם מועלת, ואנחנו עבדים, וכביכול מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אי לזאת גבר עלינו חסדו וציונו לקחת ד' מינים, שהוא המושל ומשגיח בהם, הוא ולא מלאך, והם רומזים לד' אותיות שם המיוחד כאשר כתבו חכמי לבא⁵⁵, וזה מופת חותך שאנחנו בנים, ואנו משתמשין בשרביטו של מלך, לקחת ד' מינים שהם מיוחדים לו יתברך, ככן מלך המשתמש בשרביט המלך, לא כן העבד, אם כה יעשה אחת דתו להמית, ומאחר שלקחת ד' מינים הוראה שאנו בנים, בא האות והמופת שנצחנו, דאב שמחל על כבודו כבודו מחול, ונתקבלה תשובתם וגם נצ"ח ישראל, והוא מה שאמרו ז"ל במאמר שהבאתי לעיל, שהקב"ה בורא את ישראל בריה חדשה, דבעל תשובה בריה חדשה ממש כמו שאמרו ז"ל⁵⁶, ומה עלינו לעשות, ליקח לולב ואתרוג שהם חלק ה', ונודע בגוים שאנו בני אל חי, ועל כן נשתמש בשרביטו, ואב שמחל מחול, ונתקבלה תשובתם, ועל ידי זה נעשו בריה חדשה.

ואולם

במאמר שהבאתי לעיל, בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון נפרע מראשון וכו', אפשר עוד לומר, ונקדים מאמרם ז"ל ברבה סדר היום⁵⁷, פרי עץ הדר זה אברהם שהדרו הקב"ה בשיבה טובה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים⁵⁸ וכתוב והדרת פני זקן⁵⁹, כפות תמרים זה יצחק, שהיה כפות ועקוד על גב המזבח, וענף עץ עבות זה יעקב, מה הדס זה רחוש בעלין, כך היה יעקב רחוש בבנים, וערכי נחל זה יוסף, מה ערבה זו כמושה לפני שלשה מינים, כך מת יוסף לפני אחיו, דבר אחר פרי עץ הדר זו שרה וכו', וערכי נחל זו רחל, מה ערבה זו כמושה

50. ויקרא רבה ל' ט', 51. שם שם, ט"ו, 52. משלי ל', כ"ד, 53. כתובות י"ז ע"א, 54. קדושין ל"ב ע"א, 55. עיין זוהר נח, ס"ג ע"ב, ועיין שם ברברי רבנו בניצוצי אורות אות ג', 56. ויקרא רבה ל', ג', 57. ל', י"ג, 58. בראשית כ"ד, א', 59. ויקרא י"ט, ל"ב.

49

(כן כתבו הקדמונים (א), אם כן אלו הד' מיניו נקראים שרביטו של מלך, והיו הוראה שאנחנו נקראים בניו והש"י נקרא עלינו אב, דאי לא תימא הכי, ותאמר שאנחנו עבדים והש"י נקרא עלינו מלך, הלא נפיקות (ב) אסור להשתמש בשרביטו של מלך, והאיך צונו ליקח אלו הד' מיניו שהם נקראין שרביטו של מלך מטעם הנ"ל, אלא על כרחך מדאנחנו משתמשין בשרביטו, הוראה ועדות הוא שאנחנו בניו והוא ית"ש אבינו, ונתקבלה תשובותינו כי אב שמחל על כבודו כבודו מחול, כן כתב הרב הגדול מו' חיד"א ז"ל ה"ה במעם הד' מיניו, (עיי' ראש וזו מרש אמור עמנו שמי' (מרשח מור עמנו שמי' א).)

מפילא לפי זה, אכן נמי נימא במצות סוכה, כתיב (שמות טו) ויכס הענן וכו' מלא את המסכן, וכן כתיב בבנין בית עולמים כימי שלמה (מלא ה' ו) והענן מלא את בית יי' אז אמר שלמה יי' אמר לשכון בערפלי (שהוא ענן), וכן כתיב (שמות כ"ה) ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלקים, וכן כתיב (תהלים י"ז) ויפ שמים וירד וערפל תהת רגליו, אם כן כביכול הענן והערפל נקרא שרביטו ומוסו כביכול, והנה הושיב הוא ית"ש בענני כבוד את ישראל, הרי משתמשים בשרביטו ומוסו כביכול, מזה מוכח שישראל נקראים בניו והש"י כמו אב, ועל כן סמנתו מן ובאר נהנו גם הערב רב, פה שאין כן מן ענני כבוד לא נהנו כי הענן פלט אותם כמו שכתבתי לעיל (סימן טו) בשם הרב החסיד מו' יהודא האביליוו, להיות הענן שרביטו של מלך, ואינם רשאים להשתמש בשרביטו של מלך, כישראל שנקראים בניו, והנה צונו הש"י בימים ההם בוסמן הנה מצות סוכה, למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וכו', וסוכה דנקראים בניו ונתקבלה תשובתם, וזהו שסיים אני הוי"ה אלקיכם, היינו סיבתכם העמוסים מני במו, כמה דאת אמר בניו אית לי אלקיכם, ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, (עיי' מה שכתבתי לעיל במאמרי התשובה (מאמר ו' דרוש ו' סימן כ) בפסוק שוכה ישראל (ב), והנה ככדי להוכיח לכל באי עולם שנתקבלה תשובותינו כי אב שמחל על כבודו כבודו מחול, צונו הש"י אחר עבוד ימי התשובה ליקח כיום החג הקדוש הזה ד' מינים, ואלו הד' מיניו אין שום שליטה לשר עליהן רק כביכול הש"י בעצמו,

(י) **מדרש** פליאה (הובא בספר כסף נבחר (מ' שמיני)) וזה לשונו, איוב היה קורא תגר על היסודין עד שהראוהו הקב"ה דפנות הסוכה שחיים כהלכתן ושלישית אפילו מפה עכ"ל, יש לפרש על פי שכתבו הראשונים (ה) (ומעין זה בספר בעל העקדה בפסוק

על כן נקרא מצות סוכה בזהר (חי' קג) צלא דמהימנותא, אמנות אומן אשר הש"י מקבלינו בתשובה שלימה.

ומעתה תתבונן אשר הודיענו הש"י זה בתורתו הקדושה, אמרה למען ידעו דורותיכם (ולא אמרה למען תזכרו רק למען ידעו), הוא אשר כתבת, שנעשה הוראה זו (היינו הוראת התשובה) דייקא על ידי חזון דעת, ועל ידי אהרן שפתי כהן ישמרו דעת, להורות תשובה אשר על ידה יוסר הרוח שמות ותתרכב הדעת אחרי הודיעי ספקתי וכו', ויכירו וידעו כי אני הוי"ה אלקיכם, כענין שנאמר וידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי"ה הוא האלקים וכו', הכן היטב.

7 **ה"י** **אשוכה** נא ואראה עוד. לכאר מעם למצות יוצרנו אשר צונו לעשות זכר לענני כבוד ולא עשה כן למן ובאר, ונאמר על פי אשר הקדמונים פסקו להלכה, (והוא על פי דברי הספרי (תנחומא הניניו ז) אשר מצות התשובה על המזיד לא סתני רק לישראל, לא עשה כן לכל גוי, וכתבו במעם, שהוא על פי מה דקיימא לן לתלכת (כתובות ז) מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, והנה בת"ק (תהלים פו ט) מלך אלקים על גוים, (י"ד י"ז) מי לא ייראך מלך הגוים, שהוא ית"ש לא נקרא עליהם רק בכחינת מלך ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, מה שאין כן ישראל נקראים בניו (ב"ב ג) כמה דאת אמר (ברש"י ד' א) בניו אחם לי"י אלקיכם, (היינו סיבתכם), ואנחנו עמוסים מני במן כביכול, והקב"ה נקרא עלינו אב כמה דאת אמר (ישעי' סג טו) אתה יי' אבינו וכו' (קדושין לב) ואב שמחל על כבודו כבודו מחול, (עיי' מה שכתבתי לעיל במאמרי התשובה (מאמר ו' דרוש ו' סימן כ) בפסוק שוכה ישראל (ב), והנה ככדי להוכיח לכל באי עולם שנתקבלה תשובותינו כי אב שמחל על כבודו כבודו מחול, צונו הש"י אחר עבוד ימי התשובה ליקח כיום החג הקדוש הזה ד' מינים, ואלו הד' מיניו אין שום שליטה לשר עליהן רק כביכול הש"י בעצמו,

(ב) עיי' מין מאמר ב סימן ה' דף קכ"ה ע"ג.
(ג) עיי' סי' סדר היום כוונת הלכות ד"ה עוד שמעת, מגלה פסקות לסוכות.
(ד) עיי' חסד לאברהם מעין ד' גמר נה, ש"ד עה"ת פ' אמור דף ג' ע"ד.

יתוננם ברחמים, וכענין שכתב החסיד רבינו יונה (שער תשובה ש"א א) וזה לשונו, התבאר בתורה כי יעזור הש"י לשנים ויחדש בקדכם דוח מהור להשיני מעלת אהבתו.

והנה עניי הכבוד היו בזכות אהרן, הוא הכהן אשר ישראל משיגים הדעת על ידו, (עיי' בעירובין (ד') כיצד סדר המשנה, משה למד כו' שנה מתחילה לאהרן פרקו) כענין האמור כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, והנה עניי הכבוד המה היו מבדילים בין קדש לחול בין ישראל לעמים (ואפילו בין ישראל לער"ב ר"ב בניספריא דע"ת דסמרא אחרא רוח שמות), והתבדלה הוא על ידי דעת, כי (יושפי' ברכה ה ב) אם אין דעת התבדלה מנין, הכן סאד.

ומעתה תבין היטב את אשר דברנו בהתחלת דברינו, מה שלא נסתלקו עניי הכבוד אשר היו בזכות אהרן אחר המעשה ההוא, כי אדרבא לא היו ישראל דאויין לאותו מעשה רק למען דעת הורות הכאים כנ"ל, ונתלגלג הדבר על ידי אהרן דייקא כי שפתי כהן ישמרו דעת כנ"ל, אשר על כן על ידו ובזכותו היו עניי הכבוד להתבדיל בדע"ת בין ישראל לעמים כנ"ל.

ועתה אם עיני שכל לך, בקל תוכל להתבונן את אשר צונו ויצרנו ית"ש לעשות דוקא זכר לענני הכבוד (מה שאין כן בשאר המתנות), ודייקא בימים ההם בוסמן הזה, אחר עבוד ימי התשובה, כי הנה הוא הוראה עצומה וחבטחה רבה לישראל ינוחמו בכפלים, בצוות אותם הש"י מצות סוכה למען יזכרו את אשר הקיפן הש"י בענני כבוד בזכות אהרן, ולא גסתלקו על ידי אותה מעשה הנה הוא הוראה עצומה אשר לא היו ישראל ראויין לאותה מעשה רק להורות תשובה לרבים, לחיותן במוחים ומאמינים בכל זמן ועידן אשר הש"י יקבלם בתשובה שלימה חכות הוא להור דעת, ונתלגלג חכות על ידי אהרן דייקא, שהוא מסוגל לגרש הרוח שמות מישראל ולהשיג הדעת וכנ"ל, ומעתה אחר עבוד ימי התשובה נתן להם הש"י מצות סוכה זכר לענני כבוד, ככדי שהיו ישראל במוחים ומאמינים אשר הש"י יקבלם בתשובה שלימה, ונתעורר כלכם אהבתו ית"ש, וישיבו אל לבם בדעת ובתבונה לעבוד את הש"י בכל עת כלב ונפש וסאד,

על

ישמרו, והנה היצור כל הוא אלקינו איך לא שמר רגלו חסדו אהרן קדוש יי' שלא הניח התקלה הזאת על ידו, הגם שגודע אשר אהרן לטובה נתכוין כמו שאמרו רז"ל (מנחות ז) עם כל זה הנה כאתה לישראל תקלה על ידו, הגם שהיתה כוונתו להציל את ישראל כמו שאמרו רז"ל, הלא אין מעצור להש"י להושיע באותו אופן אחר ותתקיים כוונת אהרן ולא תארע תקלה על ידו, אבל על פי דבריהם הנ"ל יתכן שפיר, כיון שלא היו ישראל ראויין לאותו מעשה, רק היה הדבר ככדי לתורות תשובה לרבים, אם כן זכות גדול הוא להם שעל דם נעשה התשובה בכל ימות עולם, ומגלגלין זכות על ידי זכאי אהרן כחיד יי', וכאשר יתבאר במעם.

והנה לדעתי יש לומר, מה שנתהווה הספעל הזה (היינו הוראת תשובה לרבים) דוקא על ידי חזון הרוח, הוא על פי מה שאמרו רז"ל (שמות ג) אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שמות וכורה סמני הדעת, וכאשר רוצה לשוב בתשובה הנה החונן לאדם דעת ישיב אליו הדעת, כמו שכתוב (ירמי' לא י"ח) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודיעי ספקתי וכו', וכתיב (יחזק' ד י"ג) וידעת היום והשבות וכו', (על כן תמצא ב"כ מה הראשונה מן הכרכות האמצעיות כשמונה ישרה הוא כרכת הדעת, אחר כך ברכת התשובה, הבן), והנה ל"ה שמה (ג) הדור ההוא היו דור דעת, ומשה היה רועם אשר נשמרו מן סוד הדעת (ברש"י ל' א) אשר ידעו יי' וכו' (והערב רב בפגמם אמרו שמות לב א) כי זה משה האיש וכו' לא ידענו וכו', והתעוררו הרוח שמות דעת וקליפת, ער"ב ר"ב בניספריא דע"ת), והנה להיות הדור ההוא דור דעת, נתהווה הספעל הזה (להורות תשובה להשיב הדעת) דייקא על ידי הדור ההוא.

וגם נתהווה הספעל הזה על ידי אהרן דייקא אשר לו ניתנה הכהונה, וכתיב (מלא' ב' ה) כי שפתי כהן ישמרו דעת, (על כן עבודת הכהונה תלויה בדעת, על כן מחשבת אחרת פוסלת בעבודה, על כן אמר הנביא (ישעי' ד' ז) כי אתה הדעת מאסת ואמאסך מכתן לי), וכיון שאהרן קדוש יי' נבחר לעבודת הדעת, על כן נולד חכות זהו של התשובה (למען דעת דורות הכאים) דוקא על ידו, להורות להם הדעת (אשר מסודים מקרבם על ידי הרוח שמות), והחונן הדעת